EDITURA PENTRU LITERATURĂ UNIVERSALĂ

«Constituit din numeroase secvențe, uneori foarte scurte și întotdeauna rapide, tehnica romanului ANUL GOL e curat cinematografică, lucru cu totul de mirare dacă te gîndești că în 1920 cinematograful e încă destul de departe de a-și fi transferat în cîmpul literaturii sugestiile cele mai fecunde. Adevărul e că influența cinematografului asupra literaturii a fost mult exagerată. Sursa „stilului cinematografic" în literatură trebuie căutată aiurea, în faptul că războiul mondial și Revoluția din Octombrie au distrus imaginea clasică a lumii. Odată pulverizată, această imagine tinde să se reconstituie, dar după alte legi. Un Dos Passos exprimă foarte exact spiritul acestei orientări; cu patru ani înaintea lui Dos Passos, dar nu atît de consecvent și de eficace pentru destinul romanului, Pilniak are aceeași intuiție. O oglindă s-a țăndărit: imaginea totală a lumii s-a risipit; fiecare fragment reflectă o parte a întregului; sentimentul totalității nu se mai constituie din simpla alăturare a cioburilor, ci din dispoziția lor mozaicală, dintr-o „corespondență" al cărei principiu nu mai este cadrul fix al unei oglinzi, ci acela infinit mișcător și derutant, dar nu mai puțin semnificativ, al unei constelații cu geometrie variabilă.»

ALEXANDRU SEVER

Lei 5,75

90

1969

BORIS PILNIAK • ANUL GOL

CM

BORIS PILNIAK

ANUL GOL

COLECȚIA MERIDIANE

CM

Desenul copertei de *Gabriel Constantinescu*

БОРИС ПИЛЬНЯК

ГОЛЫЙ ГОД

Роман

Государственное издательство
Москва 1927 Ленинград

Boris Pilniak

Anul gol

roman

În românește de
Marcel Gafton și Igor Block

Prefață de *Alexandru Sever*

Editura pentru Literatură Universală

București — 1969

PILNIAK

Boris Andreevici, pe numele lui de acasă Wogau, se naşte în 1894 şi sfîrşeşte tragic în 1938, la 44 de ani. Opera celor douăzeci de ani de activitate literară e relativ restrînsă. Romanul care îl consacră e *Anul Gol*.

Foşnind de personaje, pulverizat în episoade rapide, romanul e imposibil de rezumat. Cel mult se poate inventaria. Ceea ce e Rusia în mare e oraşul Ordînin în mic: aici a trăit neamul vestit al neguţătorilor Ratcin şi trăieşte încă neamul degenerat al prinţilor Ordînin; iată mica intelectualitate: Levkoev, preotul, pescar pătimaş care visează o confrerie a pescarilor; Varîghin, poetul denunţător, Ogoniok — clasicul, beţivanul cu gustul formulelor franţuzeşti; Elezarîci, doctorul, la care se îndeasă petrecăreţii atinşi de boli lumeşti; aici există prăvălia lui Varîghin, clubul comersanţilor şi douăzeci şi şapte de biserici; nu lipsesc beţivanii, smintiţii, poliţaii, vagabonzii, şi, în zilele de tîrg, flaşnetarii şi scamatorii; şi acum, în tîrgul ăsta străvechi, bătrînul Arhipov e bolnav de

cancer, iar tînărul Arhipov semnează sentințe de condamnare la moarte; prințesele Arina Davîdovna și Elena Ermilovna își vînd telalilor tătari rochiile demodate și bibelourile sfințite cu amintiri, iar fiicele se prostituează în cel mai pur stil libertin; Kiril Ordînin, fost prinț și ofițer în cavaleria de gardă, devenit arhiepiscopul Silvestru, meditează la istoria Rusiei și deșertăciunea lumilor; Katerina are sifilis, Lidia își face injecții cu morfină, Natalia vrea să aibă un copil, dar refuză să se îndrăgostească, Boris, infectat de lues, se sinucide; Moș Egorka e un vrăjitor care ține cu bolșevicii împotriva comuniștilor; Baudek, arheologul, se întîlnește în același capitol cu Donat, sectantul; tovarășul Laitis face dragoste și învață să cînte la clarinet, Olga Kunț practică amorul liber și folosește în fiece lună o moașă ieftină: pînă ce Olga e arestată din ordinul lui Laitis și Laitis e arestat din ordinul Comitetului de partid; niște anarhiști jefuiesc o bancă și sînt uciși, îngropînd cu ei „comuna anarhiștilor din Porecie"; trenuri burdușite cu oameni înfometați străbat țara după mîncare; Arhipov, tînărul, spune pe țărănește tot felul de cuvinte noi, vrea să se căsătorească cu Natalia și, ambițios, învață pe ascuns algebra, geografia, economia, istoria Rusiei, *Capitalul,* contabilitatea și limba germană; uzina umblă, dar nu are combustibil special și muncitorii sînt plătiți în bare de fier ca să facă țăranilor unelte și să-și înlesnească astfel schimbul în natură, pe mîncare; undeva se vînd sicrie pe cartofi, aiurea Uliana nuntește și se roagă așa: „Preasfîntă născătoare de Dumnezeu, învelește pămîntul cu omăt și pe mine învelește-mă cu un mire". Se moare din dragoste și din ură; de cancer și de sifilis; prin sinucidere și execuție; pentru idei vechi și noi, ignobile

și generoase. Solidaritatea tuturor acestor elemente e o minune tutelată de o metaforă; și metafora care organizează toată cartea, chiar dacă nu cu deplină consecvență, e *Vifornița.* Metafora e, la drept vorbind, banală. E din familia acelora pe care le regăsim foarte adesea în literatură și chiar în literatura sovietică: *Uraganul, Torentul de fier, Furtuna...* Atît numai că aici metafora e activă.

Lumea veche, intrată brusc într-o irezistibilă mișcare de rotație, se sfărîmă, se dezagregă, în timp ce o lume nouă își caută prin vîrtej un nou centru de gravitație, un nou principiu de existență, un loc original într-o nouă ordine cosmică. Într-adevăr, dacă privești bine, prin foiala nebună a personajelor, a numelor și a episoadelor, se pot distinge, la urma urmei, două centre de interes: unul constituit de familia prinților Ordînin și altul al cărui reprezentant ar putea fi Alexei Arhipov, muncitorul cu gustul infinit al cunoașterii. Chiar și geografia acestor centre începe să se întrevadă: într-un caz depozitul de *bric-à-brac* al unei aristocrații revolute și mănăstirea; în celălalt caz, uzina. Și nu e întîmplător că geografia însăși se modifică: mănăstirea arde și uzina își aprinde cuptoarele. Același foc distruge și creează.

Simetria asta nu e cu nimic premeditată. Aceasta este pur și simplu legea unei lumi bipolare. Un conflict separă și leagă, dușmanii se înfruntă și se încleștează, ei constituie jumătățile obligatorii ale unui întreg care își caută o altă rațiune și un alt echilibru. Simbolul instrumentarului de război e acum unealta care la un capăt e topor și la celălalt, ciocan. Lumea toată e o imensă centrifugă care separă revoluția la un pol și contrarevoluția la altul.

Potrivit acestei simetrii fundamentale, cele două principii care se înfruntă sînt instinctul de conservare şi raţiunea. Dragostea şi foamea pun mereu probleme raţiunii. Fiicele din stirpea Ordîninilor fac dragoste cu instinctul exacerbat al unui neam condamnat să piară ; Uliana se drăgosteşte cu chiotul de izbîndă al unui neam menit să dureze. Nici o catastrofă, nici o idee, nici o putere nu pot interzice un instinct care participă hotărîtor la creaţia speciei. Unul din episoadele cele mai tulburătoare şi mai izbutite artisticeşte este acela al trenului cu înfometaţi în care o lume întreagă, devălmăşită, străbate Rusia în căutarea hranei : oamenii mor, se împărechează, se tocmesc, se vînd, se fură, îşi smulg bucatele. Pe sub puterea instinctelor îşi croieşte drum forţa de opoziţie, logica şi ordinea raţiunii : într-un moment cînd minţi copleşite de spaimă cedează instinctelor celor mai josnice cu sentimentul că trăiesc sfîrşitul lumii, Arhipov învaţă, face, cu alte cuvinte, în felul lui, elogiul raţiunii ; iar cînd, în fine, se apropie de o femeie, el oferă sentimentului terenul organizat al căsătoriei. Şi muncitorii uzinei vor să mănînce, dar nu se constituie în hoardă : fac pluguri şi sape ca să le schimbe pe mîncare, introduc adică în raporturile cu lumea principiul organizatoric al muncii care e un principiu eminamente raţional.

Constituit din numeroase secvenţe, uneori foarte scurte şi întotdeauna rapide, tehnica e curat cinematografică, lucru cu totul de mirare dacă te gîndeşti că în 1920 cinematograful e încă destul de departe de a-şi fi transferat în cîmpul literaturii sugestiile cele mai fecunde. Adevărul e că influenţa cinematografului asupra literaturii a fost mult exagerată. Sursa „stilului cinematografic" în literatură trebuie căutată aiurea, în faptul

că războiul mondial şi revoluţia au distrus imaginea clasică a lumii. Odată pulverizată, această imagine tinde să se reconstituie, dar după alte legi. Un Dos Passos exprimă foarte exact spiritul acestei orientări ; cu patru ani înaintea lui Dos Passos, dar nu atît de consecvent şi de eficace pentru destinul romanului, Pilniak are aceeaşi intuiţie. O oglindă s-a ţăndărit : imaginea totală a lumii s-a risipit ; fiecare fragment reflectă o parte a întregului ; sentimentul totalităţii nu se mai constituie din simpla alăturare a cioburilor, ci din dispoziţia lor mozaicală, dintr-o „corespondenţă" al cărei principiu nu mai este cadrul fix al unei oglinzi ci acela infinit mişcător şi derutant, dar nu mai puţin semnificativ, al unei constelaţii cu geometrie variabilă.

Ceea ce va fi uimit pe contemporanii lui Pilniak acum cincizeci de ani, tocmai asta trebuie să fi fost : voinţa afirmată de a violenta tradiţiile romanului clasic. Revoluţia trebuia să inspire nu numai o nouă imagine a lumii, dar şi o nouă tehnică. Romanul se bucură de mare succes pentru că, evident, răspunde, pînă la un punct, sentimentului unanim de înnoire. Cu toate acestea, lucru foarte interesant pentru raportul dialectic dintre conştiinţa estetică şi aceea istorică a epocii, în numai cîţiva ani romanul intră într-un con de umbră din care nu va mai ieşi decît foarte tîrziu şi foarte sfios. Se întîmplă într-adevăr că conştiinţa estetică e superioară un moment la Pilniak conştiinţei sale istorice ; el scrie un roman, inspirat din revoluţie, dar cu care epoca nu are încă ce să facă şi nu ştie încă cum să-l încorporeze ; el inovează, vreau să zic, într-un moment cînd revoluţia are mai multă nevoie pentru marile şi noile sale idealuri, de vehicolul verificat al romanului clasic, aşa cum a ieşit el, forjat în făurăria fabuloasă a lui Tolstoi, decît de o artă

care nu are încă nici un prestigiu și nici o audiență masivă. În fine, hotărîtoare pentru destinul istoric al romanului trebuie să fi fost și viziunea lui parțială. Cel puțin azi e foarte limpede că ceea ce putea să deruteze un cetitor fără experiența marii literaturi, e tocmai viziunea apocaliptică a dezagregării. Ca niciodată în istoria lui, romanul e un gen suprasolicitat: statuîndu-i-se obligația de a fi o operă atotcuprinzătoare, deci neapărat completă, ignorîndu-se că fenomene atît de infinit complexe ca un război mondial și o revoluție epocală nu pot fi epuizate într-o singură carte și că nu se pot impune unui singur roman obligațiile nesfîrșite ale unei întregi literaturi și îndatoririle cîtorva generații de scriitori, cu greu se putea accepta o viziune atît de parțială ca aceea a lui Pilniak. Într-adevăr, tînărul este foarte înzestrat să observe și să noteze îndeosebi disoluția lumii vechi, mai degrabă decît edificarea lumii noi. Revoluția operá un imens buboi, tot puroiul unei lumi prăbușite irupea într-un spectacol fantastic: „Anul gol" e anul acela în care vechea lume vede în propriul ei sfîrșit însuși sfîrșitul lumii, este epoca în care faptele par mai evidente decît principiile, în care instinctele par să copleșească rațiunea, în care vechea legislație e suprimată și legea fundamentală a revoluției n-a luat încă înfățișarea concretă a acelui corp de legi menit să definească, nuanțat și în spiritul unei rațiuni superioare, noile relații dintre oameni. Și tocmai acesta este spectacolul fantastic care fixează atenția tînărului de 26 de ani care era în 1920 Boris Andreevici Pilniak. E vîrsta care mai degrabă creează poeți romantici, decît romancieri maturi; și e drept a spune că *Anul gol* seamănă foarte puțin cu un roman, e mai degrabă un poem în

proză a cărui poezie teribilă e înrudită pe undeva, în spirit, cu aceea a lui Blok din *Cei doisprezece*. Personajele abia schițate ale cărții sînt umbre fugare pe pînza eternă a lumii; adevăratul erou e Vifornița și adevărata izbîndă e în atmosferă.

Că viziunea sa era foarte parțială, de lucrul acesta trebuie să-și fi dat seama Pilniak însuși, căci îl vedem, după cîteva scrieri controversate (*Mașini și lupi, Mahonul*), scriind un roman al construcției: *Volga se varsă în Marea Caspică*. În 1929 aceasta e prima mare încercare a lui Pilniak de a se ridica la o înțelegere superioară a istoriei. Rezultatul însă nu e la înălțimea aspirațiilor: Pilniak se imită pe sine tot atît cît pe alții.

Romanul are de astă dată o construcție mai coerentă, e mult mai aproape de tiparul romanului tradițional și urmează foarte îndeaproape schema tipică a multora dintre romanele dedicate efortului constructiv de pe un șantier de mare importanță, primejduit de un complot obscur; nu lipsește nici inginerul imoral și sabotor, nici lanțul tuturor complicităților de la sabotorul de pe șantierul barajului la sabotorul imperialist, în cazul de față un anume domn Scherwood. Ce-i drept, Pilniak are ideea de a orienta interesul romanului în cîmpul pasiunilor, numai că pasiunile acestea sînt false. Unde începe Pilniak a se imita pe sine e acolo unde încearcă să facă din Baraj o metaforă activă, de tipul Viforniței, și să reia tema favorită a confruntării esențiale dintre instinct și rațiune. Apa fiind mediul primordial al vieții, a împiedica deșertul să invadeze lumea, a ocroti puterea de creație a pămîntului, asta este menirea cea dintîi a omului și a izbîndi aci înseamnă a izbîndi în numele

inteligenței.[1] E lesne de văzut, așadar, în ce direcție încearcă Pilniak să sporească sfera de iradiere a metaforei. Numai că de data asta ea nu iradiază. Barajul propriu-zis ocupă în roman un loc cu totul insignifiant. Rolul lui se traduce modest la justificarea schemei strict literare care impune ca toate personajele să fie convocate pe același punct geografic pentru ca drama să fie posibilă.

O clipă, cititorul poate avea impresia tulburătoare că prima metaforă, aceea a Barajului, nu e în fond decît căptușeala unei a doua metafore, mai subtile, aceea care acționează în conștiința oamenilor cu forța rațiunii și împiedică pustiirea inimii sub soarele torid al instinctelor. Dar lucrurile nu stau așa. Ceea ce caracterizează oamenii aici e exclusiv ușurința, lipsită de orice complicații, cu care cedează primei solicitări a instinctului. Olga, soția profesorului Pimen Sergheevici Poletika, specialist în lucrări hidraulice, îndrăgostită de un elev al soțului, inginerul Edgar Ivanovici Lazlok, își părăsește căminul, fără să uite să-și ia copilul, și se căsătorește cu amantul ; Lazlok, la rîndu-i, după ani de zile, deși se socoate fericit pentru că posedă un cămin și are un copil, se îndrăgostește repede de Maria, soția prietenului său, inginerul Sadikov. Acesta își iubește soția,

[1] Tema va reveni peste ani, de pildă, în *Pădurea rusească* a lui Leonid Leonov. Analogiile pot merge chiar și mai departe : și aici, și acolo, există o metaforă activă ; un profesor abandonat de soție... Evident, nu știm dacă se poate vorbi de o influență directă, dar e limpede că numai acolo unde solul literar a încorporat experiența unor scriitori de tipul lui Pilniak, sînt posibile marile împliniri literare.

dar, pentru că nu suportă situațiile echivoce, îi dă dezlegare cu condiția să se căsătorească cu amantul. Lazlok se desparte de Olga la care ține și se căsătorește cu Maria de care își dă seama că nu-l leagă nimic. Neputincioasă să suporte deziluzia de a fi fost mai rîvnită ca amantă decît ca soție, Maria se sinucide, Lazlok, lipsit de orice suport moral, intră în sfera de atracție a sabotorilor. Fără să-și facă mari probleme, Olga va reveni la Pimen care a așteptat ani de zile, fără să reacționeze în nici un chip. În fine, nici nu s-a răcit bine cadavrul fostei sale soții, și Sadikov o cere în căsătorie pe fiica regăsită a lui Pimen. La toate aceste frămîntări sterile, caracterizate prin absența inteligenței, participă, pe un al doilea plan, inginerul Poltorak, sabotorul infam, muieraticul incorigibil : căsătorit, se logodește cu fitecine, incapabil, cum zice el, să-și stăpînească biologia. Domnia instinctului e absolută ; complicațiile cîte sînt, sînt de ordin strict social. Suprema izbîndă a rațiunii e probabil aceea a lui Pimen Sergheevici care își vede lucrarea terminată și soția și copilul reveniți în căminul său. Dar e o izbîndă fără strălucire, aceea obținută fără nici o luptă și fără nici o osteneală. Virtutea profesorului, dacă este o virtute, a fost exclusiv în așteptare. Cît privește „rațiunile" lui Sadikov, ele par cu totul insuficiente cînd te gîndești că impunînd amanților o căsătorie inutilă, rigorismul lui lipsit de înțelepciune nu izbutește nimic alta decît minunea mizerabilă de a face patru nefericiți și de a contribui într-un fel la sinuciderea femeii pe care a iubit-o. Așadar, față în față cu puterea instinctului, rațiunea pare de astă dată o putere meschină. Bineînțeles, din punct de vedere artistic, nenorocirea nu e că lucrurile sînt așa și nu altfel, ci că așa

fiind ele sînt altfel decît a plănuit autorul să fie: cu alte cuvinte, autorul își trădează propriile sale scheme fără nici un profit artistic. Vreau să spun: ceea ce izbîndește în dauna schemei gîndite de scriitor nu e sentimentul autentic al vieții, ci o altă schemă.

Romanul nu e lipsit totuși de orice interes. O scenă ca aceea în care Poltorak, conducîndu-și cumnata muribundă de la sanatoriu acasă, îi face teoria deșertăciunii pentru ca speriind spiritul ei șovăitor să poată smulge trupului aceluia consumat de oftică un fior oricît de mizerabil — e de un tragic profund și dacă tragicul totuși nu izbucnește asta e pentru că artistul, oprimat de propriile sale scheme, nu mai știe exact unde să zăbovească. Adevărul e că e foarte dificil să fii original cînd pentru un țel nou folosești mijloace și materiale vechi.

Nu sînt aceste romane singurele scrieri ale lui Pilniak. Pilniak a publicat, cu izbînzi notabile, și înainte de revoluție; a scris apoi numeroase reportaje și însemnări de călătorie, iar ultima sa lucrare, *Magazia de sare*, e pare-se un amplu roman dedicat epocii excepționale dintre 1905 și 1917. Dar vechile sale scrieri au fost editate de mult, unele n-au fost niciodată adunate în volum, iar din *Magazia de sare* nu s-au publicat decît fragmente. Pe scurt, cunoaștem încă foarte puțin opera scriitorului, e foarte dificil să ne facem o părere de ansamblu. Ceea ce se poate spune, întemeiați pe cît cunoaștem, e că Pilniak face parte din familia premergătorilor. Ici-colo, cîte o fulgerare de geniu, ne dau o idee de ceea ce ar fi putut fi scriitorul ajuns la maturitate. E într-adevăr un scriitor care a făgăduit mult; nu e vina lui dacă moartea l-a împiedicat să-și țină toate făgăduielile. Dar dacă vreodată noul roman sovietic va simți nevoia să-și afle strămoșii, e sigur că nu va fi obligat să și-i caute nicăieri pe aiurea prin Europa: îi va găsi la el acasă. Și Pilniak e, neîndoios, unul dintre ei.

ALEXANDRU SEVER

CUVÎNT ÎNAINTE

Cu acest cuvînt înainte aş vrea să spun cîte ceva despre primele mele trei volume: vol. I — romanul (Anul gol), vol. II — nuvelele, vol. III — povestirile. În aceste trei cărţi am adunat tot ce am scris de la începuturile muncii mele de scriitor, am adunat tot ce am socotit a fi mai bun, ca să nu mai revin nicicînd la ele, ca să le împlinesc, aşa cum aş vrea să le văd pentru totdeauna. Sînt vinovat faţă de cititori pentru faptul că povestirile şi nuvelele mele s-au tipărit în fel şi chip, şi asta din mai multe motive, dintre care primul — viiturile Rusiei noastre, ca şi propriile mele revărsări, cînd fiece zi trebuia croită din nou, să schimb vagonul cu care rătăceam în căutarea pîinii cu masa de scris, masa cu zorile pe fîneţele trecute prin tăişul coasei, pana cu lopata; manuscrisele se pierdeau, se încurcau, şi era cu neputinţă să ştii unde sînt şi unde au să fie publicate, iar

odată publicate, dacă au ajuns în mîna cititorului. Pe vremea aceea totul trebuia supus prefacerii.

Dar astăzi viiturile au trecut. Adunîndu-mi manuscrisele, selecționîndu-le și recitindu-le, am înțeles cu ascuțime două lucruri: că tot ce am scris eu și am adunat aici e de pe acum *istorie*, e de pe acum de domeniul trecutului, și că eroul acestor trei cărți e unul și același — sînt eu, viața mea, gîndurile și faptele mele. Și dacă peste vreo treizeci-patruzeci de ani, noua generație va citi cărțile acestea și cugetul ei va zăbovi asupră-le, dacă va vedea și va simți sîngele omenesc viu al unui om viu din anii superbelor furtuni și viituri ce au bîntuit Rusia, dacă va zîmbi la aiurelile mele și va găsi îndreptățit romantismul meu, romantismul unui „smintit" care a vizitat lumea „în clipele ei fatale", se vor fi îndreptățit truda și cărțile acestea asupra cărora n-am să mai revin niciodată.

Dedic aceste trei cărți soției mele, Maria Alexeevna Sokolova-Wogau, și copiilor mei, Natalia și Andrei; soției — pentru că fără ea nu le-aș fi scris, copiilor — pentru că ei vor fi aceia care le vor citi în viitor, întrucît eu, ca și întreaga Rusie, trăim însuflețiți numai de acest viitor.

BOR. PILNIAK

Kolomna, Nikola-din-Posad,
12 oct. 1923 (29 sept. st. vechi,
a 29-a aniversare a mea.)

ANUL GOL

Născut în vremuri de urgii,
Uiți drumul străbătut, curînd.
Noi, fiii crîncenei Rusii,
Nu vom uita nimic, nicicînd.

A. Blok

INTRODUCERE

În cartea *Viața cumpătată sau concepția morală asupra demnității vieții* întîlnim aceste cuvinte:

„Fiece clipă se jură sorții că va păstra o tăcere desăvîrșită asupra scrisei ce ne e hărăzită, chiar pînă în ceasul cînd ea se va contopi cu scurgerea vieții noastre; și atunci cînd viitorul păstrează tăcere asupra destinului nostru, fiece clipă trecătoare poate să însemne începutul veșniciei".

ORAȘUL ORDÎNIN

Pe poarta kremlinului[1] stătea scris (acum inscripția a fost distrusă):

Mîntuiește, Doamne,
Ăst oraș și pre norodul tău,
Și binecuvîntează
Pe cei ce intră aice pe poartă.

Și iată un extras dintr-o hotărîre a Consiliului de Epitropi din Ordînin:

„Anul 1794, Ghenarie în 7 zile, în lunea săptămînii, la Rezidența Consiliului orășenesc de Epitropi din Ordînin, domnii consilieri s-au întrunit la ceasurile douăsprezece ale amiezii:

Dementi Ratcin, primar.

[1] Cetățuie, din lemn ori piatră, ce se ridica în mijlocul orașelor medievale rusești.

Consilieri: Semion Tulinov, Stepan Ilin, Stepan Zeabrov, starostele orașului.

Luînd în vorbire...

Hotărăște: Se va sărbători, în semn de obștească recunoștință, primarul Dementi Ratcin, bărbat de seamă și de cinste.

Semnat...

Domnii consilieri au părăsit Rezidența la ceasurile două după amiază, îndreptîndu-se spre Catedrală, pentru slujirea unui tedeum".

Hotărîrea aceasta a fost scrisă exact cu o sută de ani înainte de a se naște Donat, și Donat a dat peste ea atunci cînd a devastat Arhiva din Ordînin. A fost scrisă pe hîrtie albastră, cu pană de gîscă și cu tot soiul de înflorituri.

Neamul Ratcinilor, neam vestit de negustori, își trăgea obîrșia de două sute de ani; la început au ținut în arendă sărării, au făcut negoț cu făină și cu vite; vreme de două sute de ani (străbunicul, bunicul, tatăl, feciorul, nepotul, strănepotul) în același loc, în halele de sare (acum distruse), în piața de mărfuri (acum Piața Roșie) au stat zi de zi la tejghea: țăcăneau la abac, jucau dame, beau ceai din ceainic (vărsînd pe jos din farfurioare), primeau clienții, îi bruftuluiau pe vînzători.

Ivan Emelianovici Ratcin, strănepotul lui Dementi și tatăl lui Donat, a trecut la tejghea cu patruzeci de ani în urmă, pe cînd era un flăcău cu părul cîrlionțat; de-atunci s-a scurs vreme multă, el s-a stafidit, a chelit, și-a pus ochelari, umbla cu baston, întotdeauna într-un surtuc vătuit și cu o șapcă vătuită pe cap. S-a născut tot aici, în Zareadie, în casa lui cu un cat, după poarta străjuită de dulăi ciobănești, aici și-a adus nevasta, de-aici a scos sicriul lui tătîne-su, aici cîrmuia.

În kremlin se aflau clădiri publice și biserici, în rîpă de vale curgea rîul Vologa, pe malul dimpotrivă se întindeau luncile rîului, mai departe veneau mănăstirea Redenev și mahalaua Iamskaia[1] (pe vremea aceea calea ferată trecea la o sută de verste depărtare). Toată ziua și toată noaptea, la fiecare cinci minute bătea orologiul catedralei — don, don, don! Înaintea tuturor, în kremlin se trezeau gîștele (porci nu erau, pentru că străzile fuseseră pavate cu piatră de rîu). Curînd după gîște își făceau apariția bețivanii de prin cîrciumi, calicii și sminitiții cucernici. Vardiștii se duceau către Primărie cu mesele-n cap (guvernatorul dăduse poruncă pe gubernie ca subcomisarii să facă ronduri de noapte și să iscălească în condici, iar condicile să fie legate de mesele din gheretele vardiștilor; subcomisarii iscăleau, dar nu noaptea, ci dimineața, și nu în gheretele vardiștilor, ci în cancelariile lor, unde li se aduceau mesele). Noaptea nu prea era îngăduit să umbli prin oraș, și dacă un vardist întreba, trezit din toropeală:

— Care ești?

trebuia întotdeauna să răspunzi:

— Om bun.

[1] Mahalaua Surugiilor.

Aduşii la cancelarii şi la secţiile de poliţie, mai ales beţivanii, erau, potrivit obiceiului, bătuţi crunt şi cu mare artă, treabă în care subcomisarul Babocikin se dovedea un meşter fără de pereche.

Beţivanii se adunau în faţa cîrciumii dis-de-dimineaţă, se aşezau în iarbă şi aşteptau răbdători să se deschidă. Negustorii care treceau pe acolo îşi făceau semnul crucii. Dinspre rîu venea fuguţa, cu undiţele, părintele paroh Levkoev, pescar pătimaş ; venea zorit cu cheile, în piaţă, la prăvălia eparhială ; părintele paroh Levkoev era un om stimat, şi singuru-i cusur era că vara de prin buzunarele lui ieşeau la iveală viermi, urmare a patimii pescăreşti ce-l stăpînea (pentru care l-a pîrît chiar episcopului poetul denunţător Varîghin). Beţivanul de Ogoniok-clasicul îi striga preotului :

— Preacinstite domn, pricepi dumneata ?...

Dar părintele îl ocolea degrabă.

Îndată în urma parohului ieşea pe portiţă de la el din ogradă, în haină, cu umbrelă şi cu galoşi în picioare, profesorul Blanmanjov, şi haida la prăvălia eparhială ca să bea împreună un ceai şi să mai stea la taclale. Ogoniok (figură luminoasă) venea cu pas sigur spre el şi-i spunea :

— Generosule domn, *vous comprenez ?* Vezi că-ţi vorbeşte Ogoniok-clasicul...

Blanmanjov îi dădea un bănuţ de argint. Profesorul era vestit datorită cunoştinţelor sale în materie de geografie, cum şi datorită nevesti-si, care se ducea la biserică purtînd kokoşnik pe

cap, acasă umbla goală, iar vara şi toamna vindea pe geam fructele din livadă, stînd numai în cămaşă.

La crîşmă se arăta parlagiul Truskov şi golea două sticluţe de rachiu. În drum spre piaţă, îi treceau pragul precupeţi şi negustori ambulanţi. Beţivanii cumpărau niscai mezelicuri şi se duceau la treaba lor. Veneau şi birjarii cu droştile lor, vestindu-şi apariţia cu glasuri dogite de somn :

— Pofti... V'rog... Pofti...

Peste oraş se înălţa soarele, întotdeauna superb, întotdeauna neobişnuit. Pe deasupra pămîntului, pe deasupra oraşului se perindau primăveri şi toamne, şi ierni, întotdeauna superbe, întotdeauna neobişnuite.

Primăvara, babele se duceau cu pruncii la mănăstirea Sfînt Nicolae să-şi pomenească morţii, ori porneau în pelerinaj la biserica Sfînta Fecioară din Kazan, şi ascultau ciocîrliile cu gîndul la cei duşi. Toamna, băieţandrii din oraş înălţau zmeie cu zbîrnîitori. Toamna, iarna în cîşlegi şi după Paşti se puneau pe treabă peţitoarele, întorlocînd fetele cu băieţii şi pe negustori cu nevestele celor plecaţi la oaste, cu vădanele şi cu fetiţele „proaspete“. La vederi, slujbaşii de la poştă ciripeau cu logodnicele despre literatură şi geografie : fata spunea că ea îl preferă pe poetul Lajecinikov, pe cînd junele îl prefera pe scriitorul Nadson, apoi conversaţia lîncezea şi cavalerul trecea la geografie : fata spunea că ea a fost la mănăstirea Sfînt Nicolae, pe cînd junele îi vorbea despre Varşovia şi Liu-

ban, unde a făcut serviciul militar. De Sîn-Nicolae din primăvară, de Sîn-Petru, de lăsata secului se țineau în oraș iarmaroace, veneau flașnetari, scamatori, acrobați, se înălțau barăci, artiștii lipeau ei singuri afișele, iar după iarmaroace, negustorii se duceau pe ascuns la doctorul Elezarîci. Iarna, sîmbăta, se duceau la castelul de apă, la baie. Cișmegiul ridica un șopron de scînduri pînă la rîu, unde făcea o copcă, și negustorii, după o baie zdravănă de abur, fugeau în pielea goală pînă la copcă, ca să se vîre o dată, de două ori în apă. În duminicile de iarnă aveau loc bătăi cu pumnii, se băteau cei din Iamskaia și din Redenevka, începînd cu băiețandrii, care strigau : „Dă-i ! dă-i !“, și sfîrșind cu bătrînii, dar asta nu-i împiedica pe negustori să se repeadă după aceea, seara, în Iamskaia, la țigani, să se veselească și să prăsească țigănuși bălani, iar la întoarcere să smulgă stîlpii felinarelor de pe drum. În ajunul Crăciunului nu mîncau pînă nu răsărea întîia stea, în prima zi îl slăveau pe Hristos și rosteau predici, în ajun de Bobotează zugrăveau cruci cu cridă pe toate ușile.

În oraș se întîmplau rar lucruri mai acătării și dacă se întîmplau erau *pătăranii* de felul acesteia :

Mișka Țveliov, băiatul lăcătușului, împreună cu Ippolitka, băiatul acciznicului, au legat un șoarece de coadă și se jucau cu el în preajma casei ; în vremea asta trecea pe stradă Ermil-chiorul, nebunul din Zarecie, și numai ce s-a apucat să arunce

cu pietre în ferestre. Țveliov, lăcătușul, a sărit la el cu toporul. Chiorul i-a smuls toporul din mînă. Au dat fuga pompierii, dar a sărit și la ei cu toporul ; pompierii au spălat putina. Singur subcomisarul Babocikin i-a venit de hac : după aia, Mișka a mîncat bătaie trei zile în șir, —

dacă se întîmplau asemenea pătăranii, tot orașul avea ce vorbi o jumătate de an. O dată la doi ani evadau de la închisoare arestanții, și atunci tot orașul se pornea să-i prindă.

În halele de sare din piață, lîngă prăvălia eparhială, stătea o dugheană — singura unde se găseau cărți — cu firma :

PRĂVĂLIA A. V. VARÎGHIN
vindem și cumpărăm
cărți școlare, cerneală, penițe
și tocuri.
Și alte poblicații periudice
de papetărie

Sub icoana Sfinților Patruzeci-de-Mucenici, icoana breslei, odihnea prăvălia eparhială. La icoana breslei se făceau atîtea slujbe cîte onomastici sărbătoreau negustorii din partea locului. În prăvălia eparhială icoanele nu se cumpărau, se luau în schimb : clientul cumpăra o șapcă nouă, punea bani în ea și dădea șapca pe o icoană. Șepcile erau trimise la seminarul teologic. Prăvălia eparhială o avea în seamă părintele Levkoev, care visa, după pilda lui Isus Hristos, să înfiripe o confrerie a pescarilor, și

la adunarea generală să pună în discuție această problemă arzătoare: cum trebuie priponite luntrile la pescuit — cu bolovani, cu ancoră sau cu odgon? Aici bărbații jucau dame și se adunau intelectualii — Blanmanjov, A. V. Varîghin. Clubul comersanților se afla la Ziabrov, negustorul de săpun, mare amator de incendii. Aici, la el, își făceau veacul advucanți și martori (cuvîntul și fapta în slujba dreptății!): advucanții scriau denunțuri și reclamații, martorii depuneau mărturie pentru orice. Printre prăvălii hoinăreau calici și smintiți, și Ziabrov se distra pe socoteala lor: iarna lipea cu scuipat înghețat pitaci de argint de pardoseaua de piatră și le poruncea calicilor să-i smulgă cu dinții și să-i păstreze pentru ei, vara oferea o grivnă cui bea o găleată cu apă (ceea ce făcea bunăoară prostănacul de Tiga-Goga), ori organiza întreceri între calici, întocmai ca la parada pompierilor. Ziabrov se veselea și pe seama trecătorilor: scotea afară pe trotuar ceasul legat cu o ață și arunca în fața prăvăliei cutii de bomboane cu gîndaci sau cu cîte un șobolan mort. Printre rîndurile de prăvălii, durate din piatră, era întuneric, jilav, și mirosea a șobolani, piele putregăită și sardele stricate.

Ivan Emelianovici Ratcin, lung și uscățiv, cu o șapcă vătuită pe cap, venea la prăvălie la șapte fără cinci minute, descuia lacătele, făcîndu-le să zornăie cumplit, și-i învăța șartul negustoriei pe băieții de prăvălie și pe vînzători.

De față cu clienții ei trebuiau să spună ca pe apă:

nu — pe date, pe ciupeală,
nu — tocmeală, potriveală,
nu — vînzare, mi-o îmbrobodește,
nu — vorbi degeaba, tu te jură,
nu — opt poli de ruble și-o copeică, ala, bala, portocala,
nu mi-i bagatel negustoreala!

Clienților trebuia să le deschizi ușa și să o închizi în urma lor: dacă nu înșeli, nu vinzi. Ivan Emelianovici se retrăgea în odăița lui din fund, țăcănea la abac, ori citea cu glas tare din Biblie. Acolo îi chema pe cei care se făceau vinovați de te miri ce (iar pe băieții de prăvălie chiar fără nici o vină), și îi muștruluia sub candela veșnic aprinsă, potrivit cu vina fiecăruia: cu biciul, ori cu nuiaua. La douăsprezece venea brutarul: jupînul dădea pentru brutar un pitac vînzătorilor și trei copeici băieților de prăvălie, apoi se ducea la părintele Levkoev să joace dame pe o grivnă partida, și-i usca pe toți în tăcere: nu-i plăcea să pălăvrăgească. Cu clienții vorbea răstit, numai față de obișnuiții prăvăliei își domolea vocea-i groasă.

La șapte și jumătate închideau, la opt se dădea drumul la zăvozi printre rîndurile de prăvălii. La nouă orașul adormea, și la întrebarea:

— Care ești?,

ca să nu te pomenești dus la poliție, trebuia să răspunzi:

— Om bun!

În casa lui Ivan Emelianovici Ratcin (după poarta grea, străjuită de dulăi) stăruia liniştea, şi numai seara, din subsolul unde stăteau vînzătorii şi băieţii de prăvălie se auzea o cîntare înăbuşită de psalmi şi acatiste. Acasă, vînzătorilor li se luau surtucele şi ghetele, iar băieţilor de prăvălie — pantalonii (ca să nu umble haimana peste noapte), şi însuşi Ivan Emelianovici dirija cîntarea cu arşinul, slujindu-se de el ca unealtă de „învăţătură". Geamurile de la subsol aveau gratii, aici lampă nu se cuvenea să ardă, lumina doar o candelă. Seara, la cină, Ivan Emelianovici tăia el însuşi slănina din ciorbă, vîra el cel dintîi lingura de lemn în strachină, şi tot cu ea îi plesnea peste frunte pe cei care căscau gura, iar mesenii puteau să se înfrupte din porţia de slănină abia atunci cînd dumnealui zicea :

— Ia şi mănîncă !

Cei ai casei nu-i spuneau nicicum lui Ivan Emelianovici decît dumnealui sau tătuca. Se călăuzeau după zicala : „Vine el tătuca de poate, şi le lămureşte pe toate".[1] Ivan Emelianovici avea o nevastă grăsulie, care ghicea în cafea despre un crai de cupă, dar în pat la el nu o lua pe ea, ci pe Maşuha, chelăreasa adusă de la ţară. Înainte de culcare, la el în odaia de dormit, cu aer puţin, Ivan Emelianovici se închina îndelung, rugîndu-se pentru negoţ, pentru copii,

[1] Zicala sună aşa : „Asta nu-i pentru de-alde noi treabă, a zis mămuca degrabă ; vine el tătuca de poate, şi le lămureşte pe toate". (N.A.)

pentru cei morţi, pentru cei care călătoresc pe apă şi uscat, şi citea psalmi. Avea somnul uşor şi dormea puţin, ca oamenii bătrîni. Se scula înaintea tuturor, la lumina lumînării, se închina iarăşi, bea ceai, împărţea porunci şi se ducea pentru toată ziua la prăvălie. Acasă, fără el, oamenii răsuflau uşuraţi (poate unde era ziuă ?), şi de prin odăiţe veneau la „dumneaei" femeile pripăşite în casa negustorului. În fiecare sîmbătă, după vecernie, Ivan Emelianovici îi trăgea o bătaie lui feciorul-său Donat. De Crăciun şi de Paşti veneau musafiri — rubedeniile. La 24 iunie, de ziua lui Ivan Emelianovici (după beţia din noaptea de Sfînt Ivan !), în ogradă se întindea o masă pentru calici. În duminica de lăsata secului, vînzătorii şi băieţii de prăvălie se temeneau dinaintea lui Ivan Emelianovici, şi el le spunea la fiecare :

— Deschide gura şi suflă !,

asta ca să simtă mirosul de rachiu.

Şi uite aşa, între casă, prăvălie, Biblie, bătăi, nevastă şi Maşuha, au trecut patruzeci de ani, rînduiala asta s-a contopit cu viaţa, a intrat în viaţă aşa cum a intrat cîndva nevasta, cum au intrat copiii, cum s-a dus taică-su, cum a venit bătrîneţea.

Feciorul lui Ivan Emelianovici, Donat, era din născare un băiat frumos şi voinic. În copilărie a avut de toate : şi arşice, şi popice, şi scăldat în rîu în dreptul podarului, şi zmeie cu zbîrnîitori, şi porumbei, şi capcane pentru sticleţi, şi plimbări cu căruţa, şi negoţ cu potcoave, şi bătăi cu pumnii ; toate astea pe vremea cînd

— năpîrstoc — nu era luat în seamă. Dar pe la cincisprezece ani, Ivan Emelianovici l-a băgat în seamă, i-a făcut ciubote noi, şapcă şi pantaloni, l-a oprit să iasă din casă decît numai la liceu şi la biserică, stătea cu ochii pe el să învețe să scrie frumos şi a început să-l scarmene cu rîvnă în fiecare sîmbătă. La cincisprezece ani, Donat se făcuse băiat mare, cu părul bălai cîrlionțat. Inima lui Donat era urzită pentru dragoste. La liceu, profesorul Blanmanjov îl punea pe Donat, ca şi pe toți elevii, să călătorească pe hartă : la Ierusalim, la Tokio (pe mare şi pe uscat), la Buenos-Aires, la New-York — să înşire felurite localități, longitudini şi latitudini, să descrie oraşele, oamenii şi natura. Tot liceul oraşului era numai geografie, şi nici măcar geografie, ci călătorie ; Blanmanjov chiar aşa şi dădea lecțiile : pe mîine să-mi învățați călătoria în Yorkshire. Tot cam pe atunci a mugurit şi întîia iubire a lui Donat, superbă şi extraordinară, cum e întotdeauna întîia iubire. Donat s-a îndrăgostit de camerista Nastia, o fată tăcută, cu ochii negri. Donat venea seara la bucătărie şi citea cu glas tare din Viețile Sfinților. Nastia se aşeza în fața lui, rezemîndu-şi în palme capul acoperit cu o băsmăluță neagră, şi — chiar dacă afară de ea nu-l asculta nimeni altcineva ! — Donat citea cu sfințenie şi-i creştea inima. Din casă nu avea voie să iasă ; în postul mare posteau cu toții, şi de cînd intraseră în post, se duceau la biserică în fiecare seară, la vecernie. Era un aprilie străveziu, în lungul străzilor curgeau pîrîiaşe, păsările îşi rînduiau cuiburile, amurgurile pogorau domol, clopotele îşi îngînau dangătul din postul mare. În amurg, ținîndu-se de mînă, îmbătați de primăvară, cei doi îndrăgostiți hoinăreau de la o biserică la alta (în Ordînin erau douăzeci şi şapte de biserici) ; nu vorbeau, ci numai simțeau bucuria uriaşă ce-i copleşea. Dar profesorul Blanmanjov se ducea şi el în fiecare zi la vecernie, aşa că l-a văzut pe Donat cu Nastia şi i-a spus părintelui Levkoev, iar acesta — lui Ivan Emelianovici. Ivan Emelianovici l-a chemat la el pe Donat şi pe Nastia şi, ridicîndu-i fustele fetei, i-a poruncit mai marelui peste vînzători (de față cu Donat) să biciuiască trupul gol al Nastiei, apoi (de față cu Nastia), dîndu-i lui Donat jos pantalonii, l-a bătut el cu mîna lui ; pe Nastia a izgonit-o în aceeaşi seară, trimițînd-o la țară, iar lui Donat i-a trimis-o peste noapte pe Maşuha. Profesorul Blanmanjov l-a pus a doua zi pe Donat să călătorească prin Tibet, la Dalai-Lama, şi i-a dat nota unu, pentru că europenii nu sînt admişi la Dalai-Lama. Postul mare din anul acela, cu amurgurile lui, cu dangătul clopotelor şi cu ochii blînzi ai Nastiei au rămas pentru totdeauna o amintire dintre cele mai frumoase din viața lui Donat.

Scurt timp după aceea, Donat s-a învățat de la vînzători să se furişeze noaptea prin oberliht, să se strecoare printre gratiile pilite şi să sară gardul, ca să se ducă în oraş, în mahalaua Iamskaia, la „Europa". Acum şedea cu taică-su

la prăvălie. În zilele de sărbătoare se îmbrăca frumos și se ducea să se plimbe pe Bolșaia Moskovskaia. Se împrietenise cu părintele Pimen, ieromonah la mănăstirea Beloborski ; vara se ducea pe la el dis-de-dimineață, pe rouă, se scăldau împreună în iazul mănăstirii, se plimbau prin parc, apoi, retrași în chilia împodobită cu cruci și cu icoane, în dosul ficușilor, sub colivia cu canar, beau lichior negru de coacăze, în vreme ce părintele Pimen îi vorbea despre hagițele care veneau la el să se roage și îi recita versuri de-ale lui, de felul celor de mai jos :

O, fecioară, tu, a raiului floare,
Rogu-te cu-adîncă suspinare
Cată spre mine cu milă
Căci amarnic mi-ești dragă, copilă...[1]

Cîteodată li se alăturau și alți monahi, și atunci se aciuiau într-un loc tăinuit, în turlă, trimeteau niște băiețași după rachiu, beau și

[1] Iată continuarea poeziei :

„Mi-s doar o umilă față monahicească
Care cu foc a prins să te îndrăgească
Uitării dînd prea sfînta juruială
(Dar asta-i taină — ține socoteală !)
Și dacă-n scîrbă nu mă ții pre mine
Eu, Pimen păcătosul viu la tine
Să-mi dai o dulce sărutare
Iar sîmbătă te-aștept cu-nfiorare
La poarta sfîntă... !
Apoi... pornografie. (n.a.)

cîntau „Cîntecul lui Kopernik“[1] și „Sașki-kanașki“[2], cu refrenul pe melodia „Cu sfinții odihnește“. Uneori, seara, părintele Pimen își punea vestonul de student și haida împreună cu Donat la circ. Era o mănăstire străveche, cu bisericile înfipte adînc în pămînt, cu zidurile sumbre, cu clopotnițele înnegrite de vreme, iar Pimen îi vorbea lui Donat despre aleanul tînjitor de pe lumea asta. Tot Pimen i-a făcut cunoștință lui Donat cu Urîvoaia : în nopțile de iunie, nopți fără somn, sărind gardul, cu o sticlă de rachiu la el, Donat se ducea la frumoasa văduvă a cămătarului milionar Urîvaev, prigonită de negustori și pusă de ei sub tutelă, bătea într-o ferăstruică, se strecura pe geam în odaia de dormit și se vîra în patul dublu. Se iubeau cu patimă, se șușoteau, urau și blestemau împreună. Cămătarul Urîvaev, la șaptezeci de ani, a luat-o de nevastă pe Olenka, în vîrstă de șaptesprezece ani, pentru poftele trupești ale monahilor de la mănăstire, a smuls din ea tot ce avea ea firesc și, murind, a pus-o sub tutelă. Frumoasa femeie a dat în patima beției și în isterie : orașul o socotea „smintită“ și o hulea... Dar și dragostea asta din urmă a lui Donat n-a

[1] *Kopernik trudi un veac...*
...Dovedind lumii un fleac —
Că pămîntul se-nvîrtește.
Nătărău cin-dovedește !
Dacă s-ar fi îmbătat
De îndat-ar fi aflat...

[2] Cîntec vesel rusesc.

ţinut mult; de astă dată l-a denunţat poetul denunţător A. V. Varîghin, scriindu-şi denunţul în versuri.

Cine poate şti?

Cine poate şti ce ar fi devenit mai tîrziu Donat?

> În anul 1914, în iunie, pădurile şi ierburile ardeau în vîlvătăi roşii, soarele se înălţa şi cobora ca un disc roşu, oamenii lîncezeau sub o cumplită înăbuşeală.

În anul 1914 a izbucnit războiul, iar după aceea, în anul 1917 — Revoluţia.

În străvechiul oraş, oamenii erau adunaţi, învăţaţi să ucidă şi trimişi — în mlaştinile din Beloveja, în Galiţia, în Carpaţi — să ucidă şi să moară. Donat a fost trimis în Carpaţi. În Ordînin, soldaţii erau petrecuţi pînă în mahalaua Iamskaia.

Cel dintîi care şi-a găsit moartea în oraş a fost Ogoniok-clasicul; beţivul onest, studentul căzut în patima beţiei, s-a spînzurat, lăsînd acest bileţel:

> „Mor pentru că nu pot să trăiesc fără rachiu. Cetăţeni şi tovarăşi ai zorilor noi, cînd o clasă şi-a istovit vlaga, ea trebuie să moară, e mai bine să se retragă singură.
> Mor în zorii vieţii noi!"

Ogoniok-clasicul a murit în pragul zorilor noi.

În anul o mie nouă sute şaisprezece, în apropiere de Ordînin s-a construit o cale ferată ce ducea la uzina din preajma oraşului, cu care prilej negustorii, „părinţii oraşului", au tras cea din urmă cacialma: inginerii au cerut oraşului să dea mită, şi părinţii oraşului s-au arătat întru totul de acord, dar au hotărît o sumă de rîs, încît inginerii au socotit de datoria lor să aşeze gara la o depărtare de zece verste, chiar la uzină. Trenurile goneau nebuneşte pe lîngă oraş. Şi cu toate acestea, localnicii au întîmpinat primul tren ca pe o sărbătoare: au ieşit grămadă pe malul Vologăi, iar băieţandrii, dornici să vadă mai bine, s-au urcat pe acoperişuri şi în sălcii.

Cel dintîi tren care s-a oprit în dreptul oraşului a fost un tren revoluţionar. Cu trenul acesta s-a întors la Ordînin, Donat, copleşit de amintirile amare ale tinereţii, plin de ură şi de energie. Donat nu cunoştea viitorul. Donat cunoştea trecutul şi trecutul acesta Donat voia să-l distrugă. Donat venise ca să clădească noul; el ura vechiul. Donat n-a călcat pragul lui tătîne-său.

Prin oraşul străvechi, prin kremlinul neînsufleţit umblau oameni cu steaguri şi cîntau cîntece roşii; cîntau cîntece şi forfoteau gloate de oameni, la ceasul cînd înainte vreme străvechiul oraş de negustori, cu mănăstirile, catedralele şi turlele lui, cu străzile lui aşternute cu piatră de rîu, dormea adînc, la ceasul cînd înainte vreme viaţa pîlpîia numai dinapoia zidurilor de piatră cu zăvozi la porţi. De jur-

împrejurul Ordîninului se întindeau păduri, și în păduri se ridicau vîlvătăile ce cuprindeau conacele boierești, și din pădurile acestea porniră să se reverse țăranii cu saci și cu grîne.

Casa negustorului Ratcin a fost rechiziționată pentru Garda Roșie. În casa lui Blanmanjov s-a instalat Donat. Donat umbla peste tot cu arma în spinare, părul lui Donat era cîrlionțat ca și odinioară, dar în ochii lui se aprinsese un foc rău — focul patimii și al urii. Prăvăliile din hala de sare au fost dărîmate. De sub dușumele au ieșit la iveală, tulind-o în toate părțile, mii de șobolani. În beciuri era pusă la păstrare carne de porc stricată, în temelii s-au găsit cranii și oase de om. Hala de sare a fost dărîmată din porunca lui Donat. În locul ei se clădea o Casă a poporului.

Cam asta e tot.

Și încă ceva (dacă nu ți-e lene, du-te și vezi!) : în fiecare zi, dimineața, la șapte fără cinci, pe șantierul Casei poporului, chiar în locul unde se afla prăvălia „Ratcin și Fiul", în fiecare zi se arată un moșneag gîrbovit de ani, cu ochelari rotunzi, cu o șapcă vătuită pe cap, sprijinindu-se într-un toiag, și se așază prin apropiere, pe un stîlp de piatră din marginea străzii, unde stă toată ziua, pînă seara, la ceasurile șapte și jumătate. Este Ivan Emelianovici Ratcin, strănepotul lui Dementi.

În oraș bîntuie foametea, în oraș e amărăciune și bucurie, în oraș sînt lacrimi și rîsete. Pe deasupra orașului trec primăveri, toamne și

ierni. Pe noul drum de fier se tîrăsc desăgarii, vărsatul și tifosul.

Pe poarta kremlinului din Ordînin nu mai stă scris :

Mîntuiește, Doamne,
Ăst oraș și pre norodul tău,
Și binecuvîntează
Pe cei ce intră aice pe poartă.

De altminteri, în oraș, în afară de negustori mai erau nobili, mic-burghezi și raznocinți, iar orașul se afla la o mie de verste de oriunde, în părțile de peste Kama, înconjurat de păduri, și în oraș au dat năvală *albii.*

Scrisa cronicarului glăsuiește astfel despre pămînturile Ordîninului :

> „Orașul Ordînin e durat din piatră. Iar cele pămînturi sînt bogate în piatră care arde și în zăcămînt magnetic, de care se lipește fierul", —

și dincolo de Ordînin s-a înălțat o uzină metalurgică. Cît despre pămînturile Ordîninului, ele sînt alcătuite din viroage, vîlcele, lacuri, păduri, pădurici, bălți, țarini și drumuri de țară, peste care străjuiește cerul domol. Uneori, cerul e posomorît, învăluit de nori cenușii. Uneori, pădurea rîde cu hohote și geme, uneori, vara, arde. Drumurile se tîrăsc șerpuind, sînt ca un fir strîmb de ață, fără sfîrșit și fără început. Cînd i se urăște cîte unuia de atîta

mers şi vrea să o ia mai de-a dreptul, se abate de la drum şi, după ce rătăceşte o vreme, se întoarce în acelaşi loc! Două făgaşe, flori de patlagină, o cărăruie, iar în jur, afară de cer sau de lanurile de secară, vezi ori zăpadă, ori pădure — fără sfîrşit, fără început, fără de margini. Şi oamenii calcă drumul cîntînd înăbuşit; pentru unii, cîntecul întruchipează aleanul, aşa cum îl întruchipează şi drumul. Oraşul Ordînin s-a născut în ele, cu ele, din ele.

În letopiseţ şi în „Istoria Velikorossiei, a Religiei şi a Revoluţiei", cronicarul, arhiepiscopul Silvestr al Ordîninului, grăieşte astfel despre oamenii din părţile Ordîninului:

> „Trăiau în păduri, ca fiarele, şi se hrăneau numai cu scîrnăvii, suduiau în faţa părinţilor şi a nurorilor; nu se căsătoreau între ei, dar puneau la cale tot soiul de jocuri, între sate, se adunau la aceste jocuri, la danţuri şi la tot soiul de petreceri diavoleşti, şi aici îşi alegeau miresele, răpindu-le pe cele cu care cădeau la învoială; aveau cîte două şi trei neveste; cînd murea cîte unul, îi făceau pomenire, apoi aprindeau un foc mare (rug) şi, aşezînd mortul în flacără, îl ardeau, iar în urmă, adunîndu-i oasele, le hodineau într-un vas mic, pe care-l puneau pe un stîlp în marginea drumului, ceea ce fac şi pînă-n ziua de azi".

Şi iată cîntecul de azi în viforniţă:

Viforniţă. Un pîlc de pini. O poiană. Spaimă.
Şooia, şo-oia, şoooiaa...
Gviiuu, haauu, gviiiuuu, gviiiiuuuu, haaauu...

Şi:

Glav-bumm!
Glav-bumm!
Gu-vuz! Guu-vuuz!...
Şoooia, gviiuu, haaauuu...
Glav-bummm!![1]

Şi...

KITAI-GOROD[2]

Asta e din peregrinările lui.

S-a început la Moscova, în Kitai-Gorod, dindărătul zidului chinezesc, în hudiţele şi curţile de piatră, sub felinarele de gaz — un deşert pietros. Ziua, în dosul zidului chinezesc, Kitai-Gorodul se foia cu milionul lui de oameni şi cu milionul lui de vieţi omeneşti — cu meloane, pălării de fetru şi sumane — el însuşi cu melon şi cu o servietă burduşită de înscrisuri,

[1] Onomatopee intraductibile, legate, mai toate, de denumirea abreviată a unor instituţii, întreprinderi şi organizaţii obşteşti, create imediat după Revoluţie de către puterea sovietică.
[2] Cartierul comercial al vechii Moscove.

acţiuni, poliţe, frahturi, efecte de bursă, cu icoane, piei, manufactură, stafide, aur, platină, Martianîci, din cap pînă-n picioare aşa, cu melon, întocmai ca Europa. În schimb, noaptea, în hudiţele şi în ogrăzile de piatră dispăreau meloanele, se înstăpîneau pustiul şi tăcerea, hălăduiau cîinii, felinarele abia pîlpîiau printre pietre, şi numai dinspre Zareadie şi înspre Zareadie umblau oameni, rari ca şi cîinii, cu şepci pe cap. Şi atunci, în pustietatea asta, de prin ogrăzi, şi de sub porţi ieşea tîrîş celălalt : Kitai-ul fără melon, Imperiul Ceresc, care se întinde undeva dincolo de stepe, în Răsărit, dincolo de Marele Zid de Piatră, şi priveşte lumea cu ochii lui oblici, semănînd cu bumbii de la mantăile soldaţilor ruşi. Acesta e un Kitai-Gorod.

Şi iată al doilea Kitai-Gorod.

La Nijni-Novgorod, în Kanavina, dincolo de Makari, în lungul căruia se aşeza cu fundul ei masiv aceeaşi Ilinka [1] de peste zi a Moscovei, în noiembrie, după milioanele de puduri, butoaie, bucăţi, arşini şi coturi de mărfuri schimbate în septembrie pe ruble, franci, mărci, lire sterline, dolari şi altele, după dezmăţul din octombrie, pe sub perdeaua ca o Volgă revărsată de vinuri, icre, „Veneţii", băuturi „europeneşti", „tătăreşti", „persiene" şi „chinezeşti", dimpreună cu ocale de spermatozoizi, în noiembrie, în Kanavina, în zăpadă, în rîndurile de

[1] Stradă în Kitai-Gorod. cu o intensă activitate comercială.

prăvălii şi gherete bătute în scînduri, din pustietate, priveşte cu nişte bumbi soldăţeşti în loc de ochi : Kitai-ul de noapte al Moscovei, adăpostit după Marele Zid de Piatră. Tăcere. Mister. Fără melon. Bumbi soldăţeşti în loc de ochi.

Cel din Moscova — noaptea, de cu seară pînă dimineaţa. Cestălalt — iarna, din noiembrie pînă în martie. În martie, apele Volgăi vor potopi Kanavina şi vor duce Kitai-ul în Caspica.

Asta e din peregrinările lui.

Şi iată al treilea Kitai-Gorod.

Iată-l. O văgăună, un pîlc de pini, zăpadă, iar mai departe — munţi de piatră, un cer de plumb, un vînt de plumb. E o zăpadă afînată, pini uzi mărginesc locul din trei părţi şi de trei zile bate vîntul : semnele vremii spun că vîntul mănîncă zăpada. Sîntem în martie. Între pini stă aşezată colonia muncitorească, dincolo de dealuri se întinde oraşul, în vale, s-a aciuiat uzina. Coşurile nu scot fum, furnalul a amuţit, aşa cum au amuţit şi secţiile uzinei acoperite de zăpadă şi de rugină. Stăruie o tăcere de oţel. Iar din secţiile pline de funingine, din freze şi strunguri, din ciocane şi macarale, din furnal, din laminor şi din barele ruginite de metal, priveşte Kitai-ul, şi surîd (aşa cum pot ei să surîdă !) bumbii soldăţeşti.

Acolo, la o mie de verste, la Moscova, uriaşa piatră de moară a revoluţiei a mă-

cinat Ilinka, şi Kitai-ul a ieşit din Ilinka şi a pornit-o tîrîş...

— Încotro ?!

— A ajuns pînă la Taejevo ?!

— Nu-i adevărat ! Nu-i adevărat ! Furnalul are să se aprindă iarăşi, barele de metal au să se rostogolească din nou, strungurile şi frezele vor porni iarăşi să dănţuiască !

— Nu-i adevăra-at ! Nu-i adevăra-at ! — şi asta nicidecum isteric, ci poate doar cu o furie rece, strîngînd din fălci. Asta o spune Arhip Arhipov.

Notă necesară

Asta-azi, în zilele noastre.

Albii au plecat în martie şi uzina a rămas în martie. În schimb, oraşul (oraşul Ordînin), se află în iulie, iar satele şi cătunele în toate răstimpurile anului. De altminteri, fiecare vede singur şi sculăria lui, şi luna în care se află. Oraşul Ordînin şi uzina din Taejevo sînt alături şi totuşi la o mie de verste de oriunde. Donat Ratcin a fost ucis de albi : despre el — atît.

EXPUNERE

CAPITOLUL I. AICI SE VÎND ROŞI

În oraş toate sînt rînduite ca la oraş.

Străvechiul oraş e mort. Oraşul are o mie de ani.

Cerul torid îşi revarsă dogoarea şi cînd se va însera, amurgul galben va stărui îndelung. Cerul torid e tot albastru şi adînc fără de capăt ; bisericuţele, galeriile mănăstirii, casele, pămîntul — ard. E un vis aievea. În liniştea de pustiu, din cinci în cinci minute, bate cu un dangăt de cristal orologiul catedralei : Don ! Don ! Don ! Zilele acestea, visele sînt aievea.

Pe poarta mănăstirii — o inscripţie roşie, cu o stea roşie :

Secţia Gărzii Populare a Sovdepului[1]
din Ordînin

[1] Sovietul de deputaţi.

În poarta mănăstirii o sentinelă. Din chiliile depărtate răzbate în pustiul zilei glasul unui clarinet : şeful gărzii populare, tovarăşul Ian Laitis, învaţă să cînte la clarinet. Străveche e mănăstirea Vovedeniei ; de la o chilie la alta, de la o biserică la alta se întind galerii, de zidurile albe s-au lipit mici acareturi ajunse cafenii cu trecerea anilor. Noaptea, mănăstirea seamănă, ca şi biserica Sfîntul Vasili Blajennîi, cu un decor de teatru. Mănăstirea Vovedeniei dăinuie de pe vremea cînd Rusia, pornind de la Moscova, de la barierele Moscovei, a mers către Răsărit şi miază-noapte, în păduri şi pustietăţi, din mănăstire-n mănăstire, în plin raskol. Oraşul Ordînin se află în ţinutul de peste Kama ; la marginea de miază-zi a cerului se întind stepe, către miază-noapte — păduri şi mlaştini, către răsărit — munţi. Oraşul stă aşezat pe un deal, pe malul rîului Vologa, în păduri. Oraşul e din piatră. Şi nu se ştie cine de la cine îşi trage numele : prinţii Ordînin de la oraş, ori oraşul de la prinţii Ordînin ? [1]

Ultima oară oraşul a trăit cu şaptezeci de ani în urmă. A avut Rusia o epocă — naiba ştie cum să-i zici epocii acesteia ! — cînd, de fapt, nici Rusia însăşi nu exista, şi era o întindere nesfîrşită, uscată de arşiţă, cu stîlpi vărgaţi din verstă-n verstă, prin dreptul cărora goneau spre Petersburg cinovnicii, ca să-şi citească acolo

[1] De altminteri, în ce îi priveşte pe prinţii Ordînin, aceştia au degenerat de pe acum în negustori. (n.a.)

dinaintea împăratului iscălitura savantă, şi cinovnicii nu aveau feţe, ci ceva plictisit şi albastru, oficial, ca postavul uniformei de jandarmi ; nu degeaba goneau pe arşiţa de iulie cu şubele pe ei, aşa cum scrie Gogol, goneau pentru ca la bariere, în gheretele vărgate, să schimbe foile pentru caii de poştă şi să străbată oraşele cu zurgălăii înfundaţi. Avea Rusia în vremea aceea faţa plictisită, ca şi feţele cinovnicilor, şi semănau acele zile cu pîrjolitorul iulie, aducătorul de foamete şi secetă. Nu degeaba, epoca aceea s-a slobozit cu Sevastopolul. Şi din epoca aceea a rămas în kremlin, lîngă barieră, chiar peste drum de poarta mănăstirii, o casă — de o arhitectură vulgară ! — cu o gheretă vărgată la poartă, spoită cu chinovar, dar cu pilaştri albi între ferestre şi cu ancadramente albastre. Prinţii Ordînin s-au despărţit în două ramuri : Ordînin şi Volkovici, dar şi generalii Volkovici au dispărut. În odaia din colţ, din dreapta, stătea Andrei Volkovici, la demisol locuia cizmarul Semion Matveev Zilotov, încăperile de la mezanin le închiriau domnişoara sovietică Olga Kunţ şi Serghei Sergheevici, un cetăţean. Cît despre prinţii Ordînin, aceştia s-au instalat în celălalt capăt al parcului, în apropiere de Puntea Veche, lîngă Catedrala Veche, şi nu în casa familiei, ci într-o casă de negustori : *a mămucăi Ordînina.*

În faţa casei se află poarta mănăstirii, în dreapta — piaţa catedralei, tocită de veacuri, sleită de multele arşiţi, dincolo de piaţa catedralei e casa Ordîninilor, cu o arhitectură la fel de vulgară (fostă casa negustorilor Popkov !),

în spate se cască o rîpă pe malurile căreia cresc pini cu trunchiuri arămii. Din deal, de la barieră, se vede rîul Vologa, dincolo de rîu, dincolo de ţarini şi de uzină, departe de păduri se văd clopotniţe albe : cele din Redenevo şi altele. Iar dincolo de pădure, pe alte coline, se înalţă coşuri negre : coşurile uzinei, şi asta e altceva.

Cerul torid îşi revarsă dogoarea, seara va pogorî un amurg galben, şi tot atunci, la poalele dealului se vor aprinde focuri : îşi vor fierbe o zeamă înfometaţii, cei care se tîrăsc cu miile în stepă, după pîine ; şi de sub poalele dealului vor răzbi cîntece de alean. Oraşul va dormi : oraşul a îmbătrînit în stare de război. Peste noapte, dinspre luncile şi coturile rîului se vor ridica neguri. Noaptea umblă prin oraş patrule, zăngănindu-şi armele. Noaptea, cetăţeanul Serghei Sergheevici va coborî la Semion Zilotov, numai în cămaşă şi izmene, primenit proaspăt, se va aşeza după obiceiul burlacilor pe pervazul ferestrei, adunîndu-şi sub el picioarele umflate, şi se va apuca să vorbească despre maioneză şi despre pîrjoalele de viţel.

— Don ! Don ! Don ! bate orologiul catedralei. Alte vremuri. Veacul nostru.

Cizmarul Semion Matveev Zilotov, stafidit de reumatism, are faţa schimonosită într-o strîmbătură. Clipind din singuru-i ochi, zice :

— Sîntem în anul opt mii patru sute douăzeci şi şapte ! Şi adaugă ironic : Nu crezi ? Poftim, controlează ! Eu unul mă jur : pe diavolul meu, pentagrama !

La Semion Matveev Zilotov, în geamul de la demisol, în afară de firma lui înfăţişînd o cizmă, drept în faţa inscripţiei :

Secţia Gărzii Populare a Sovdepului
din Ordînin,

stă lipită înştiinţarea :

Aici se vînd roşi,

şi dedesubt e desenată o roşie.

Ard pietrele. În kremlin e pustiu. Alte vremuri. Vis aievea. La amiază se va întoarce de la slujbă Olenka Kunţ, de la Secţia Gărzii Populare, fredonînd romanţe, iar cînd va coborî amurgul galben, ea va merge cu prietenele ei la cinematograful „Veneţia".

Orologiul catedralei răsună :

— Don ! Don ! Don !

Aici se vînd roşi.

OLENKA KUNŢ ŞI MANDATUL

Ziua s-a ofilit în amurgul galben, o dată cu lăsarea nopţii s-au ridicat neguri cenuşii. La mănăstire, în cursul dimineţii, la serviciu, Olenka Kunţ a multiplicat mandate la maşina „Reneo". În micuţa chilie totul era ca mai înainte, ca pe vremea călugăriţelor, curat şi luminos, în gemu-

letele deschise se răsfățau la soare mușcate și balsamine, în grădina mănăstirii ciripeau păsărele. Olenka Kunț învîrtea de mînerul mașinii de multiplicat :

„Mandat

Prin prezentul, tov. . . . . este împuternicit să efectueze o percheziție la cet . . . . și în caz de necesitate să procedeze la arestarea lui.

Comandantul Gărzii . . .

Secretar . . . ."

Și sub cuvîntul „secretar", Olenka Kunț se iscălea cu scrisul ei stîngaci, dar făcea totuși o codiță : „O.Ku" — cîteva bețișoare și o codiță.

La mănăstire, la comitetul executiv (și aici se răsfățau la soare, în ferestrele mici, balsamine) se adunau dimineața — și aceasta un semn al vremii — oameni de piele în haine de piele (bolșevici !) : toți o mîndrețe de bărbați, plini de cutezanță, înveșmîntați în piele, voinici, cu cîrlionții zbucnind de sub șapca dată pe ceafă, vădind voință mai mult decît orice în fălcile strînse, în cutele obrazului, în colțurile buzelor, în mișcările măsurate. Tot ce era mai bun din ruseasca gintă, moale și butucănoasă. Și dacă se purtau în haine de piele, era și asta bine : pe de-alde ăștia nu-i duci cu psihologiile siropoase ; uite așa am hotărît, uite așa am chibzuit noi, uite așa vrem noi și basta ! — atîta știu ei. De altminteri, se pare că nu-i

unul care să-l fi citit pe Karl Marx. Piotr Oreșin a spus despre ei (despre noi !) : „Golănimea slobodă-o lăsați, căci de nu — voi fi-veți spînzurați !" Arhip Arhipov ședea din zori la comitetul executiv și scria frămîntat de gînduri ; ziua l-a găsit cu fruntea albită aplecată deasupra unei foi de hîrtie, cu sprîncenele înnodate, cu barba puțin răvășită, dar aerul din preajmă (nu așa cum se întîmpla de obicei după o noapte de veghere) era curat, pentru că Arhipov nu fuma. Iar cînd au venit tovarășii și Arhipov le-a întins foaia aceea de hîrtie, printre altele tovarășii au citit și aceste neînfricate cuvinte : *moarte prin împușcare*. . .

În aceeași dimineață, la mănăstire, într-o chilie retrasă, cu balsamine în geam, în turnul dintr-un colț al clădirii, năpădit de mușchi, arhiepiscopul Silvestr, năpădit și el de mușchi, așa cum îi mersese vestea, scria la cartea lui despre „Velikorossia, Religia și Revoluția". Arhiepiscopul Silvestr, fost prinț și ofițer într-un regiment de cavalerie de gardă, acum un popă mic și cărunt, năpădit de mușchi, într-o sutană neagră, ședea la o măsuță încărcată de hîrtii, și pe măsuță, printre hîrtii, adăstau un colțuc de pîine neagră și un ulcior zvelt cu apă de izvor. Geamul cu balsamine se afla foarte sus, iar la ușă veghea un poslușnic, negru și mărunțel, singurul din mănăstirea de maici, nimerit aici cu totul din întîmplare. Micul popă năpădit

de muşchi scria zorit, în vreme ce micul posluşnic, furat de gînduri, îngîna cîntece vechi ruseşti, moleşit de arşiţa zilei.

O.K. (— cîteva beţişoare şi o codiţă).

După orele de serviciu, Olenka Kunţ s-a dus la cantină, a stat de vorbă cu prietena ei despre o nouă cunoştinţă de la Finanţe, şi apoi a luat-o acasă (toţi cavalerii au fost rînd pe rînd adoratorii Olenkăi Kunţ şi în fiecare săptămînă ea avea altă prietenă căreia îi destăinuia secretele). De la portiţă şi pînă la intrarea din dos au alergat pe scîndurile aşternute peste iarba din curtea părăduită, bocănind din tocuri, apoi au urcat la mezanin, pe scara şubredă, trecînd pe lîngă closetul cu miros sufocant, apoi au deschis larg geamurile şi s-au apucat să cînte :

În grădina-nmiresmată unde noi ne-am întîlnit,
Un boschet de crizanteme...

Curînd au dat fuga iarăşi în curte, s-au dus în grădină şi au mîncat zmeură. Ziua s-a ofilit, mistuindu-se în amurgul galben, iar seara, Olenka Kunţ s-a dus la cinematograful „Veneţia", unde „juca" Vera Holodnaia. La „Veneţia", lîngă Olenka Kunţ a venit şi s-a aşezat comandantul Gărzii Populare, tovarăşul Ian Laitis, şi pe întuneric, cînd „juca" Vera Holodnaia, tovarăşul Laitis îi tot strîngea mîinile Olenkăi. Pe urmă, Olenka Kunţ s-a dus cu Laitis la rîpă — în fundul rîpei ardeau în negură focurile înfometaţilor, serile erau înnegurate, şi oraşul în stare de război stătea mut printre

păduri şi printre mlaştini : Olenka Kunţ rîdea cu hohote atunci cînd patrulele cereau permisul şi, rîzînd aşa, se lipea naiv de tovarăşul Laitis. Tovarăşul Laitis, îmbrăcat într-o haină de catifea, îi vorbea despre muzică, despre Beethoven, despre vioară şi clarinet.

Olenka Kunţ s-a despărţit de tovarăşul Laitis la portiţa grădinii, a străbătut grădina şi a intrat în casă ; pentru o clipă la mezanin s-a făcut lumină, după care casa s-a cufundat în tăcere. Era o noapte întunecoasă, şi dinspre Porecie se tîrau neguri cărunte şi jilave.

Şi atunci, la poartă (acolo unde era o gheretă vărgată) a sunat cu putere clopotul. Clopotul a sunat a jale. La poartă stătea tovarăşul Laitis cu o patrulă de soldaţi. I-a deschis Andrei Volkovici.

Tovarăşul Laitis a întrebat :

— Unde zdă aisi ofiserul nobil, zdudentul Volkovis ?

Andrei Volkovici i-a răspuns nepăsător :

— Ocoliţi casa şi urcaţi pe scară, la primul etaj.

Şi, zicînd acestea, a căscat, a mai zăbovit niţel la portiţă şi apoi a luat-o alene spre casă, către intrarea principală. Tovarăşul Laitis, urmat de soldaţi, în şir cîte unul, s-a îndreptat spre intrarea din dos, călcînd pe scîndurile întinse în iarbă. Scara l-a dus la o uşă bătută în scînduri.

— Nu-i acilea.

— Spargeţi uşa !

Au spart uşa şi au dat peste nişte mobilă şchioapă şi peste o masă de biliard. Printr-o altă uşă au pătruns într-o odaie de la mezanin, cu podeaua putrezită, care scîrţîia sub paşii lor grei ; brichetele au luminat slab şi fumegînd, în semiîntunericul din jur ; umbre cenuşii s-au clătinat în încăpere, făcînd să se scuture varul de pe pereţi.

— Nu-i acilea ! E acolo, mai sus, o scăriţă pe palier.

La mezanin i-a izbit în nări acreala nopţii şi un miros de încăpere locuită. Pe uşa lui Serghei Sergheevici era prinsă o carte de vizită. Serghei Sergheevici s-a arătat în prag numai în cămaşă şi izmene, cu o lumînare în mînă ; cu faţa buhăită ; tremura ca un plop ; făcea să tremure, risipindu-se, şi flacăra lumînării.

— Unde stă, aici, Volkovici ?

— Nu stă aici ! Stă jos ! De la intrarea principală în stînga, ocupă două camere !

— Căutaţi peste tot ! Înconjuraţi casa !

Andrei Volkovici părăsise casa.

Tovarăşul Laitis i-a arătat lui Serghei Sergheevici mandatul semnat de Laitis, prin care tovarăşul Laitis era însărcinat să facă o percheziţie şi să procedeze la o arestare ; mai era acolo o semnătură — a Olenkăi Kunţ :

O. Ku (— cîteva beţişoare şi o codiţă).

La uşa Olenkăi Kunţ a ciocănit cineva ! Olenka Kunţ plîngea. În odaie la ea a intrat tovarăşul Laitis.

— Nu e frumos ! Nu e frumos ! Sînt dezbrăcată, dumneata plecaţi !

Olenka Kunţ avea o gramatică a ei şi de cîte ori se adresa cuiva cu dumneata, socotea o necuviinţă să folosească verbul la singular. În loc de „dumneata mă iubeşti ?“, Olenka Kunţ spunea : „dumneata mă iubiţi ?“.

Olenka Kunţ şedea pe patul de fier, cu picioarele strînse sub ea, numai în cămaşă, iar în dreptul patului, se vedea prin fereastră geana liliachie a cerului. Cămaşa nu-i ascundea goliciunea, cu toate că Olenka Kunţ îşi împreunase mîinile pe piept, şi ochii tovarăşului Laitis s-au pironit pe sînii ei, după care au alunecat spre genunchii rotunzi. Plîngînd, Olenka şi-a strîns cochet buzele ca două vişine.

— Nu e frumos, nu e frumos ! Sînt dezbrăcată. Mi-e milă de Andriuşa. Dumneata plecaţi !

Tovarăşul Laitis i-a făcut pe voie. Serghei Sergheevici alerga încoace şi încolo prin casă, lăsîndu-se greoi cînd pe un picior, cînd pe celălalt, silindu-se să se arate serviabil. Andrei Volkovici n-a fost găsit. Comandantul Gărzii Populare a plecat. Serghei Sergheevici l-a petrecut pînă la poartă. Pe străzi se tîrau negurile, în depărtare mijea geana liliachie a cerului.

Olenka Kunţ plîngea în tulbureala cenuşie de la revărsatul zorilor, tare necăjită plîngea Olenka Kunţ : îi părea rău de Andriuşa Volkovici şi, în afară de asta, îi plăcea să plîngă. În tulbureala cenuşie de la revărsatul zorilor, casa răsună de nişte hohote puternice : Serghei

Sergheevici rîdea să se prăpădească. Serghei Sergheevici porni cu paşi grei, lăsîndu-se cînd pe un picior, cînd pe celălalt, pe scara de piatră ce ducea la subsol, la Semion Matveev Zilotov. Semion Matveev stătea lîngă sobă, în sobă ardea focul şi lîngă foc erau puse la încălzit, în borcănaşe, nişte dresuri.

— Ai văzut ? vorbi Serghei Sergheevici sarcastic, şi izbucni iarăşi în rîs, ţinîndu-se cu mîinile de burtă.

Semion Matveev mormăi drept răspuns :

— Pintogramă, nu pintogon.

— Bravo lui ! Hai ?! El deschide şi tot el îi trimite prin dos ! Hai ?! Ha-ha ! Prinde orbul, scoate-i ochii !, Ha-ha !...

— Dacă-mi pare rău de ceva, e că-i rus. Pe diavolul meu ! Dară : vezi semnul ăsta ? străinul gata, l-au găsit !

— Ai văzut ?! Ha-ha ! Tot cu fierturile ? Mai bine ai pune la prăjit o fripturică de porc. Ha-ha, vezi să nu găseşti !

Zorile veneau cu o mahmureală cenuşie, murdară, pe străzi se tîrau neguri jilave. În zorii zilei, se auzi în ceaţă cornul unui păstor, sunînd încet şi a jale, ca în zorii nordici din părţile Permului.

Serghei Sergheevici se aşează pe pervazul geamului, burlăceşte, adunîndu-şi sub el picioarele amorţite. Lîngă sobă se încălzeau la foc, în ulcele, nişte cleiuri. De după sobă stătea trasă în mijlocul odăii o măsuţă, pe care se aflau mai multe cărţi deschise, precum şi un glob pămîntesc, cu Rusia colorată în roşu.

Semion Matveev Zilotov, cu un aer tare preocupat, tot plimba ulcelele de la sobă la masă, călcînd ca un dulău bătrîn.

Gazda luă de pe masă un carton în formă de pentagon, în mijlocul căruia, într-un cerculeţ, era scris cuvîntul Moscova, iar în colţuri — Berlin, Viena, Paris, Londra, Roma. Se apropie tăcut de Serghei Sergheevici şi apropie unele de altele capetele pentagonului : Berlinul, Viena, Parisul, Londra şi Roma se împreunară. Apoi, dezdoi colţurile şi îndoi altfel pentagonul : Berlinul, Viena, Parisul, Londra şi Roma se aplecară deasupra Moscovei şi cartonul semăna acum cu o pătlăgea colorată dedesubt în roşu.

— Vezi semnul ăsta ? vorbi Semion Matveev Zilotov, grav din cale-afară. Adunîndu-se laolaltă capitalele altor ţări s-au închinat Moscovei. Dar Moscova a rămas umilită.

Semion Matveev se duse lîngă sobă şi turnă ceva dintr-o ulcică în alta ; lichidul sfîrîi, iscînd un fum liliachiu şi miros de pucioasă.

— Pentagrama, zise Semion Matveev, şi se opri în dreptul mesei, rezemîndu-se cu o mînă de glob. Jură-mi : pentagrama, pe diavolul meu, şi am să-ţi spun o mare taină.

— Ce ? întrebă Serghei Sergheevici.

— Jură : pentagrama, pe diavolul meu ! Am să-ţi dezvălui o mare taină. Vezi ce se petrece în Rusia ?

— E ştiut lucru ce se petrece : mitocanocraţie, foamete, jaf ! glăsui Serghei Sergheevici. Carnea de porc a ajuns la şaptezeci şi cinci !

Ce se petrece, zici ?! Rusia umblă cu picioarele-n sus. Serghei Sergheevici zîmbi. Ia, mă rog, du-te şi-mi ia nişte salam afumat, he-he ! Serghei Sergheevici zîmbi iarăşi, înveselit, cu un zîmbet veninos : Ha-ha !... Auzi, la Andrei : „Poftiţi, urcaţi sus !" Ha-ha ! Văzuşi ?! Ha-ha !

— Stai niţel ! exclamă Semion Matveev Zilotov, şi izbi globul cu palma. Rusia împotriva întregii lumii ? În Rusia e foamete, răzmeriţă, moarte ! Şi aşa va fi douăzeci de ani ! Jură şi-o să afli o taină...

Serghei Sergheevici se înveseli de-a binelea, păstrînd acelaşi zîmbet veninos.

— Mă rog, uite că jur !

— Jură : pe diavolul meu, pentagrama !

— Jur : pe diavolul meu, pentagrama ! Şi ?!

Semion Matveev făcu o mişcare stîngace, se lăsă pe vine, îşi redobîndi echilibrul şi spuse în şoaptă :

— Peste douăzeci de ani, Rusia se va salva. În mănăstire, din chilia stareţei, unde stă acum Laitis, tovarăşul, porneşte o galerie care duce la biserica de iarnă. Chiar în altar !

— Ce vrei să spui ?

— Un străin, Laitis, tovarăşul ! În altar ! Peste douăzeci de ani va veni un mîntuitor. Rusia se va încrucişa cu un alt popor. Mîntuitorul va fi dat în seama înţelepţilor arabi. O să-l cresc eu !

— Ce vrei să spui ?

— Olga Semionovna Kunţ şi străinul Laitis. E o frumuseţe de fată. Neprihănită. Altarul se va înroşi de sînge. Pe urmă, totul o să ardă şi străinul va fi trecut prin foc !

— Ce vrei să spui ? Vrei cumva să-l răzbuni pe Volkovici ? Serghei Sergheevici rosti întrebarea serios, abia auzit.

— Nu, eu vreau să salvez Rusia !

> (...Şi atunci, pe sub porţi priveşte cu bumbii soldăţeşti Kitai-ul, Imperiul Ceresc...)

— Şi ce-are a face Olga Semionovna cu toate astea ?

— Olga Semionovna e neprihănită ! O frumuseţe de fată !

— Nu cumva vorbeşti aşa — de foame ? Mai bine, în loc de dresurile astea, ai pune o ciorbă la fiert... Haide, zău, e vremea !

— Ascultă ! Priveşte !

Semion Matveev Zilotov luă de pe masă o carte groasă şi se apucă să citească :

> „Cine va cuteza să ne izbăvească de toate fărădelegile ce ne fac de ruşine veacul, de toate viciile care aduc vătămări statelor, de toate neorînduielile, generale şi particulare, care fac societatea să geamă ? Din adîncurile pămîntului şi pînă la măreţul astru al zilei, toate ne duc la cunoaşterea Vinovatului de sine stătător, care ţine lanţul făpturilor şi care el singur e începutul tuturor. Totul vesteşte asta în aceeaşi vreme sufletului, minţii, dar mai cu osebire simţirii lăuntrice, care nu înşală niciodată pe cel ce întreabă. Cu cît ne adu-

năm mai mult gîndurile, cu atît desluşim mai vîrtos semnul acesta al puterii nemărginite, pecetea aceasta a măreţiei, înfăţişată din toate laturile şi pe toate lucrurile !"

Semion Matveev trăia ca un sihastru, retras la el la demisol ca într-o cochilie ; cuibărit pe cuptor, era destul să zvîrle o dată din picior, că pîslarul zbura într-un colţ ; era destul să dea din celălalt picior, că şi perechea pîslarului se rînduia în colţ, alături de cel dintîi ; era destul să facă o mişcare mai repezită, că se prăbuşeau cărămizile desprinse din tencuială ; dar asta nu se întîmpla niciodată, pentru că el obişnuia să stea şi în somn chircit ca un ciudat semn de întrebare. Dacă voia să aibă lîngă el, noaptea, pe întuneric, „Pentagrama sau semnul masonic, traducere din limba franceză", Semion Matveev se apleca de pe cuptor şi lua fără greş de pe masă „Pentagrama", iar paginile le ştia pe dibuite.

Tulbureala cenuşie a zorilor se trase de pe faţa pămîntului — începea o zi senină şi călduroasă. Negurile cenuşii se ridicaseră în tăriile cerului. Serghei Sergheevici urcă sus, la el. Olenka Kunţ se sculase şi se spăla, împroşcînd apa cu zgomot şi, spălîndu-se aşa, dădu să cînte :

În grădina-nmiresmată unde noi ne-am întîlnit...

— dar îşi aduse aminte de tovarăşul Laitis şi amuţi, jignită. Serghei Sergheevici îşi făcu pe plită o cafea din secară prăjită ; închizînd uşa

cu grijă, scoase de undeva dintr-o tainiţă o bucăţică de zahăr şi o felioară de brînză ; bău cafeaua pe un scaun, pe care aşternuse un şerveţel. După ce-şi sorbea cafeaua, Serghei Sergheevici îşi aprindea o ţigară şi se bărbierea, pe urmă îşi punea haina de şantung, mîncată de sudoare la subsuori şi se ducea la slujbă, la Casa de economii, unde, la fiecare zi întîi a lunii scria în „Registru" că „în luna care s-a încheiat nu s-au efectuat nici un fel de operaţiuni" şi „nu s-au făcut depuneri". Înainte să se ducă la slujbă, Serghei Sergheevici intra într-o căsuţă, unde putea să schimbe o pereche de butoni pe unt. La slujbă, în zăpuşeala zilei, bîzîiau muştele ; Serghei Sergheevici, leoarcă de sudoare, juca cu ajutorul său preferans, cu o mînă moartă. După slujbă, Serghei Sergheevici se ducea la cantina sovietului, lua mîncarea în sufertaş şi mînca acasă, pe acelaşi şerveţel. După masă dormea, iar seara ieşea pe bulevard să se plimbe.

Filozofa şi el puţintel cu privire la renaştere...

Moartea bătrînului Arhipov

(alt iubitor de cărţi), în aceeaşi dimineaţă.

Zorile se iscau dintr-o tulbureală cenuşie, murdară. În zori sună cornul păstorului încet şi a jale, ca în zorii nordici din părţile Permu-

lui. Auzind cornul păstorului, grădinarul Ivan Spiridonovici Arhipov s-a sculat în căsuţa de sub deal, s-a sculat Ivan Spiridonovici şi s-a spălat cu migală în cerdac, dintr-un ulcior de lut, după care, suflecîndu-şi mînecile surtucului, a muls vaca în grajd, şi, altminteri decît în celelalte zile, nu s-a mai dus în grădină, pe răzoare.

Zorile se iscau din tulbureală. În casa afumată a lui Ivan Spiridonovici, în odaia cu geamuri scunde, în care atingeai tavanul cu creştetul, stătea o masă de scris din lemn de nuc (coborîtă, de bună seamă, din podul Volkovicilor — casa lor era sus pe deal, taman deasupra capului, iar Arhipovii se trăgeau din slujitorii Volkovicilor), şi mai stătea şi o canapea de piele, pe care Ivan Spiridonovici dormea întotdeauna îmbrăcat. După ce aprinse cele două lumînări de pe masă, făcînd să se învineţească lumina zorilor de-afară, Ivan Spiridonovici se aşeză la masă şi, cu ochelarii pe nas, cu faţa trasă şi posomorîtă, se apucă să citească dintr-o carte groasă de medicină. Tot în zori se trezi, la el în odaie, şi fecioru-său, Arhip. Flăcăul veni voios la bucătărie, în haina lui de piele, şi aşa, în picioare, bău nişte lapte şi mîncă un coltuc de pîine de secară. Taică-său lăsă cartea şi se tot plimba prin odaie, ţinîndu-se drept, ca de obicei, cu mîinile la spate, cîtuşi de puţin bătrîneşte.

— Tu cum gîndeşti, poţi să te-ncrezi în medicină ? întrebă bătrînul, uitîndu-se cu nepăsare pe geam.

— Medicina e o ştiinţă. Dar de ce mă-ntrebi ?

— Aşa. Am luat şi eu o carte de la Daniil Alexandrîci şi-am frunzărit-o niţel... Ce zăpuşeală, ce zăpuşeală !... Şi eu zic la fel, că poţi. Ivan Spiridonovici zăbovi o vreme la geam, uitîndu-se ţintă la dealul pe care sta kremlinul şi casa Volkovicilor, al cărei parc cobora pînă în rîpă.

În zori, Arhip a plecat la comitetul executiv, iar bătrînul, rămas în odaia lui, s-a lungit pe canapea şi, ca niciodată, nu s-a mai apucat să-şi fiarbă zeama de fiece zi. Doar cînd a ieşit băiatul, Ivan Spiridonovici s-a dus la geam şi l-a petrecut îndelung cu privirea, şi în ochii lui, înfundaţi în orbite şi trişti, stăruia mîhnirea şi duioşia. La ceasurile nouă (şase şi jumătate după soare), Ivan Spiridonovici, punîndu-şi surtucul nou, scoţîndu-şi pîslarii, înfăşurîndu-şi gîtul cu o basma albă şi înfundîndu-şi pînă peste urechi şapca cu cozoroc de muşama, s-a dus la spital, la doctorul Nevleninov. Drumul la deal trecea printr-un crîng unde mirosea a umezeală şi a sevă de mălini. Ivan Spiridonovici trase înspre el o crenguţă de mălin şi de pe crenguţă căzură picături de rouă. Ivan Spiridonovici rupse crenguţa, mirosi frunzele, le frecă între degete şi zise cu glas tare, gînditor şi posomorît :

— Orice s-ar spune, viaţa e tare frumoasă.

Şi aşa, cu crenguţa în mînă, a luat-o mai departe spre spitalul înconjurat de brăduleţi

zglobii. La spital a intrat în cabinetul doctorului Nevleninov şi s-a aşezat la birou, ca la el acasă, nemişcat, cu coatele pe sugativa albă. Daniil Alexandrovici a venit însoţit de Natalia Evgrafovna. Îmbrăcată într-o rochie albă, Natalia Evgrafovna a rămas mai la o parte, tăcută, lîngă geam.

— Tu mă cunoşti, Daniil Alexandrîci, mie trebuie să mi-o spui în faţă, deschise vorba Ivan Spiridonovici, fără să dea nici bineţe. Ai făcut analiză ? E cancer ?

— Cancer, răspunse Natalia Evgrafovna.

— Nu e nici o greşeală ?

— Nu. Am verificat cu atenţie.

— Care va să zică e cancer !

— Da.

Ivan Spiridonovici îşi împreună degetele noduroase, surîse sumbru şi rămase tăcut.

— Mda... Am citit din cartea ta, Daniil Alexandrîci. Acolo zice că dacă ai cancer la stomac, e boală fără leac. Asta înseamnă că am să mor.

— Ai putea să te operezi, murmură Natalia Evgrafovna.

— Aş putea, adevărat. Numai că asta nu ajută, cum prea bine ştiţi şi voi, spuse Ivan Spiridonovici, adresîndu-se lui Daniil Alexandrovici. Mă operaţi, dar după două luni trebuie să mă operaţi din nou. Mi-e greu să mă chinuiesc la bătrîneţe. Şi-apoi, am trăit destul ! Ivan Spiridonovici rămase o vreme tăcut. Ştii

şi tu, Daniil Alexandrîci... Şi... — şi amuţi, înghiţind în sec.

În discuţia lor surveni un moment stingheritor. Ivan Spiridonovici se uita ţintă în ochii lui Daniil Alexandrovici, şi ochii aceştia, cenuşii şi mari, pe o faţă de om bătrîn, trişti şi blînzi, se feriră deodată de ochii întunecaţi ai lui Ivan Spiridonovici ; Ivan Spiridonovici îşi săltă sus capul, şi atunci ieşi la iveală basmaua albă de la gît, care-i slujea de cravată.

— Ei, rămîneţi sănătoşi !

— Cum staţi cu regimul ? se grăbi să întrebe Natalia Evgrafovna.

— Adică cu laptele ? Beau un pahar pe zi. Dar hai, că aveţi de dat consultaţii. Rămîneţi sănătoşi !

— Mai stai, Ivan, nu te grăbi !

— Nu. Rámîi sănătos, Dania !

— S-auzim de bine !

Acestea le-au spus tustrei deodată. Şi nu era bine.

Daniil Alexandrovici încercă să-l mai reţină pe Ivan Spiridonovici, dar bătrînul nu vru să rămînă, era zorit să plece. Numai în antreu, punîndu-şi şapca, Ivan Spiridonovici se întoarse scurt, îi strînse cu putere mîna şi-l sărută.

— Am să mor. Lasă-mă să te mai sărut o dată !

Ochii lui Ivan Spiridonovici se umplură de lacrimi ; Daniil Alexandrovici îl strînse cu pu-

tere la piept. Prin antreu trecu Natalia Evgrafovna. Ivan Spiridonovici se întoarse spre perete și zise cu glas înfundat :

— Sîntem bătrîni. Trebuie să facem loc tinerilor. Să-și trăiască și ei viața !

> În ziua aceea, chiar la ceasul acela, fecioru-său, Arhip Arhipov, scria la comitetul executiv aceste neînfricate cuvinte : *moarte prin împușcare.*

Acasă, Ivan Spiridonovici s-a lungit pe canapea, cu fața la perete, și a stat așa nemișcat pînă a venit fecioru-său. Băiatul a venit la cinci, adică la două și jumătate după soare. Au petrecut împreună ziua, în forfota și treburile casei, pînă la ora stingerii, cînd se aude întotdeauna goarna în cazărmi, adică la ceasurile nouă după soare. La șase, Arhip Ivanovici a cărat apă din Vologa pe răzoare, a udat castraveții și varza, pe malul rîului a cercetat undițele (îi plăcea să pescuiască) și a mai pus doi bibănași ca momeală ; în vremea asta, curiera de la comitetul executiv i-a adus „Izvestia", și Arhip Ivanovici a mai zăbovit pe malul rîului cu cititul ziarului. Soarele se lăsase spre asfințit, amurgul galben învăluia pămîntul, dinspre parcul Volkovicilor răzbătea o mireasmă de zmeură, în grădinile de zarzavat cîntau cît le ținea gura grădinăresele în straie pestrițe. La catedrală răsună ornicul : Don ! Don ! Don ! — ca niște pietroaie azvîrlite într-un eleșteu cu nuferi. La șapte și jumătate, Arhip Ivanovici a ieșit pentru

o oră în oraș, și cînd s-a întors, s-a dus la el în odaie și s-a așezat la masă. Stătea ca tăică-su, foarte țeapăn. Bătrînul s-a grăbit să-l ajute, socotind la abac ; aduna repede și fără de greș. Afară se întuneca încet, cerul era verde, pe urmă se făcu albastru, ca de cleștar.

Și atunci a sunat stingerea în cazărmi, și fetele din grădini cîntau ceva foarte trist. La ora stingerii s-au adus vacile și Ivan Spiridonovici a ieșit să-și ia pe-a lui de la poartă și s-o mulgă. Cînd s-a întors, Arhip Ivanovici isprăvise cu socotelile, strînsese hîrtiile și stătea în mijlocul odăii. În odaie era întuneric, lumina lunii cădea pe cercevelele ferestrelor și pe podea. Băiatul era ca și taică-său, mic de stat, păros, cu barba în chip de lopată, și ținea mîinile grele împreunate la spate, la fel ca el. Ivan Spiridonovici zăbovi o clipă în prag și ieși, apoi se întoarse cu o lumînare, puse lumînarea pe masă și se așeză și el, sprijinindu-și coatele de masă.

— Arhip, am de vorbit cu tine. Ascultă ! începu bătrînul grav. Un învățat filozof, știi și tu, a spus că dacă omului îi trebuie două luni ca să moară și pe deasupra să mai și sufere din pricina bolii, e mai bine să ia el singur o hotărîre... Ai spus și tu odată, că ești de acord cu asta, pentru că moartea, vezi tu, nu e chiar atît de înspăimîntătoare, urmă Ivan Spiridonovici încet și tărăgănat, împreunînd anevoie cuvintele, stînd cu capul plecat.

Arhip Ivanovici se mișcă din loc.

— Fii mai lămurit, tată, zise el calm. Ce vrei să spui cu asta? Auzi? Şi cînd băiatul a rostit acest *auzi*, glasul i-a tremurat.

— Azi am fost la spital, la Daniil Alexandrîci. El mi-a spus că am o boală fără de leac, cancer la stomac, că peste două luni am să mor, iar în vremea asta am să îndur chinuri cumplite. Ai priceput?

Arhip Ivanovici se învîrti straniu prin odaie: se îndreptă brusc spre taică-său, dar după doi paşi, se răsuci spre uşă, apoi se întoarse şi se opri liniştit lîngă masa de scris, la fereastră, cu spatele la el.

— Tu, Arhip, aşa ai spus, şi aşa socot şi eu, că e mai bine s-o iei din vreme. Aşa ai spus, socoţi că e bine aşa?

Arhip Ivanovici zăbovi cu răspunsul şi vorbi cu glas înfundat:

— Da, aşa socot.

— Adică, e mai bine să te îngrijeşti singur de moarte?

— Da, întări celălalt cu acelaşi glas înfundat.

— Şi eu tot aşa socot. Dacă mori, nu mai e nimic, totul se sfîrşeşte. Nimic nu mai e.

— Atîta, tată — şi cuvîntul *tată* se auzi tremurat şi pătruns de durere — atîta că-mi eşti tată, toată viaţa cu tine am trăit-o, din tine mă trag, şi de-aceea mi-e greu. Pricepi?...

Ivan Spiridonovici se foi pe scaun, ca şi cînd ar fi căutat ceva, apoi se ridică, stătu o vreme în picioare şi se apropie de fecioru-său din

spate, îi puse mîinile pe umeri şi îşi lipi capul de haina lui de piele.

— Ştiu. Înţeleg. Tu eşti feciorul meu! M-am gîndit mult dacă să vorbesc cu tine ori nu!... E greu. E tare greu. Cată de îndură asta! Şi mie mi-e greu. Ar trebui să mai trăiesc, să mă uit la tine, la feciorul meu, la ceea ce faci tu, căci îmi eşti fecior, sînge din sîngele meu!... Dar nu vreau, nu doresc să putrezesc de viu, să îndur foamea şi să urlu de durere! Uită-te la mine!

Arhip Ivanovici se întoarse şi ochii lor întunecaţi se întîlniră: unii sumbri, bolnavi, cu pupilele largi lucind pe obrazul ca de pergament, ceilalţi, tineri, dîrji, plini de voinţă. Rămaseră tăcuţi şi neliniştiţi vreme îndelungată.

— Stai puţin, tată, mă întorc îndată.

Arhip Ivanovici ieşi în curte, se aşeză în cerdac lîngă spălător şi se uită la cer, la stele: iunie, pe sfîrşite, lăsa locul lui iulie, îşi schimbase stelele de platină în argint, şi erau stelele acestea ca perinele ţarului Alexei pe catifeaua Asiei sale. Ivan Spiridonovici se aşeză din nou la masă şi cu degetele înlănţuite, se uita la lumînare. O stinse cu suflarea, apoi o aprinse din nou şi zise:

— A fost flacăra şi s-a stins, şi iarăşi e. Ciudat!

Arhip Ivanovici se întoarse după o jumătate de ceas, cu pasul lui apăsat. Se aşeză lîngă taică-său şi zise cu glasul lui dintotdeauna:

— Eu, tată, în locul tău... Fă cum e mai bine, tată, cum ştii.

Ivan Spiridonovici se ridică, se ridică şi fecioru-său şi se sărutară în tăcere. Ivan Spiridonovici scotoci în buzunarul de la spate al surtucului, scoase batista încă nedespăturită, o desfăcu, dar ochii nu şi-i şterse, pentru că erau uscaţi, şi vîrî batista, mototolită, în buzunarul de la pantaloni.

— Tu, băiatule, trăieşte-ţi viaţa, vezi-ţi de treburile tale! Însoară-te, fă copii, băiatule...

Şi zicînd acestea, se întoarse, luă lumînarea şi ieşi. Arhip Ivanovici stătea cu mîinile la spate, întocmai ca taică-său. Mai apoi se duse la fereastră, o deschise şi rămase acolo, în picioare, pînă în zori. În kremlin, la cinematograful „Veneţia", cînta fanfara, dinspre rîu veneau vălătuci de ceaţă.

În odaie la el, Ivan Spiridonovici se culcă pe canapea cu faţa la perete şi se cufundă îndată într-un somn adînc. Zorile veniră cu tulbureala lor cenuşie, păstorul cîntă din corn încet şi trist, şi Ivan Spiridonovici se trezi. În odaie ardea lumînarea, afară era ceaţă, lumînarea făcuse fum şi mirosea a ars. Ivan Spiridonovici îşi zise că n-a simţit nimic în somn şi că ceasurile acestea din ajun şi pînă-n zori n-au fost de loc înfricoşătoare, ci au trecut ca o clipă. Atunci se ridică şi se duse în bucătărie, luă de-acolo, de pe poliţa din ungher, revolverul, în drum se uită la oglindă, îşi văzu faţa posomorîtă şi gravă, se întoarse la el în odaie, stinse lumînarea, se aşeză pe canapea şi îşi trase un glonte în gură.

CAPITOLUL II. CASA ORDÎNINILOR

Oraşul e din piatră. Şi nu se ştie cine de la cine îşi trage numele: prinţii Ordînin de la oraş, ori oraşul de la prinţii Ordînin? Iar prinţii Ordînin s-au înrudit cu Popkovii.

Ceasul de sub oglindă — un păstor şi o păstoriţă din bronz (încă întregi) — bate aici, în sala mare, jumătăţile de oră cu un sunet subţire de cristal, ca romanticul secol al optsprezecelea, şi îi răspunde ceasul cu cuc din camera de culcare a mamei, Arina Davîdovna; cucul vesteşte sferturile de oră, şi cucul acesta e ca Asia, ca ţinutul de peste Kama, ca tătărimea. Alt ornic bate ora la catedrală: Don! Don! Don!... Şi atunci, casa asta mare amuţeşte din nou. Undeva scîrţîie o scîndură din duşumea, uscată după umezeala de peste iarnă. În faţa casei, dinaintea peronului, arde un felinar, şi lumina lui brăzdează tavanul ponosit, cu ornamentaţii de ştuc, şi se sfarmă de policandrul rămas şi el teafăr pînă acum. În geam, ţigara lui Gleb scînteiază în răstimpuri. Ferestrele cu scînteieri irizate sînt chituite cu nă-

dejde pentru totdeauna. În cei doi ani cît a lipsit Gleb, casa s-a părăginit de-a binelea ; casa asta mare, durată vreme de un veac, sprijinită pe o temelie de trei stînjeni ca pe cei trei kiţi, într-un singur an a pleşuvit, s-a gîrbovit, s-a ruinat. De altminteri, ea poartă de mult pecetea lui Cain.

În geam, focul ţigării clipeşte la răstimpuri măsurate ; Gleb trage cu urechea la toată mişcarea din casa asta veche. Aici şi-a petrecut el tinereţea, cea care i s-a părut întotdeauna nespus de luminoasă şi de limpede, iar acum ea se despică în bezna revoluţiei. Şi mai e şi durerea : acum nu mai visează la pictură, şi la rugăciune, şi la o fată ca raza de lumină. În sala mare, pe pereţi, atîrnă portrete străvechi, fără cadre. Pianul uriaş, galben, rînjeşte ca un buldog. Într-un ungher se află un paravan şi după paravan stă patul îngust al lui Gleb. În sala mare, dinapoia cercevelelor trainice, miroase a încăpere nelocuită şi a igrasie, la care se mai adaugă o adiere abia simţită de vopsele şi clei — miros de pictură. Oglinzile scorojite sclipesc şters. Afară, în faţa ferestrelor, luna îşi risipeşte lumina palidă din ceasul zorilor. E noapte şi el trebuie să stea treaz !

Subtil şi cu un zvon de cristal, ceasul din secolul al optsprezecelea bate din nou, şi cucul Asiei îi răspunde. Îndată apoi, laolaltă cu dangătul catedralei, sună sfios clopotul de jos, de la intrare, şi iarăşi se face linişte, şi casa doarme cufundată în noapte. Atunci, Gleb aprinde un capăt de lumînare ; flăcăruia roşiatică împrăştie umbrele albastre ale nopţii, care se retrag zorite, tulburi, şi luminează faţa lui Gleb, cu părul vîlvoi, cu nasul fin, puţin strîmb, cu fruntea mare ca a sfinţilor din icoane, şi faţa lui pare zugrăvită de un iconar.

Lîngă camera de culcare, prin uşa întredeschisă se aude cum sforăie mama, născută Popkova, şi Elena Ermilovna, şi tot de acolo răzbate un miros de trup omenesc nespălat. În camera lui tată-său, Gleb vede printr-o crăpătură mulţimea de candele ce pîlpîie la icoane şi de lumînări înalte şi subţiri, şi-l vede pe taică-său plecat în rugă, îi vede umerii firavi în halat şi părul cu desăvîrşire alb. Îi vede faţa : în ochii lui, în nasul coroiat, în buzele întredeschise, în barba încîlcită şi căruntă stăruie ceva extatic, poate dement ?... Tată-său, prinţul Ordînin, consolidîndu-şi averea în tinereţe, din lipsă de voinţă, cu capitalurile Popkovilor, şi-a făcut toată viaţa de cap, iar în cea dintîi primăvară a revoluţiei, cînd rîurile şi-au revărsat apele din belşug, şi-a schimbat brusc felul de viaţă : dintr-un prinţ beţiv a devenit un ascet, petrecîndu-şi zilele şi nopţile în rugăciune.

Peronul coboară cu trepte largi, tocite pe mijloc de mii de picioare. Aici e frig, miroase a iarnă, a igrasie şi a blănuri putrezite. Pe de lături, în dreapta şi în stînga, mai multe uşi dau în cămări — uşi grele de fier, ferecate cu şapte lacăte ; dindărătul acestor uşi era pusă la păstrare bogăţia Popkovilor, adunată (poate jefuită ?) veacuri de-a rîndul şi risipită acum

prin piețe, pe la magazinele de vechituri. Luminarea arde cu o flăcăruie plăpîndă. Gleb deschide prima ușă de la intrare și întreabă prin cea de a doua :

— Cine e ?

Răspunsul zăbovește. O liniște adîncă se înstăpînește, în parc se aude țivlitul unui prigor.

— Acolo cine e ? Dumneata ești, Gleb Evgrafovici ? întrebă de afară o voce de femeie.

— Eu. Cine e ?

— Sîntem noi : eu, Marfușa, și Egor Evgrafovici.

— Egorușka ?

Gleb deschide ușa zorit, dornic să-l vadă pe frate-său mai mare, Egor.

...Afară stăpînește o noapte îmbătătoare de iunie...

Egor e beat. Tace. Ochii înroșiți, holbați, privesc năuc, dar stăruie totuși în ei blîndețea lor dintotdeauna, la care se adaugă acum și stinghereala. E numai în cămașă, o cămașă zdrențuită și murdară, și e desculț. În spatele lui Egor stă Marfușa, vlăstar depărtat al slujitorilor iobagi de altădată. Egor duhnește a spirt denaturat și a sudoare. Răspunde cu șovăială și stînjenit la sărutările fierbinți ale lui Gleb.

— Egorușka, dragule ! spune Gleb, îmbrățișîndu-și fratele.

Egor tace.

— De ce taci ? Nu te bucuri ?

— Mi-e rușine, frate, rostește Egor anevoie. Mi-e tare rușine că ne-am întîlnit în felul ăsta.

Frate, știu că nu-ți face plăcere să mă săruți ; nu mă săruta ! Pentru asta n-am să te condamn, frate !

Dar Gleb, fără să scoată o vorbă, strînge în brațe mai cu putere trupul osos al lui Egor și-l sărută pe gură și pe frunte.

— Sînt bucuros că te văd, Egor !

— Frate, eu i-am furat pardesiul Nataliei și l-am băut. Am furat ! Nu voiam să viu, dar m-a găsit Marfușa. Mi-e rușine... Mama doarme ? Dar Boris ? Nu pot să-l sufăr, îl disprețuiesc !... M-a găsit Marfușa... Eram cu o prostituată...

Gleb, care e neprihănit, îl întrerupe stingherit :

— Vai, Egor, se poate ? zice el, așa cum știu să vorbească numai cei neprihăniți și, cerîndu-și iertare pentru frate-său, se uită cu un aer de vinovăție la Marfușa.

Și Marfușa îl înțelege, ca o fecioară batjocorită ce e : prea multă suferință tace în ochii ei stinși. Spune cu o voce foarte obosită și de aceea nespus de dulce :

— Ah, Gleb Evgrafovici, dînsul a luat jacheta Nataliei Evgrafovna... Ce-i de făcut, ai ?... I-aș da-o pe a mea, dar nu știu de unde s-o răscumpăr pe cealaltă... Ar fi bine să vorbești dumneata cu Natalia Evgrafovna, să nu-i spună Arinei Davîdovna... Că Arina Davîdovna îl mănîncă de viu.

Gleb se grăbește să răspundă :

— Desigur, am să vorbesc. Desigur...

— Gleb, mama doarme ?

— Da, doarme.
— Mi-e frică de ea, da!

Egor se sprijină de umărul fratelui. Un tremur mărunt îi scutură trupul slăbănog. Luminarea arde încă.

— Gleb, am fost acolo... Dezmăţ mare!... Tu m-ai întrerupt adineauri. Crezi că n-am înţeles? Tu eşti un om curat. Dar şi eu ştiu ce înseamnă să fii curat, zice Egor, şi adăugă abia auzit: Aş vrea să cînt la pian...

În dreptul camerei lui tată-său, Egor se opreşte pentru o clipă, aruncă o privire înăuntru şi şopteşte, parcă ironic, parcă a căinţă:

— N-am rezistat. N-am putut să îndur mîrşăvia asta! Beam împreună. Numai că pe atunci eu numai beam, dar eram curat. Pricepi?

În dreptul camerei lui maică-sa se zgribuleşte tot şi trece neauzit mai departe. În sala mare, Gleb îi dă hainele lui. Lumînarea luminează chipul Maicii Domnului de pe şevalet, faţa ca de sfînt a lui Gleb şi goliciunea lui Egor. Gleb — conştient oare? — o ascunde pe Maica Domnului de Egor. Egor se sprijină de uşă, lasă neputincios capul în piept, tace adunîndu-şi gîndurile, apoi spune stins:

— Îţi mulţumesc, frate! Tu mi-eşti frate! Boris nu mi-e frate! Să ştii că el a necinstit-o pe Marfuşa... Taci, să ştii asta... Am băut împreună. Pe urmă el m-a încuiat, a pus cîrligul la uşă şi s-a dus la Marfuşa. Jos. Eu am auzit tot.

Tace un timp şi din nou spune:

— Ce-aş mai cînta acum la pian! Dar toţi dorm! Dormi, frate, somn sfînt! Eu nu mai pot!

Şi se face iarăşi tăcere. Iarăşi se mistuie ţigara lui Gleb. Afară e iunie, în casă s-a cuibărit iarna.

Pe scara îngustă, cu treptele sparte şi cu balustrada care scîrţîie, Egor coboară încet jos, la demisol, unde igrasia a cuprins zidurile groase şi grele de piatră şi unde lumina abia pătrunde prin ferăstruicile ferecate cu gratii. Coridorul îngust, cu pardoseala de piatră, e plin de sipete goale, de care atîrnă lacăte grele, iar cheile stau la mama sub pernă.

— Egor Evgrafovici, eu... Am să te conduc! zice Marfuşa cu un glas obosit şi cu dragoste.

— Pleacă! Nu pot să te iert! Du-te la Boris. Pleacă!

— Egor Evgrafovici...

— Taci!

Odaia lui Egor are tavanul scund şi boltit. Ferestrele sînt şi aici zidite. De pe pervazul scund picură igrasia şi în umezeala de pe pervaz se tăvălesc petece de hîrtie cu portative. Egor şade pe pat, cu faţa în sus, cu mîinile împreunate pe pieptul slab, răsuflînd hîrîit. Ochii lui roşii, inflamaţi, privesc cu o căutătură tulbure spre uşă. În prag stă Marfuşa.

— Marfa! spune anevoie Egor. Nu e nimeni de vină afară de frate-meu. Dar tu nu ştii asta. Tu nu ştii că pe lume e o lege peste care nu se poate trece şi ea îţi porunceşte să fii curat.

Pe deasupra pămîntului a trecut un mare val curăţitor — revoluţia. Tu nu ştii ce frumuseţe...

— Egor Evgrafovici, de ce ai petrecut *acolo* cu *aia?*

— Cînd calci legea, îţi vine să faci năzdrăvănii. Îţi vine să-ţi baţi joc. De tine însuţi! Pleacă!

— Egor Evgrafovici...

— Ieşi! Taci!

Marfuşa stă neclintită.

— Ieşi, n-auzi! Ticăloaso! Ieşi!

Marfuşa iese fără grabă, închizînd uşa scundă în urma ei.

— Marfa! Marfuşa! Marfuşecika!... — şi Egor mîngîie spasmodic părul Marfuşei, cu mîinile tremurînde şi cu degetele lui lungi (aristocratice) şi uscate.

— Eu nu am lege. Dar nu pot să uit adevărul. Nu pot să trec peste mine. Totul e pierdut! Şi ce adevăr a venit pe lume! Mama sforăie... Ea răspunde pentru toţi! Pentru toţi!... Eu te iubesc, iubesc curăţenia călcată în picioare. Ţine minte că te iubesc. Am să mă fac muzicant, la soviet!

— Egoruşka!

Egor răsuflă greu şi hîrîit, şi strînge spasmodic capul Marfuşei la pieptul lui osos. Flacăra lămpiţei abia pîlpîie.

Şi iarăşi se aude ceasul. Noaptea îşi poartă alaiul ei — vrăjit afară, mort aici. Încă puţin şi se va lumina de ziuă. Boris, masiv şi spilcuit

ca un aristocrat sadea, intră la Gleb cu mersul trîndav al unui om care hoinăreşte nopţile din pricina nesomnului.

— Gleb, dormi? Am isprăvit chibritele.

— Poftim.

Boris îşi aprinde ţigara. Chibritul îi luminează faţa proaspăt rasă şi îngrijită. Inelul de pe degetul mic iscă scîntei. Boris se aşază lîngă Gleb, făcînd să trosnească scîndurile patului sub trupul lui masiv şi stă ţeapăn, fără să se îndoaie din mijloc, aşa cum s-a deprins la Liceul Katkov din Moscova.

— Nu pot nicicum să mă las pradă lui Morfeu, zice posomorît Boris.

Gleb tace. Stă gheboşat, cu mîinile pe genunchi şi cu capul pe mîini.

Tac amîndoi.

— Boris, adineauri Egor mi-a dezvăluit o mîrşăvie. Tu ai săvîrşit o mîrşăvie, spune Gleb.

— Pesemne cu Marfa? Fleacuri! face Boris tărăgănat şi obosit, schiţînd un zîmbet.

— E o mîrşăvie.

Boris zăboveşte cu răspunsul. Vorbeşte gînditor, fără zîmbetul lui dispreţuitor dintotdeauna:

— E un fleac, desigur! Mai mare mîrşăvie am săvîrşit faţă de mine însumi! Înţelegi, mi-am pierdut credinţa în cele sfinte. Toţi ne-am pierdut-o.

Şi Boris, şi Gleb stau tăcuţi. Luna, urmîndu-şi calea pe boltă, şi-aşterne o rază pe pat şi-l învăluie pe Boris într-o lumină verzuie, fantomatică — lumina aceea în care cîinii se

pornesc să urle. Boris fumează cu un aer nostalgic.

— Vorbeşte, Boris.

— Odată, într-o primăvară, stăteam pe dealul Orlovaia şi mă uitam la lunca de peste Vologa. Era primăvară, Vologa se revărsase, cerul era albastru şi viaţa clocotea — şi în jur, şi în mine. Atunci, mi-aduc aminte, îmi venea să îmbrăţişez lumea! Îmi închipuiam atunci că eu sînt centrul de la care pornesc razele, că eu sînt totul. Mai tîrziu am înţeles că în viaţă nu există nici un fel de raze şi nici un fel de centre, că, în general, revoluţia şi toate celelalte nu sînt decît nişte pioni în labele vieţii.

Boris tace o clipă, apoi spune cu mînie în glas:

— Şi cu asta eu unul nu pot să mă împac. Eu urăsc totul şi îi dispreţuiesc pe toţi! Nu pot! Nu vreau! Şi pe tine te dispreţuiesc, Gleb, cu puritatea ta... Marfuşa, zici? Iubire? Marfuşa şi Egor s-au iubit? La dracu cu Rusia, cu revoluţia, cu negustorii care şi-au durat palate, şi cu tine, care te-ai născut *curat (neprihănit)* — la dracu... Nouă ni se spunea hoitari, şi trebuie să ştii că hoituri sînt leşurile jupuite! De altminteri, din prinţi au rămas doar nişte negustoraşi!...

Boris tace şi răsuflă anevoie. Gleb tace şi el. Tăcerea se prelungeşte.

— *Bumerang*. Tu ştii ce e aia un *bumerang?* întreabă Boris cu o voce pierdută. E o unealtă pe care o aruncă papuaşii şi care se întoarce la ei. La fel sînt toate în viaţă, ca *bumerangul*...

Gleb, eu am fost înzestrat cu multă putere, şi trupească, şi din aceea care îi sileşte pe alţii să se supună... Şi tot ce am făcut eu se va întoarce la mine! La douăzeci şi cinci de ani eram substitut de procuror şi mi se trimiteau circulare secrete ca să iau măsuri împotriva răzmeriţelor. Învinuieşti tu pe cineva?

— Eu nu pot să învinuiesc. Nu pot!

— Dar eu învinuiesc! Toţi sînt nişte nemernici! Toţi!

Prinţul Boris tace chinuit.

— Frate... dar dacă eu *nu pot?!*

— Eu nu ştiu care ţi-e drumul. Şi eu mi-am pierdut credinţa. Nu ştiu...

— Nici eu nu ştiu.

— Citeşte Evanghelia.

— Am citit-o! Nu-mi place, murmură Boris fără convingere.

Boris se ridică obosit, se duce la geam, se uită departe, la geana zorilor, şi zice gînditor:

— Au fost nopţi acum un milion de ani, azi e noapte, şi peste alt milion de ani, la fel, va fi noapte. Pe tine te cheamă Gleb, pe mine Boris. Boris şi Gleb. După credinţa poporului, de ziua noastră, la doi mai, cîntă întîia oară privighetoarea! Eu am săvîrşit mîrşăvii, am siluit fete, am stors bani de la oameni, l-am bătut pe tata. Tu mă învinuieşti, Gleb?

— Nu pot. Eu nu pot să te judec, se grăbeşte să răspundă Gleb. „Eu sînt cel chemat să răzbun şi eu dau răsplata". Vorbeai de curăţenia mea. Da, totul e minciună... zice el. Se apropie de Boris şi se opreşte alături de el.

Raza lunii în asfințit îi luminează pe amîndoi. Boris, ți-aduci aminte? „Eu sînt cel chemat să răzbun și eu dau răsplata".

— Mi-aduc aminte — *bumerangul*. Mie nu-mi place Evanghelia. Boris vorbește sumbru, are fața posomorîtă. *Bumerangul!*... Mi-a rămas tot ce e mai îngrozitor — urîtul și moartea. Hoitarii sînt tot mai puțini. În curînd o să-mi cadă dinții și o să-mi putrezească fălcile, o să mi se turtească nasul. Peste un an, eu, frumosul prinț, norocosul Boris, n-am să mai fiu... Iar în mai au să cînte privighetorile! Sînt tare mîhnit, știi! Boris își apleacă mult capul, se uită posac la lună, pe sub sprîncene, și șoptește stins: Cîinii urlă la lună... Știi, Gleb, am sifilis...

— Ce spui, Boris?!

— Numai nu știu dacă mi se trage de la slăviții părinți, ori... tata nu vrea să spună.

— Boris!

Dar Boris se schimbă numaidecît. Își aruncă mîndru capul pe spate, ca un cal frumos, ori așa cum l-au învățat la liceu, și spune ironic:

— Ei?

— Borea!

— Cel mai caraghios e cînd oamenii se agită. Ai? Dragă frățioare, e timpul să mergem la culcare! *Adieu*!

Boris se depărtează călcînd greu. Gleb e cu mult mai mic ca Boris. Scund cum e, se află în umbră. Boris iese cu un pas ferm, săltîndu-și calm capul. Dar pe coridor capul îi cade în

piept și mersul i se împleticește. Abia își tîrăște picioarele mari.

În odaie la el, Boris se oprește dinaintea sobei, se reazămă cu umărul de plăcile ei reci, își poartă mașinal mîna în lungul lor, după o deprindere rămasă de peste iarnă și se lipește — cu pieptul, cu burta, cu genunchii — de răceala moartă a sobei.

Noaptea își poartă mai departe alaiul. Binecuvîntata dimineață de iunie va apărea în mantia ei de purpură. Gleb se gîndește la el, la frații lui, la Maica Domnului, la Arhanghelul Varahiil, al cărui veșmînt trebuie să fie înflorat tot — numai crini albi... Revoluția a venit cu vifornițe albe și cu furtuni de mai. Pictură, iconografie, biserici vechi și albe, cu gemulețe de mică... Dacă în anul 1914 a izbucnit războiul,

(la noi, în Rusia, ardeau în vîlvătăi roșii pădurile și ierburile, și soarele răsărea și asfințea ca un disc roșu),

acolo, în Europa, iscat de burse, de trusturi, de politica colonială ș.a., dacă *a putut* să izbucnească în Europa *un asemenea* război, nu e oare asta o condamnare a întregii *culturi* plutocratice europene? Europa asta s-a ridicat deasupra Rusiei săltate de împăratul Petru (și atunci s-au zidit ușile bisericilor vechi și albe). Revoluția noastră nu e oare ea o furtună de mai? Nu-s oare acestea viiturile din martie ce au spălat rîia a două secole? Dar nu există nici un Dumnezeu, ci numai o icoană — veș-

mîntul lui Varahiil, împodobit cu crini albi! Pictorul Gleb Ordînin a venit aici, pe meleagurile natale, împreună cu arheologul Baudek, ca să facă săpături.

. . . . .

Cea dintîi s-a trezit în casă, mama, prinţesa Arina Davîdovna, născută Popkova.

În chinurile zorilor, pe duşumea şi pe tavan se aştern sclipiri tulburi. Dincolo de gratiile de la ferestre se luminează de ziuă, dar în camera întunecoasă a Arinei Davîdovna stăruie întunericul, în îngrămădeala de dulapuri, şifoniere, scrinuri, dimpreună cu cele două paturi de lemn, cu baldachin. Pe pereţii întunecaţi atîrnă în rame rotunde — abia le deslușeşti — portrete şi fotografii decolorate. Cu cinci minute înainte să se trezească Arina Davîdovna, cînd prinţesa încă sforăie dulce, din patul ei se dă jos fără zgomot surioara Elena Ermilovna, născută Popkova; îşi face cruce îmbrăcîndu-se, îşi piaptănă părul rărit şi apoi lunecă neauzit prin odăile învăluite în pîcla cenuşie a zorilor. Casa stă cufundată în somn. Elena Ermilovna controlează hainele din antreu şi deschide fără zgomot uşile de la dormitoare. Iar atunci cînd cîntă cucul, se trezeşte Arina Davîdovna şi îşi face cruce cu braţul ei voinic. Aşternutul, prinţesa şi picioarele ei răspîndesc un miros greu de trup omenesc gras şi nespălat.

— Picioruşele dumitale, surioară, să-ţi pun ciorăpeii, zice Elena Ermilovna.

— Mulţumesc, surioară, răspunde prinţesa cu o voce de bas.

Prinţesa se spală bătrîneşte — în lighean. Pe urmă, cele două bătrîne se roagă împreună cu glas tare: prinţesa se lasă de trei ori în genunchi, cu chiu cu vai şi cu icnet, şi spun „Rugăciunea de dimineaţă“, „Împărate ceresc“, „Tatăl nostru“, „Rugăciunea îngerului păzitor“, „Rugăciunea Maicii Domnului“ — pentru cei apropiaţi, pentru cei depărtaţi, pentru cei ce călătoresc pe uscat şi pe apă. Elena Ermilovna se roagă trăgînd aer în piept, într-un recitativ şuierător.

Marfuşa aleargă prin odăi şi le spune la toţi acelaşi lucru, ştiut pe dinafară:

— Natalia Evgrafovna! E vremea să te duci la spital, samovarul e pe masă, măicuţa se supără!

— Anton Nikolaevici, e vremea să te duci la coadă, samovarul e pe masă, bunicuţa se supără!

— Xenia Lvovna! E vremea să te duci la piaţă, samovarul e pe masă, bunicuţa se supără!

În sufragerie, la masa de stejar, Arina Davîdovna taie porţiile de pîine şi îşi bea ceaiul. Elena Ermilovna umple fără zgomot cea de a zecea cană.

— Egor Evgrafovici s-a întors în puterea nopţii, l-a adus Marfonka, apoi dînsul s-a dus

la Gleb Evgrafovici. Şi-a băut toate hainele. Gleb Evgrafovici i-a dat hainele lui... dînsul i-a deschis. Elena Ermilovna vorbeşte în şoaptă. Boris Evgrafovici a intrat şi el la Gleb Evgrafovici, şi pe urmă la prinţ, la tataia-prinţul. Tataia s-a rugat pînă dimineaţa. Natalia Evgrafovna s-a culcat la douăsprezece, după ce a trecut rondul ; s-a plimbat iar cu bolşevicul de Arhipka Arhipov... Tonea e şi el de partea bolşevicilor, a spart un pahar şi mi-a spus o vorbă urîtă...

— Ce anume ? Arina Davîdovna are buza de sus prăvălită greu peste cea de jos ; în ochii ei, cîndva căprui, acum galbeni, stăruie o lucire autoritară.

— Lepădătură, surioară.

— Uhu !

— Lidia Evgrafovna cu fiică-sa şi Katerina Evgrafovna s-au întors de la „Veneţia“ la douăsprezece şi jumătate, şi cu ele a fost şi Olenka Kunţova. În grădină au cîntat romanţe.

— Uhu !... O, Doamne !

Parcă smuls din lanţ, prin casă aleargă Anton Nikolaevici, tropăind cu picioarele lui uriaşe.

— Marfuşka, unde mi-e sacoşa, să mă duc la coadă ?!

În sufragerie, Anton Nikolaevici soarbe plescăind din cafeaua de secară, suflă pe nas şi şuieră, în vreme ce picioarele i se frămîntă sub masă ca la un pui de seter cînd se scarpină

de purici. Elena Ermilovna s-a gheboşat dinaintea samovarului.

— Bună dimineaţa, Tonecika, zice ea.

— Bună dimineaţa, răspunde sumbru Anton, cu un bas cocoşesc. Astăzi mă duc să mă înscriu în uniunea tineretului ! Iar m-ai pîrît la bunica ?

— Vai, vai, faci păcat că vorbeşti aşa pe seama oamenilor bătrîni !

— Las' că ştim noi ! Eşti prima pîrîcioasă ! Dacă ai fi la noi, la şcoală, de fiecare dată te-am plesni peste bot şi te-am poci !

— Mojicule ! Las' că te spun eu soru-mi...

— N-ai decît să mă spui, spioano... De mult trebuia să ajungi la Ceka. Las' că te spun eu la uniune.

— Da' ce, sînt eu împotriva Puterii sovietice ?!

— Las-că ştim noi ! Marfuşka, unde mi-e sacoşa ? — şi iarăşi pare că s-a smuls cineva din lanţ, în casă.

Într-o rochie albă, absentă şi taciturnă, Natalia Evgrafovna îşi bea ceaiul în sufragerie, apoi pleacă la spital. Samovarul de trei vedre şi-a cîntat aria şi amuţeşte încetul cu încetul, ţiuind ca o muscă prinsă într-o pînză de păianjen. Prinţesa îşi pune pălăria „capot“ şi se duce la piaţă cu Marfuşa şi Xenia, încărcate cu boccele, ca să vîndă rochiile vechi rămase de la bunici — crinoline, roberoane, *tournures*, cu dantelării migălite de roabe pe vremea iobăgiei — un felinar cu acetilenă şi o lunetă. De la piaţă se vor întoarce însoţite de nişte telali tătari încălţaţi cu

galoşi noi-nouţi şi vor coborî cu toţii în cămară. În cămară miroase a şobolani şi a putregai, de-a lungul pereţilor se înşiruie lăzi, cufere, geamantane şi atîrnă un uriaş cîntar ruginit. Tătarii vor cîntări în mîini străvechi sfeşnice meşterit lucrate, argintărie şi porţelanuri, mundire de ulani, husari şi de dragoni de gardă, mîncate de molii, straie de nobili şi haine civile (ale prinţilor Ordînin), şi caftane (ale negustorilor din neamul Popkovilor), vor înjura cu sînge rece marfa, vor oferi nişte preţuri aiurea şi vor întinde mînuţele lor uscate ca să bată palma. Prinţesa va da peste vreun bibelou rămas din tinereţe şi va plînge cu lacrimi amare, ascunzînd bibeloul, ca să-l vîndă rîndul viitor. Pe urmă, tătarii au să se mai sfătuiască între ei, au să mai dea ceva, prinţesa o să mai lase din preţ, vor bate palma (negreşit vor bate palma !), tătarii au să lege cu dibăcie cele cumpărate în nişte boccele arătoase, au să plătească vreo cîteva mii din portofelele lor burduhănoase şi au să plece cîte unul (negreşit cîte unul !) pe uşa din dos, urcînd la deal şi sclipindu-şi în soare galoşii lor noi-nouţi. Iar prinţesa va plînge în cămară, amintindu-şi de bibeloul găsit şi de toate cele legate de el.

La mezanin — aşa s-a statornicit din generaţie în generaţie în familiile Popkov şi Ordînin — se află odăile fetelor. Aici tavanele sînt scunde şi e multă lumină, pereţii sînt albi şi ferăstruicile pătrate stau veşnic deschise. La optsprezece ani, Lidia s-a măritat aici, în oraşul Ordînin, cu moşierul Polunin, şi l-a părăsit cu-

rînd, pentru Moscova, pentru Paris (la Paris s-a născut Xenia), pe urmă a întîlnit un ofiţer din garda călare şi s-a încurcat cu el, dar în scurt timp l-a părăsit şi îndată după aceea a întîlnit un artist de la Teatrul Mare Imperial din Moscova şi a intrat pentru totdeauna în boemă, a început să studieze canto, cu succes, şi la douăzeci şi trei de ani a devenit actriţă la acelaşi teatru unde juca noul ei soţ. Pe acest nou soţ l-a părăsit de asemenea, dar teatrul nu l-a părăsit şi a tot pribegit din voia Domnului şi a impresarilor pînă cînd... Acum stă la maică-sa. Soră-sa mai mică, Natalia, a plecat şi ea la Moscova, în urma ei, de tînără, dar şi-a orînduit viaţa într-alt fel : s-a înscris la cursurile de medicină, la Guerrier şi le-a absolvit ; a avut o primă dragoste stupidă, cea care mistuie în focul ei toate corăbiile, dar dacă Lidia a tot schimbat o dragoste cu alta, Natalia a hotărît să nu mai iubească niciodată, să rămînă medic, aşa cum scrie la ea în diplomă, şi să tacă.

Şi Marfuşa trece iarăşi prin toate odăile şi spune cu o voce nepăsătoare :

— Samovarul e pe masă, măicuţa s-a întors... Măicuţa se supără !

După Marfuşa, la un răstimp bunicel, apare Elena Ermilovna, deschide uşile fără zgomot şi fără să ceară voie (şi are asemenea discuţii : „Pictezi, Gleb Evgrafovici, scumpule ?“ „Pictez, Elena Ermilovna“. „Pictează sănătos, Dumnezeu să te aibă în pază !“... „Citesc, fumez, mă îmbrac, plec, sînt furios, mă culc“, i se spune,

și ea le răspunde la toți: „Citește, fumează, îmbracă-te, pleacă, supără-te, culcă-te — să fii sănătos, Dumnezeu să te aibă în pază !"...) Elena Ermilovna vîră tiptil capul în camera Lidiei.

— Te îmbraci, drăguță ?

— Elena Ermilovna, de cîte ori trebuie să-ți spun, e lipsă de educație să intri fără să bați la ușă ! Nu-ți permit să intri. Pleacă !

Elena Ermilovna dispare ușurel în spatele ușii.

— Curat ca un șobolan ! mormăie cu scîrbă Lidia Evgrafovna.

Katerina, mezina, o ajută să se îmbrace. Lidia Evgrafovna, numai în cămașă albă cu dantele și în ciorapi negri, care îi cuprind picioarele zvelte pînă la coapse, șade întinsă într-un fotoliu scund. Cămașa i-a alunecat de pe umăr, dezgolindu-i umerii rotunzi și sînii mari, încă frumoși, cu sfîrcurile mate. Katerina îi piaptănă părul roșcat, bogat. Lidia Evgrafovna are ochii căprui, nasul fin, puțin coroiat, și e de o frumusețe răpitoare. Katerina, grasă și molîie, poartă un capot ponosit, dar părul ei — tot roșcat și bogat — e pieptănat cochet.

— A-a-a ! exersează Lidia, ca să-și încerce vocea, și zice : Ar trebui să te vadă Natalia, ori altcineva... Cînd ai observat ?

— Cred că acum o lună, răspunde alene Katerina.

— Dacă-i așa, mai e timp. *Fausse-couche* — e cît se poate de simplu. Lidia zîmbește complice. A cîta oară e ?

— A doua.

— El, cine e ?

— Karrik. Instructor militar. Ofițer, în partid, dar nu e comunist.

— Tu cîți ani ai ?

— Nouăsprezece, în curînd împlinesc douăzeci.

— O, la vîrsta ta, eu mă temeam de bărbatu-meu ca de ciumă !

— Olia Kunț face aproape în fiecare lună. Are ea o moașă... ia foarte ieftin. Nu te mira, acuma toată lumea...

— Nu, să te duci neapărat la doctor ! Fără moașe ! În general, avortul nu priește cîtuși de puțin. Chiar astăzi să te duci la un medic. A-ah ! Lidia rămîne o vreme tăcută, își frînge mîinile și șoptește : Iarăși o zi nesfîrșită, cu totul inutilă, ca un pustiu... Ei da, și eu sînt singură, singură ! E o poveste cu o domniță-broască : „Ivan, țareviciule, de ce mi-ai ars pielea de broască... de ce?"...

De cealaltă parte a ferăstruicilor deschise, în parc, iunie trece pe deasupra lumii. Iunie trecea pe deasupra lumii, pe deasupra orașului, întotdeauna superb, cu răsăriturile lui de cleștar, cu diminețile lui scăldate în rouă, cu zilele și nopțile lui luminoase. La mezanin, în odăile fetelor, tavanele sînt scunde, pereții albi, și în ferăstruicile pătrate, larg deschise, bîzîie albinele aducătoare de miere. Fiecare femeie e o neobosită bucurie. De altminteri, Natalia... În dimineața asta, Natalia i-a spus maică-si că pleacă din casă și se mută la spital. Tot acum, dimineața, mama s-a întîlnit cu Egor pe coridor.

— Egor, vino-ncoace! Să-mi spui adevărul.

Egor se apropie agale și se oprește lîngă ea; mîinile îi atîrnă în lungul trupului, capul i s-a plecat în piept, în ochii lui înroșiți deslușești nostalgie și rușine.

— Egor, ieri ai băut? Te-ai bețivit?

— Da, răspunde Egor abia auzit.

— De unde-ai luat bani?

Egor tace.

— De unde-ai luat bani? Să-mi spui adevărul!

— Eu... am băut pardesiul Nataliei!

Mama ridică zvîcnit brațul și își repede palma voinică peste obrazul vestejit al lui Egor. Egor stă neclintit.

— Na! Marș de-aici și să nu ieși de la tine din cameră. Să nu care cumva să cînți la pian. Marș de-aici! Gura!

Egor pleacă încheboșat. Și atunci răsună în toată casa țipătul aprig al lui Boris:

— Ei, uite că eu nu vreau să tac! Voi ar trebui să tăceți! M-am săturat! Ajunge!... Elena Ermilovna, Elenka, dă fuga la Egor, șobolanule, și spune-i că eu, Gleb și Natalia protestăm! Fuga, șobolanule! Mamă, negustoreasă ce ești, păzește-te! Marfa, rachiu!... Mamă, dihanie și negustoreasă ce ești, înțelege cu mintea ta de aramă că noi toți ne ducem naibii cu roberoanele tale!... Ne ducem naibii toți! A-ah! Egor, du-te și cîntă Internaționala!

— Taci, bolșevicule! Eu îți sînt mamă, eu te învăț! Eu îți dau de mîncare.

— Ce face-e?! tu îmi dai de mîncare?! Auzi, îmi dă să mănînc, din furt și din jaf! Marfa, rachiu!...

În odaia întunecoasă a prințesei e întuneric, odaia e încărcată de dulapuri, șifoniere, scrinuri și de cele două paturi cu baldachin. Pe pereții întunecați atîrnă în rame rotunde portrete și fotografii decolorate. În geamuri, draperiile sînt lăsate sumbru. Cu ochelari în ramă de aur pe nas, prințesa stă la biroușul ei deschis, avînd deschise dinainte condicile ei: „Provizii“, „Veselă spartă“, „Simbria slugilor“, „Rufe“, „Haine“, „Camera copiilor“.

Prințesa însemnă în condica „Veselă spartă“:

„Tonea a spart un pahar“.

La „Camera copiilor“:

„Egor a fost pedepsit. Natalia și-a ieșit din minți, părăsește casa părintească, se mută la spital. Dumnezeu s-o judece. Dăruit Xeniei zece rub“.

În condicile de „Rufe“ și „Haine“ însemnă lucrurile vîndute la tătari și în piață, iar suma o trece la „Venituri și cheltuieli“.

Prințesa plînge. Prințesa plînge pentru că ea nu pricepe nimic, pentru că voința ei de fier, familia ei, bogăția ei s-au sleit și se scurg așa cum se scurge apa printre degete.

— Eram îmbrăcată în *tournure*-ul acela, îi spune ea cu ochii în lacrimi Elenei Ermilovna, cînd am văzut-o întîia oară pe prințesa mamă; venisem la ei, logodită fiind. Aveam flori de liliac în păr și era în ianuarie.

De altfel, după puţină vreme prinţesa nu mai plîngea. Stă la birouaşul ei cu tocul în mînă, sprijinită în coate de cărţile ei şi povesteşte întîmplări de demult, atît de dragi ei, legîndu-le unele de altele — petrecute tare demult şi parcă mai ieri.

— Era un moşier, Kamînin îi zicea, colonel în retragere, vînător, un zdrahon de om. A venit la el, la conac, şi nu se ducea la nimeni în vizită... Şi-a luat două fete, două surori, din sat, şi se culca cu amîndouă, şi bea săptămîni la rînd, ori o pornea pe cîte o săptămînă la vînătoare în pădure. Şi nu se ducea la nimeni în vizită ! Aveam noi un preot, descînta de beţie, făceau oamenii coadă la el, tot pridvorul bisericii era numai doape de la sticle — chipurile. pentru ultima oară... Părintele Hristofor s-a dus la Kamînin, să-l facă să-şi schimbe felul de a fi. Kamînin l-a vizitat şi el, a venit la biserică la liturghie, a ascultat slujba, şi odată l-a podidit plînsul, s-a repezit în altar şi l-a plesnit cu biciuşca pe părintele Hristofor — auzi, în altar !... Şi iar s-a întors la fetele lui. Pe urmă m-a văzut în drum pe mine şi şi-a ieşit din minţi, le-a izgonit pe cele două surori, s-a cuminţit, a intrat în relaţii cu alţi moşieri, s-a lăsat de băutură, a început să meargă pe la baluri. Îmi trimitea scrisori... O dată a venit la un bal în şubă pe pielea goală, pe urmă s-a retras în rugăciune şi fetele s-au întors iar la el...

Şi prinţesa, şi Elena Ermilovna oftează din rărunchi.

— Acuma, toate se duc de rîpă, surioară, toate... spune cu un suspin Elena Ermilovna.

— Asta aşa e, surioară. Mai înainte era altfel... Mai înainte...

— Apăi şi soţul dumitale, surioară, s-a lepădat şi el de lume.

— Aşa sînt toţi prinţii Ordînin. Şi tătîne-su tot aşa era... Uneori prinţul...

— Şi mai sînt şi copiii, grijile... Anton Nikolaevici iar mi-a spus o vorbă urîtă.

— Ce anume ?

— M-a făcut spioană, surioară.

. . . .

Şi Marfuşa aleargă iarăşi prin toate odăile şi spune cu aceeaşi voce nepăsătoare :

— Masa e pusă... Acuş servesc felul întîi... Măicuţa e supărată...

Soarele darnic şi dogoritor răzbeşte prin ferestrele înalte, arcuite ale sălii mari, şi încăperea pare pustie de atîta lumină. Gleb şi-a îndesat schiţele într-un ungher, după paravan ; acolo stă şi Fecioara lui, cu faţa la perete. Gleb şade după paravan, pe pervazul geamului, în sală e linişte, din ţigară suie un fuior albastru de fum. Uşa înaltă cu două canaturi se deschide fără zgomot şi Egor se îndreaptă cu băgare de seamă spre pian.

— Glebuşka, nu pot să mă stăpînesc. Iartă-mă.

— Cîntă, Egoruşka.

Egor pune surdina şi cîntă una din compoziţiile lui, ceva peste măsură de nostalgic şi de neprihănit.

— Bucata asta, Glebuşka, am compus-o pentru Natalia. E despre ea... Dacă o aude mama...

— Cîntă, mai cîntă, Egoruşka...

— Ştii, Gleb... ştii, Gleb... aş vrea aşa să cînt în auzul tuturor, fără surdină, Internaţionala !... şi să strecor discret în ea din „Graetchen", cum a făcut Piotr Verhovenski la soţia guvernatorului din „Demonii" — asta pentru măicuţa !... şi pentru Boris ! A-ah !...

Gleb se gîndeşte la arhanghelul Varahiil, al cărui veşmînt e împodobit tot cu crini albi, şi îşi aminteşte cu o strîngere de inimă de maică-sa... În camera întunecoasă a mamei atîrnă pe pereţi mici portrete decolorate, în rame rotunde, aurite ; tavanul din camera mamei e afumat, ornamentat cu amoraşi în basorelief, pereţii sînt tapetaţi cu stofă. În camera mamei, dinaintea prinţesei, mama sa, Gleb se lasă în genunchi, întinde braţele a implorare şi şopteşte cu durere în glas :

— Mamă, mamă !...

La intrarea principală zbîrnîie soneria. A sosit o telegramă de la Moscova pentru Lidia Evgrafovna :

„Sănătate sărut Brilling".

Lidia o trimite pe Marfuşa cu telegrama de răspuns. Din cămară se aduc la mezanin mai multe cufere mici.

Cerul torid îşi revarsă dogoarea. Încălzindu-se la soare în pragul chiliei, un călugăr, mic şi negru, îngînă vechi cîntece ruseşti. În chilia întunecoasă, gemuleţul cu balsamine e sus de tot, sub tavan, pereţii sînt întunecaţi, pe masă, printre hîrtii, adastă un ulcior cu apă şi un colţuc de pîine, şi chilia se află într-un colţ îndepărtat, lîngă un turn năpădit de muşchi. Micul popă, năpădit şi el de muşchi, şade la masă pe un scaun înalt fără spetează, şi în faţa lui, pe un scăunel, şade Gleb Evgrafovici. Micul călugăr îngînă un cîntec după altul :

He-e-i, sîmbăta, zi urî-cioa-să...

Soarele dogoreşte, vrăbiile colbuite ciripesc într-una. Gleb vorbeşte cu glas scăzut. Faţa popii e ca pielea de căprioară, năpădită de un păr cărunt, ochii răsar din barbă cu o uitătură vicleană şi ageră, şi tot din barbă răsare singurul dinte care i-a mai rămas, îngălbenit, şi scăfîrlia pleşuvă, ca un capac de raclă. Vicleanul popă e numai urechi.

— Marii noştri maeştri, spune Gleb asurzit, care se situează mai presus de da-Vinci, Corregio, Perrugino, sînt Andrei Rubliov, Prokopi Cirin şi toţi anonimii împrăştiaţi prin Novgoroduri, Pskovuri, Suzdaluri şi Kolomne, prin mănăstirile şi bisericile noastre. Ce artă la ei, ce măiestrie ! Cum ştiau ei să rezolve cele mai complexe probleme de pictură... Arta se cere

să fie eroică. Pictorul, maestrul e un erou. Pentru lucrările noastre noi trebuie să alegem ceea ce e grandios şi sublim. Şi ce oare e mai grandios decît Hristos şi Fecioara ? mai ales Fecioara ! Vechii noştri maeştri au interpretat imaginea Fecioarei ca pe un mister dintre cele mai dulci, ca pe o taină dintre cele mai spiritualizate ale maternităţii, ale maternităţii în general. Nu întîmplător, şi pînă azi femeile noastre — toate mamele — se roagă şi îşi mărturisesc păcatele Fecioarei, căci ea le va ierta şi le va înţelege păcatele în numele maternităţii...

— Vorbeşte-mi de revoluţie, fiule, vorbeşte-mi de revoluţie, intervine monahul. De răzvrătirea norodului ! Despre asta ce ai de spus ? Uite, bunăoară, pîinea — mai sînt din ăştia care-mi mai aduc cîte puţin ! Dar cînd te gîndeşti peste douăzeci de ani, cînd au să moară toţi popii — atunci ce-o să fie ?... peste douăzeci de ani ! — şi micul popă surîde viclean.

— Mi-e greu să vorbesc, părinte... Am stat mulţi ani în străinătate şi m-am simţit singur acolo. Oameni cu meloane, îmbrăcaţi în redingote, smokinguri şi fracuri, tramvaie, autobuze, metro, zgîrie-nori, lustru, strălucire, hoteluri cu tot soiul de conforturi, cu restaurante, baruri, băi, cu rufărie din cea mai fină, cu slujnice de noapte care vin deschis să satisfacă necesităţile depravate ale bărbaţilor, şi ce inechitate socială, ce moravuri şi norme de conduită mic-burgheze ! Şi fiecare muncitor visează acţiuni, fiecare ţăran ! Şi totul e mort, totul e mecanică,

tehnică, confort. Drumul culturii europene mergea spre război şi-a putut să creeze acest război, anul nouă sute paisprezece. Cultura mecanică a uitat de cultura sufletului, de cultura spirituală. Şi ultima artă europeană e în pictură fie afişul, fie isteria protestului, iar în literatură — fie bursa cu detectivi, fie aventurile printre sălbateci. Cultura europeană e un drum care se înfundă. În ultimele două veacuri, de la Petru încoace, Rusia oficială a vrut să adopte această cultură. Rusia, gogoliană de la un capăt la altul, lîncezea, se sufoca. Revoluţia a opus Rusia, Europei. Şi încă ceva. Îndată după primele zile ale revoluţiei, Rusia, cu viaţa ei de toate zilele, cu moravurile oraşelor, a coborît în secolul al şaptesprezecelea. Iar la începutul secolului al şaptesprezecelea a fost Petru...

(— Pètra, Pètra ! îl corectează monahul).

...era pictura populară rusă, arhitectura şi muzica populară, erau legendele despre Iuliania Lazarevskaia. Dar a venit Petru şi s-a înălţat ca o stîncă formidabilă Lomonosov, ca oda despre sticlă, şi creaţia populară adevărată a dispărut...

(He-e-i, sîmbăta !

îngînă în zăduf micul monah)

...şi în Rusia nu exista bucurie, acum este... Intelectualitatea rusă n-a urmat Revoluţia din octombrie. Şi nici nu putea s-o urmeze. De la Petru încoace, deasupra Rusiei atîrnă Europa,

iar dedesubt, sub calul cabrat, trăia poporul nostru, aşa cum a trăit o mie de ani, iar intelectualii sînt copii credincioşi ai lui Petru. Se zice că întemeietorul intelectualităţii ruse e Radişcev. Nu-i adevărat, e Petru. De la Radişcev, intelectualitatea a început *să se căiască,* să se căiască şi să-şi caute muma, Rusia. Orice intelectual se căieşte şi fiecare suferă pentru popor, dar nici unul dintre ei nu cunoaşte poporul. Or revoluţia, răzvrătirea norodului nu avea nevoie de lucruri străine. E o răzvrătire a norodului, au venit la putere şi îşi făuresc dreptatea lor ruşi adevăraţi, şi dreptatea e cu adevărat rusească. Şi e bine aşa !... Toată istoria Rusiei mujiceşti se confundă cu istoria sectantismului. Cine va învinge în această încleştare — Europa mecanică sau Rusia sectantistă, pravoslavnică, spirtualistă ?...

Soarele dogoreşte. Gleb a tăcut. Micul popă vorbeşte zorit :

— Sectantismul ? Sectantismul, zici ? Dar sectantismul a pornit nu de la Petru, ci de la *raskol !...* Răzvrătirea norodului, zici ? Pugaciovism ? dar Stepan Timofeevici Razin a fost înaintea lui Petru ! Rusia, zici ? dar Rusia e o ficţiune, un miraj, pentru că Rusia e şi Caucazul, şi Ucraina, şi Moldova ! Velikorossia, aşa trebuie să zici — Velikorossia : ţinuturile de pe Oka, de pe Volga, de pe Kama ! Ia spune, tu mi-eşti nepot ? Le-am încurcat pe toate ! Au ieşit acum tot soiul de cuvinte : *gviu, guvuz, nacevak, colhoz* — drăcie curată ! Le-am încurcat pe toate !

Acum vorbeşte numai micul popă, arhiepiscopul Silvestr, fost prinţ şi ofiţer în cavaleria de gardă. Tigva pleşuvă ca un capac de raclă s-a aplecat înspre Gleb şi ochii mici îl aţintesc cu asprime din barbă.

— Cum s-a întemeiat statul nostru, al Velikorossiei ? Istoria noastră începe cu prăbuşirea Rusiei Kievului. Ascunzîndu-se de pecenegi, de tătari, de luptele intestine ale cnejilor, înfruntînd triburile de vesi şi de ciuzi, înspăimîntaţi de alcătuirea lor într-un stat, aşa au temeinicit ei statul nostru ; fugeau de alcătuirea asta ca de ciumă ! Asta e ! Pe urmă, cînd s-a înstăpînit puterea, s-au răzvrătit, s-au fărîmiţat în secte, au fugit pe Don, în Ucraina, la Iaik. Şi dacă Velikorossia a îndurat tătărismul tătar şi apoi tătărismul german, oare n-a fost aşa pentru că ei nu aveau nevoie de ea, nu le trebuia, aşa răzleţiţi cum erau, nu le trebuia ca noţiune etnografică ? Au fugit pe Don, la Iaik, şi de-acolo au pornit răzmeriţa spre Moscova. Şi acum au ajuns la Moscova, şi-au înscăunat puterea lor, s-au apucat să-şi construiască statul lor, şi au să-l construiască. Au să-l construiască aşa fel încît să nu stea unii în calea altora, să nu se stînjenească, precum ciupercile în pădure. Priveşte istoria norodului : un mileniu ca o potecă de pădure, un mileniu de pustiiri şi de noi aşezări, de ţintirime şi de pămînturi părăsite. Un stat fără stat, dar care creşte ca o ciupercă. Dar credinţa va rămîne aceea a norodului. Cînd au fugit atunci din Kiev, prin păduri şi poiene, peste ţarini, pe poteci şi drumuri, ce crezi că

au luat cu ei? cîntecele, şi-au luat cîntecele cu ei şi obiceiurile, şi-au păstrat vreme de un mileniu cîntecele lor viguroase, cîntecele lor de primăvară şi obiceiurile, adică vaca face parte din familia omului, iar roibul îi e frate la necaz; în loc să prăznuiască Paştile, furau fetele la hotare şi se rugau pe dîmburi, în dumbrăvi, lui Egorii, dumnezeul dobitoacelor. Cît despre credinţa pravoslavnică, aceasta a venit dimpreună cu ţarii, adusă de o putere străină, şi norodul a fugit de ea în sectantism, în vrăjitorie, unde vrei, bunăoară pe Don, la Iaik, a fugit de stăpînire. Ia caută în cărţi ceva despre credinţa pravoslavnică? O să găseşti pe muma-pădurii şi pe diavolul apelor, numai pe Domnul Savaot, nu.

Micul popă chicoteşte viclean, rîde viclean, şi spune rîzînd, cu ochii mijiţi în barbă:

— Vezi coltucul ăsta de pîine? Mi-aduc oamenii! Uite! Hi-hi! Tu mi-eşti nepot? Să nu spui la nimeni ce-am să-ţi destăinuiesc. La nimeni. În istoria mea e spus totul. Cînd au dezvelit moaştele, au dat peste paie, nu? Ei bine, ascultă! Sectanţii urcau pe rug pentru credinţă, pe cînd creştinii pravoslavnici erau aduşi de guler în biserica oficială: vrei, nu vrei, tu ia credinţa pravoslavnică! Acuma a venit stăpînirea prostimii, şi credinţa pravoslavnică a fost trecută în rînd cu toate sectele! hi-hi-hi!... Secta pravoslavnică!... hi-hi-hi... Într-o sectă n-aduci omul de guler! Credinţa pravoslavnică a trăit o mie de ani, dar va pieri, va pieri... hi-hi-hi!... în vreo douăzeci de ani va pieri cu totul, aşa

cum vor pieri şi popii. Biserica ortodoxă, biserica greco-rusă, a murit ca idee încă de pe vremea raskolului. Şi-o să vezi ce-au să mai hălăduiască pe întinsul Rusiei tot soiul de Egorii, diavoli şi vrăjitoare, ori Lev Tolstoi, ori poate şi Darwin... Pe poteci, prin păduri şi pe drumuri de ţară... Cică avînt religios!... Vezi coltucul ăsta de pîine?... mi-aduc pîine cei care au huzurit pe vremuri, creştinii pravoslavnici plămădiţi din lumînări de un pud, dar mi-o aduc tot mai puţini şi mai puţini. Şi uite-aşa, eu, arhipăstor pravoslavnic, umblu acuma pe jos, hi-hi-hi...

Micul popă rîde înveselit şi viclean, clătinîndu-şi racla tigvei şi mijindu-şi în barbă ochii mici şi înlăcrămaţi. Pereţii de cărămidă ai chiliei sînt trainici şi întunecaţi. Gleb şade pe scăunel, îndoit de şale şi tăcut, cu un chip ca desprins din icoană. În colţ, la iconostasul întunecat, chipurile negre din icoane tac sumbru dinaintea candelelor. Gleb rămîne îndelung tăcut. Soarele dogoreşte, şi în dogoarea zilei, micul monah cîntă. În chilie însă, e răcoare şi e un aer jilav.

„He-ei... nu-i slobod să ieşi la cîmp!..."

— Totuşi, ce e religia, vlădică?

— O idee, o cultură, glăsuieşte micul popă, de astă dată fără să mai chicotească.

— Şi Dumnezeu?

— O idee, o ficţiune! şi micul popă chicoteşte iarăşi viclean. Vlădică, preasfinţite, zici? Dau în mintea copiilor? în mintea copiilor... nu mai am mult pînă la optzeci de ani! Nu

cred, ajunge cu minciunile!... au umplut moaştele cu paie!... Spune, tu eşti nepoţelul meu?

— Vlădică! vocea lui Gleb tremură îndurerată şi mîinile se întind înainte. Din cele ce spui dumneata, dacă înlocuieşti vreo cîteva cuvinte cu altele, ca bunăoară: clasă, burghezie, inechitate socială, ajungi la bolşevism! Or eu caut puritatea, adevărul, vreau un Dumnezeu, o credinţă, dreptate absolută... De ce să fie sînge?

— A, a, fără sînge? Totul se naşte în sînge, totul e scăldat în sînge, în sînge roşu! Şi steagul e roşu! Toate le-ai încurcat şi nu pricepi nimic! I-auzi cum urlă revoluţia, ca o vrăjitoare în viforniţă! Ascultă! Gviiuu, gviiuu! Şooia, şoooia... haaau... Şi diavolul pădurii bate darabana: glav-bum! glav-bum! Vrăjitoarele unduiesc din şolduri: cvart-hoz! cvart-hoz!... Diavolul se înfurie: naci-evak! naci-evak! hmu!... Iar vîntul, iar pinii, iar zăpada: şooia, şoooia, şooia... hmu... Şi vîntul: gviuuuu... Auzi?

Gleb tace, trosnindu-şi degetele pînă la durere. Preotul chicoteşte viclean, foindu-se pe scaunul lui înalt, el, arhiepiscopul Silvestr, în viaţa lumească prinţul Kiril Ordînin, un bătrîn smintit. Cerul torid îşi revarsă dogoarea, de la un capăt la altul albastru şi adînc, fără de sfîrşit, ziua înfloreşte în soare şi arşiţă, iar cînd se va însera va pogorî amurgul galben şi vor bate clopotele la catedrală: Don! Don! Don!...

. . . .

Prinţul Boris Ordînin stă lîngă sobă, lipindu-şi de ea pieptul masiv, lacom de răceala ei moartă. În odaia de lucru a prinţului, rafturile bibliotecii se înşiruie ştirbe, golite de cărţile care au luat de mult drumul sovietului, ursul alb din faţa canapelei, cu ochii mîncaţi de molii, rînjeşte plîngăreţ spre rafturi. Pe măsuţa rotundă, acoperită cu un şerveţel, stă o carafă cu bragă tulbure. La beţie, prinţul Boris nu bea cu păhărelul. Boris sună, apăsînd pe butonul soneriei cu vătraiul de aramă. Intră Marfuşa. După un răstimp de tăcere, prinţul spune sumbru:

— Toarnă un pahar şi du-i-l lui Egor Evgrafovici...

— Boierule...

— Ai auzit?! Să bea pentru ziua de doi mai... Poţi să nu-i spui că e de la mine... D-dar să bea pentru ziua de doi mai! Poţi să-l şi verşi, numai să nu ştiu eu... Pentru ziua de doi mai! Du-te!

Prinţul Boris îşi umple încet paharul, priveşte îndelung braga tulbure şi bea.

— Pentru ziua de doi mai! zice el.

Apoi iarăşi rămîne îndelung lîngă sobă şi iarăşi bea, în tăcere, alene, prelung. Mai apoi pogoară amurgul galben, scotocind prin casă. Iar cînd isprăveşte braga, prinţul Boris iese din odaie şi porneşte agale, cu un pas voit sigur. Casa a amuţit în amurg, pe coridor nu mai arde becul puternic, oglinzile tulburi sclipesc şters. Mama, prinţesa Arina Davîdovna, stă cu Elena

Ermilovna, odihnindu-se după treburile ei importante de peste zi.

— Doi mai... la doi mai, mamă, încep să cînte privighetorile, după sărbătoarea muncii din ajun, și e ziua noastră onomastică... Nopțile sînt atunci albastre, albastre, răcoroase, înrourate, bogate și năvalnice... La doi mai, într-o noapte îmbătătoare de mai, cea mai neprihănită... Pe urmă, pe urmă se face beznă! Noapte! spune prințul Boris.

— Ce tot îndrugi acolo? îl întreabă bănuitoare mama.

— Elenka, ieși! Vreau să stau de vorbă cu mama. Despre fraternitate, despre egalitate!

— Asta ce mai e?! Nu pleca, surioară...

— Cum vrei, mamă! cum vrei! E ciudat, pe tine ar trebui să te urăsc, pe tine, *madame* Popkova, și eu îl urăsc pe tata. *Addio.*

Odaia tatălui seamănă cu casa de rugăciuni a unei secte. Colțul de la răsărit și pereții sînt numai icoane, din icoană privește aspru un Hristos sumbru, dinaintea icoanelor ard candele tulburi și lumînări înalte de ceară, cu flacără mare, în față — o măsuță cu cărți sfinte. Altceva nu mai e nimic în încăpere, numai la peretele din fund, lipită de sobă, o laviță pe care doarme tatăl, prințul Evgraf. Aici miroase a ulei de chiparos, a tămîie, a ceară. Domnește o semiobscuritate de biserică, draperiile stau coborîte zi și noapte în ferestre, ca să nu fie lumină, ci numai dorul de lumină.

Tatăl, strîns covrig, doarme pe lavița goală, cu mîna uscată sub cap. Prințul Boris îi pune mîna pe umăr, prințul-tată zîmbește blînd prin somn și, fără să-l vadă pe Boris, zice:

— Mă zbuciumam în somn, mă zbuciumam? Da?... Dumnezeu să mă ierte...

Văzîndu-l pe fiu-său, întreabă descumpănit:

— Ai venit iar să mă tulburi, Borea?

Prințul Boris se așază lîngă el, desfăcîndu-și picioarele și sprijinindu-și ostenit mîinile de genunchi.

— Nu, tăticule. Vreau să stăm de vorbă.

— Spune, spune! Întreabă-mă! Dumnezeu să mă ierte!

— Tot te rogi, tăticule?

— Mă rog, Borea.

Tatăl șade în capul oaselor, cu picioarele ghemuite sub el. În ochii lui stăruie un licăr sec, părul alb, barba și mustățile îi sînt zbîrlite. Vorbește încet și repede, mișcîndu-și iute buzele supte.

— Și-adică, rugăciunea ți-aduce liniștea?

— Nu, Borea, răspunde bătrînul blînd și laconic.

— De ce?

— Am să-ți spun adevărul, am să-ți spun adevărul! Dumnezeu să mă ierte. Sînt un păcătos, un păcătos... Dar e oare îngăduit să-l rogi pe Dumnezeu pentru tine? E rușine să-l rogi pentru tine! Să-l rogi pentru tine e un păcat, un păcat, Borea! Eu mă rog pentru tine, mă rog pentru Egorușka, mă rog pentru Glebușka, mă rog pentru Lidia, pentru toți, pentru

toţi, mă rog pentru mama, mă rog pentru episcopul Silvestr... pentru toţi !... Ochii tatălui ard cu o lucire dementă, ori poate în extaz ? Dar păcatele mele sînt cu mine ! Uite-aici, în jurul meu, prin preajmă ! Păcate mari, cumplite... Şi pentru ele nu pot să mă rog. E păcat ! Nu-mi îngăduie mîndria ! Mîndria ! Şi focul gheenei mă înspăimîntă !... Mi-e teamă, Borea ! Numai cu postul mă mîntui... Ce e oare mai frumos decît frumosul soare ? Dar eu nu-l văd şi n-am să-l văd... Cîteodată tînjesc să fac o plimbare cu troica pe ger, să beau ceva după pofta inimii, şi mai sînt şi alte ispite, dar mă lepăd de ele ! Mă uit la moarte. Domnul să mă mîntuie ! Tatăl îşi face cruce cu mişcări iuţi, spasmodice. Domnul să mă mîntuie...

— Acum n-ai cum să te plimbi cu troica pe ger, pentru că e vară, spune fiu-său apatic.

— Domnul să mă mîntuie !

Boris îl ascultă sumbru.

— Dă-mi voie, tăticule, să-ţi pun o mică întrebare. Ţi s-a lu-mi-nat mintea ? Ştii ce-ai făcut însurîndu-te cu cineva din neamul Popkovilor ?

Tatăl răspunde îndată :

— Mi s-a luminat mintea, băiatule, mi s-a luminat mintea, Borea. Am văzut pămîntul în primăvară, frumuseţea lui fără de seamăn, am simţit adevărul şi înţelepciunea lui Dumnezeu, şi m-a înspăimîntat păcatul meu, m-a strivit cu puterea lui, şi mi s-a luminat mintea, Borea, mi s-a luminat mintea !

— Aşa-a, zice apăsat Borea, fără să-şi ia privirea sumbră de la taică-său. Numai că în vreme ce dumneata te mîntuieşti, pe pămînt oamenii îşi făuresc dreptatea lor, fără Dumnezeu, ei l-au trimis la toţi dracii pe Dumnezeu, vechitura asta ! Dar nu despre asta e vorba ! Dumneata, tăticule, nu ştii cumva ce e aia paralizie progresivă ?

Faţa bătrînului se schimbă îndată, luînd o expresie speriată şi nenorocită ; se trage înapoi spre perete, îndepărtîndu-şi trupul slăbănog de fiu-său.

— Iarăşi ? Iarăşi vii să mă tulburi ? spune el, abia mişcînd buzele. Nu ştiu...

Fiul se ridică greoi în preajma lui.

— Ascultă, nu face pe prostul ! Auzi, tată ? Vorbeşte...

— Nu ştiu !

— Vorbeşte !

Prinţul Boris apucă în palma-i mare barba zbîrlită a lui tată-său.

— Eu am sifilis. Egor are sifilis. Konstantin, Evgraf, Dmitri, Olga, Maria, Praskovia, Liudmila au murit de mici, chipurile pentru că erau scrofuloşi. Gleb e un degenerat, Katerina la fel, Lidia la fel, numai Natalia e om... Vorbeşte, bătrîne !

Bătrînul se face ghem, cuprinde înfrigurat cu mîinile lui uscate mîna lui Boris şi plînge, schimonosindu-se şi sughiţînd ca un copil.

— Nu ştiu, nu ştiu ! icneşte el, furios. Pleacă de-aici, bolşevicule !

— Te prefaci, sfîntule !

La icoanele întunecate pîlpîie candelele și ard cu o flacără vie lumînările subțiri. Miroase a tămîie și a ulei de chiparos. Curînd, prințul Boris se întoarce la el în odaie, se duce la sobă, își lipește de răceala ei pieptul, pîntecul, genunchii, și stă așa nemișcat.

Și —

Deznodămintele

În camera Lidiei Evgrafovna ard lumînări. Cuferele adastă desfăcute, pe scaune și pe jilțuri stau împrăștiate rochii, lenjerie, cărți fără scoarțe, valize, note muzicale. Pe masă stă telegrama mototolită. Lidia o ia și o citește din nou :

„Sănătate sărut Brilling".

Buzele îi zvîcnesc într-un rictus dureros, telegrama cade pe jos.

— Sănătate. Bea sănătate ! Bea în sănătatea mea ! Sînt bătrînă, bătrînă ! Gleb !

Zbîrnîie soneriile. O criză de isterie. Gleb lipsește. Marfușa dă fuga după apă.

— Bătrînă ! Bătrînă ! Totul e inutil ! Bea sănătate. Sănătate — ha-ha ! Plecați, plecați toți ! Sînt singură, singură...

Lidia Evgrafovna stă culcată, cu un prosop pe frunte. Buzele îi zvîcnesc dureros, ține ochii închiși. Stă așa multă vreme, nemișcată, apoi ia

dintr-un cufăr o seringă mică, sclipitoare, își saltă fustele, ridică juponul de pe genunchi și își injectează morfină. După cîteva minute ochii i se umezesc de plăcere nespusă și buzele nu contenesc să-i zvîcnească. Amurgul pogoară galben.

Katerina a fost plecată în oraș. Cu buzele strînse a spaimă și durere, de teamă să nu izbucnească în plîns, dă buzna în camera Lidiei Evgrafovna. În ochii ei stăruie nedumerirea și groaza. Lidia stă întinsă, cu ochii pe jumătate închiși.

— Ce e ? De ce așa devreme ? șoptește Lidia ca prin vis.

— Eu... eu... mi-a spus doctorul... am o boală rușinoasă... ereditară !

— Da ? De pe acum ? șoptește cu nepăsare Lidia, ațintindu-și undeva în tavan ochii absenți, pe jumătate închiși.

Ziua înflorește în arșiță și în soare, iar seara pogoară amurgul galben. Clopotele catedralei bat liniștitor, ca la Kitej [1] : Don ! Don ! Don ! — aidoma unor bolovani azvîrliți într-un eleșteu cu nuferi. Și atunci în cazărmi se sună cu glas de argint stingerea.

Gleb s-a întîlnit cu Natalia lîngă Catedrala-Veche, dincolo de parc. Natalia venea acasă,

[1] Oraș legendar, înghițit de pămînt în urma unei calamități naturale ; pe locul acela s-au adunat apoi apele unui lac.

după vizita de la spital. O conducea Arhipov, care i-a lăsat îndată singuri.
— Natalia, tu pleci din casă ? întreabă Gleb.
— Da, plec.
— Nataşa, gîndeşte-te, casa noastră are să moară, nu se poate să fii atît de crudă ! Numai tu eşti puternică. E greu să mori, Nataşa.
— Casa o să moară şi aşa, ba chiar a şi murit. Eu însă trebuie să trăiesc şi să muncesc. Să mori ? Natalia vorbeşte şi ea încet. Trebuie să faci ceva ca să mori. Cînd eram fată, studentă, visam mult. Uite, cel care mă însoţea — taică-său s-a împuşcat, şi fiul ştia că tatăl lui se va împuşca. Ce-au gîndit ei înainte de moarte, tatăl şi fiul ? Fiul, de bună seamă, s-a silit numai *să gîndească*, ca să nu sufere.
— Îl iubeşti pe Arhipov ?
— Nu.
— Aşa... ca fată ?
— Nu. Eu nu iubesc pe nimeni. Eu nu pot să iubesc. Eu nu sînt o fată. Nu se poate să iubeşti. E ceva vulgar şi e suferinţă.
— De ce ?
— Cînd eram fată, studentă, ei, bine, da, visam la un tînăr. L-am întîlnit, l-am îndrăgit, m-am dăruit lui şi trebuia să nasc. Cînd m-a părăsit, eram ca un fluture care şi-a pîrjolit aripile, şi-mi spuneam că s-a zis cu mine, că totul s-a sfîrşit. Acum însă ştiu că nu s-a sfîrşit nimic. Asta e viaţa. Viaţa nu stă în nimicurile sentimentale ale romantismului. Cred că am să mă căsătoresc şi n-am să-mi înşel bărbatul, dar n-am să-i dărui sufletul meu, ci numai trupul, ca să am un copil. Va fi urît, va fi frig, dar va fi cinstit. Am învăţat mult prea mult ca să pot fi femela unui mascul romantic. Vreau să am un copil. Dacă aş iubi, mi-aş pierde minţile.
— Dar tinereţea, poezia ?
— Cînd femeia e un copil, atunci simte ea şi tinereţea, şi poezia. Foarte bine — tinereţe. Dar cînd femeia are patruzeci de ani, ea nu mai e tînără, în virtutea unor cauze naturale.
— Tu cîţi ani ai, Nataşa ?
— Douăzeci şi opt. Viaţa mă aşteaptă. Oricine trăieşte trebuie să meargă.
— Unde să meargă ?
— În revoluţie. Aceste zile n-au să se întoarcă a doua oară.
— Tu... Tu, Natalia...
— Sînt bolşevică, Gleb ! Tu ştii acum, Gleb, aşa cum ştiu şi eu, că lucrul cel mai de preţ este pîinea, şi că nişte cizme, bunăoară, sînt mai scumpe decît toate teoriile, pentru că fără pîine şi fără meseriaş ai să mori tu, şi au să moară toate teoriile. Or pîinea ne-o dau ţăranii. Aşa că se cuvine ca ţăranii şi meseriaşii să dispună ei singuri de valorile lor.

Seara, în preajma casei Ordîninilor e pustiu. Sumbră, masivă, spoită cu ocru şi acum verzuie, cu pereţii coşcoviţi, povîrnită într-o rînă, casa priveşte în jur cu o căutătură de moşneag răutăcios. Ajunşi la intrarea principală, Gleb îi spune Nataliei :

— E greu să mori, Nataşa ! Ai băgat de seamă că la noi în casă s-au întunecat şi s-au decolorat oglinzile, care sînt foarte multe ? Mă cuprinde groaza să-mi văd mereu faţa în ele. Totul e sfărîmat, toate visele.

Iar cînd urcă scara de piatră, pe lîngă uşile de fier ale cămărilor, ferecate cu şapte lacăte, sus în casă bubuie un foc de armă : s-a împuşcat prinţul Boris. Îndată după împuşcătură, din sala mare răzbeşte, răspîndindu-se victorios în toată casa, Internaţionala, şi în acordurile ei se strecoară abject, ca un refren vulgar, *Ueberhardtd und Kunigunde.*

CAPITOLUL III. DESPRE LIBERTĂŢI

Cu ochii lui Andrei

Şi iarăşi noaptea *aceea :*

Tovarăşul Laitis a întrebat :

— Unde zdă aisi ofiţerul nobil zdudent Volkovis ?

Andrei Volkovici i-a răspuns nepăsător :

— Ocoliţi casa şi urcaţi pe scară la primul etaj ! — şi, zicînd acestea, a căscat, a mai zăbovit niţel la portiţă şi apoi a luat-o alene spre casă, către intrarea principală —

şi —

şi —

o bucurie nemărginită, libertate ! Libertate ! Casa, zilele de odinioară, viaţa cea veche au rămas pentru totdeauna în urmă — moarte lor ! Pietrele terasamentului au venit de-a rostogolul o dată cu el în rîpă (vîntul i-a şoptit în cădere : gviuu !...), şi din pricina căderii totul i s-a sfărîmat în scînteile ochilor, şi

atunci n-a mai rămas decît inima roşie. Sus, santinela a strigat ceva, pe urmă: focurile înfometaţilor, traversele, o frîntură din cîntecul îngînat de înfometaţi şi de apa Volgăi. Libertate, libertate! Să n-ai nimic, să renunţi la totul — să fii sărac lipit pămîntului! Şi nopţi, şi zile, şi răsărituri de soare, şi arşiţă, şi ceaţă, şi furtuni — şi să nu ştii ce te aşteaptă mîine! Şi zile de zăduf — ca o nevastă de soldat îmbrăcată în sarafan, la treizeci de ani — ca acei care au trăit în păduri, dincolo de Ordînin, către geana de miază-noapte a cerului: dulce mai e să săruţi noaptea în şură o nevastă din astea!

În luna mai, pămîntul te îmbie, în luna mai, fetelor le place să se întindă pe pămînt în pîcla zorilor, şi pămîntul te cheamă spre el. Chiar în cea dintîi seară cînd Andrei a poposit la Ciornîe Reciki, în Porecie, fetele i-au ciocănit la geam şi l-au strigat:

— Andriuşa, hai să ne plimbăm! Hai cu noi la joc! — şi rîsetele lor zglobii izbeau în ferăstruica lui.

Andrei a ieşit din casă. În amurgul verde, după biserică, pe dîmb, în marginea rîpei, fetele stăteau în rochiile lor pestriţe, cu basmale albe pe cap, şi siluetele negre ale flăcăilor se zburleau lîngă ele.

— Vino, nu-ţi fie teamă! Vino să te prinzi în joc cu noi!

Pentru cîteva clipe se instăpîni tăcerea. Undeva departe ţipau cristeii. Apoi, un cîntec a zbucnit din mai multe piepturi:

Ci-vi-li-vi-li-vi-li,
S-alegi pe cine-i pofti...
Sus, pe-o creastă de colină
Un brăduţ creşte-n lumină.
Fă-l, Doamne, mai tinerel
Şi frumos mi-l fă la fel...

Era o seară liniştită şi limpede, cu stele bălane. Biserica Sfînt Nicolae de la Şipotele-Albe părea albastră, gravă, coperişul ei negru şi înalt, cu crucea din vîrf se pierdea în cer, spre stelele bălane. O pace tihnită stăruia deasupra rîului şi a luncilor. Se simţea un freamăt verde, nedesluşit, şi totuşi era linişte — liniştea aceea pe care o făureşte noaptea. Şi fetele au cîntat toată noaptea, pînă în zorii de cleştar. Peste noapte s-a abătut şi o furtună, venind dinspre răsărit, a tunat şi şi-a scăpărat fulgerele, apoi s-a revărsat cu o ploaie crîncenă, iute, de mare trebuinţă pentru semănături. Noaptea asta, Andrei a hoinărit pe costişe. Altă viaţă! Să fii sărac. Să n-ai nimic. Să renunţi la toate.

Biserica Sfînt Nicolae de la Şipotele-Albe, durată din piatră albă, stătea pe un dîmb pe malul rîului. Cîndva, aici a fost o mănăstire, acum a rămas numai biserica albă, adînc împlîntată în pămînt, năpădită de muşchi, cu sticlă de mică în ferăstruicile ce priveau în vale, cu coperişul ţuguiat, înnegrit de vreme şi povîrnit într-o rînă — ţintirimul Şipotele-Albe. De pe dîmb se deschidea o vedere largă spre rîu şi spre

malul dimpotrivă, către pădurile liliachii de brazi de peste apă, către întinderile acelea veșnice. De jur-împrejurul țintirimului creșteau pini cu trunchiuri de aramă găzduitoare de mușchi. Din pămînt, în dreapta scării de la biserică țîșnea un izvor rece, ce-și aduna apa într-un jgheab din lemn de tei (de unde și numele de „Șipotele-Albe"), izvorul se scurgea de veacuri devale, și așa și-a croit o albie și a tăiat drumeagul din preajmă; de partea cealaltă, pe costișă, se înălța conacul prinților Ordînin. Peste rîu, în păduri, se afla satul Ciornîe Reciki, străjuit de creștetul pleșuv al unui deal însingurat — Uvek. În jur se întindeau păduri pînă sub geana cerului de la miazănoapte, și stepe pînă sub geana cerului de la miază-zi.

În seara cînd a venit aici, Andrei nu l-a găsit acasă pe Egorka. În casă mirosea a ierburi, și Arina l-a ospătat cu pîine și miere, întîia miere luată de la albine. La ceasul acela cîntau cocoșii, și Arina, nespus de frumoasă, s-a dus peste noapte în pădure.

În luna mai, pămîntul te îmbie, în luna mai, în pîcla zorilor de zi. În luna mai, ierburile amiros dulce a miere, în nopțile de mai stăruie o mireasmă amăruie de mesteacăn și de mălin, în luna mai nopțile sînt adînci, îmbătătoare, și zorile sînt în luna mai purpurii, ca sîngele și focul. Arina, fata lui moș Egorka, s-a născut în luna mai, și în juru-i se răsfăța luna mai, și cerul, și pinii, și lunca, și rîul. Arina strîngea ierburi împreună cu maică-sa și cu Egorka, și de la ele a aflat ea cum se zbuciumă pămîntul în luna mai, cînd cîntă privighetoarea și cucul, cum clocotește noaptea sîngele în om, ca luna lui mai, luna florilor. Spița vrăjitorilor trăiește după legile ei. Arina își trăia, se vede, ăst mai, fără popă și fără tămîie, îmbătată de tămîia mălinilor și de cîntecul privighetorilor. Cine nu știe cum tînjește sîngele tînăr, însingurat, în trupul tînăr, noaptea, în mai, în nopțile înflorate ale lunii mai ?... Oare nu de aceea vorbea acum Arina, vrăjitoarea, repezit, spunînd, ce avea de spus, de-a dreptul, muierește ? Arina fecioara a devenit o femeie în lege, frumoasă, voinică, rumenă, împlinită, cu ochii negri și cu uitătura cutezătoare — o vrăjitoare tînără, neștiind de sfieluri, stăpînă pe sine și pe împlinirea vrerilor ei ! Revoluția a venit la Ciornîie Reciki în luna lui mai, și în luna mai pămîntul te îmbie ! Arina a întîmpinat Răzmerița ca și vrăjitorul Egorka.

Moș Egorka vrăjitorul era dus la pescuit cînd a venit Andrei, și Andrei s-a dus după el. Apa curgea iute, era slobodă și tulbure, și fremăta ca și cînd ar fi răsuflat. Toată noaptea a stăruit un amurg verde spălăcit, cu o cavalcadă de nori albi. Stăteau lîngă o bulboană. Egorka — chiorul, cu o căpiță de păr alb în

cap și cu nădragi albi, ținea odgonul, apa se învîrtejea șuierînd, știucile zvăpăiate izbeau cu putere în plasă, și Andrei le prindea din zbor, reci și lipicioase, scînteind în tulbureala nopții ca și o aripă de porumbel.

— Ia cată, zise Egorka în șoaptă, de cînd e volocul ăsta? Crezi că acușa l-au scornit oamenii? Ai?

— Nu știu.

— Eu zic așa, că și străbunii noștri tot cu el au pescuit. Ai? Cînd s-a zidit Sfînt Neculai, acum cinci sute de ani, de pe-atunci se slujea pescarul de voloc... Înainte vreme aici era o mănăstire, durată de un haiduc, pe nume Redenia, și mănăstirea asta, așa le-am și spus-o, au tot luat-o de nu știu cîte ori ba calmucii, ba tătarii, ba kirghizii. Ei bine, pentru că le-am spus asta, m-au dat afară de la bolșevici, m-au svîrlit la opreală.

— Cum așa?

— Rusia a trăit sub tătari, și ăla a fost jugul tătăresc. Rusia a trăit sub nemți, și ăla a fost jugul nemțesc. Dar Rusia își are ea înțelepciunea ei. Neamțul e mintos, numai că-i tare de glagorie, mintea lui — bună de făcut umblători. Le spun eu la ședință: nu e nici un fel de Internațională, e numai revoluția populară rusă, răzvrătirea, și-atîta tot! După felul lui Stepan Timofeevici Razin. „Și Karla Marxov?“ întreabă unul. Îi neamț, zic, și care va să zică, nătărău. „Și Lenin?“ Lenin, zic, e neam de mujic, bolșevic, pe cînd voi — ce sînteți? comuniști. Trebuie, zic, să batem clopotele c-am scuturat jugul! Pămînt țăranilor! Afară cu negustorii! Afară cu moșierii paraziți! Jos cu Constituanta, să se facă un soviet pentru tot pămîntul, ca să vină toți care vor și să hotărască sub cerul liber! Gata cu ceaiul, gata cu cafeaua, numai braga să rămîie! Ca să fie credință și dreptate. Capitala țării e Moscova. Poți să crezi în ce vrei, chiar și într-un butuc. Afară și cu comuniștii! Bolșevicii, zic, se pot lipsi de ei. Ei bine, pentru disitiplina asta, taman bine m-au zvîrlit la opreală!

O știucă a plescăit în apa neagră și a fugit, speriată de vorba lui Egorka.

— Hai că prea fac și eu gălăgie, șoptește Egorka. Uite, bunăoară, e unul Șak... Șekspirov, nu? Pe Hamlet l-ai citit, de bună seamă, dar Vifonnița noastră —, cum o joacă fetele, nu știi. Or bunăoară cîntecul „Sîmbăta, zi urîcioasă“... Îl știi? Ai?

— Nu, nu-l știu...

— Aha, aha! Oi fi și tu comunist!

În vremea asta, pe dîmb, fetele s-au pornit să cînte:

De-a lebedelor ceată rămîne-n urmă lebăda albă,
Mi se lipește de ceata gîștelor sure lebăda albă...

. . . .

Pentru că prezentul răzbea autoritar și pentru că în stihia năvalnică a omenirii, el, Andrei, era ca o frunză desprinsă din timp, iată-l ajuns să cugete la o altă libertate — la libertatea dinăuntru și nu dinafară: să renunțe la lucruri,

la timp, să nu aibă nimic, să nu dorească, să nu regrete nimic, să fie aşişderi unui cerşetor, numai să trăiască, cu cartofi, cu varză acră, adăpostit într-o izbă oarecare, liber sau legat — indiferent : pot stihiile să te învîrtejească şi să te azvîrle cine ştie unde, sufletul va rămîne întotdeauna proaspăt şi liniştit, ca să vadă. Pe pămînt hălăduiau vărsatul negru şi tifosul, hrănite de foamete. Diminețile, la biserica Sfînt Nicolae erau aduşi morții. Uneori, după amiază, pe la ceasurile patru, oamenii veneau să-şi boteze pruncii, şi atunci băteau clopotele, pe care, la vremea lor, le-au auzit şi tătarii. Şi în fiecare seară, în fața bisericii cîntau fetele. Era în iunie.

În satul Ciornîe Reciki, țăranii, deşi nu erau toți cimotii între ei, purtau acelaşi nume — Kononov. Din primăvară şi pînă-n toamnă munceau pe rupte, din zori şi pînă-n noapte, de la mic la mare, arşi de soare şi de sudoare. Munceau din toamnă pînă-n primăvară, pîrliți de fum, ca izbele lor tăciunite de funingine, chinuiți de frig şi de foame. O duceau greu, traiul lor era aspru, dar îşi iubeau aprig viața, cu fumul ei, cu frigul şi arşița ei, cu boleşnițele ei. Trăiau în pădure, cu țarina, cu cerul — trebuiau să trăiască în bună prietenie cu ele, dar în acelaşi timp erau siliți să şi lupte crîncen împotrivă-le. Trebuiau să ia seama la nopți şi la zorii zilei, la semnele de pe răboj, să cate necontenit la colțul cu bîrnele putrezite, să asculte vîntul de la miază-noapte, vuietul şi hohotele pădurii. Omul cel mai bătrîn din sat era moş Kononov,

Ionov-Chiorul, şi el nu-şi mai amintea cum îl chema pe bunicu-său, dar ținea minte vremurile de odinioară, ştia cum trăiau strămoşii şi străstrămoşii, şi cum se cade să trăiască oamenii. Şi izbele au întors spatele pădurii, şi, rînduite pe malul rîului, îşi ițeau de pe sub pini fețele butucănoase şi posomorîte, iar ferăstruicile întunecoase — ochii lor — priveau cu o căutătură de lup şi lăcrimau. Bîrnele cenuşii le aşterneau zbîrcituri pe chip. Paiele roşcate — claie de păr — ajungeau pînă la pămînt. Şi izbele se uitat în jur cu aceeaşi căutătură de o mie de ani.

În conacul prinților Ordînin s-au instalat din primăvară anarhiştii. Toate astea văzute cu ochii lui Andrei Volkovici.

Într-o noapte de aprilie, în conacul prinților (în încheierea povestirii de față vom arăta cum şi-au părăsit prinții conacul) au venit pe neaşteptate, nu se ştie de unde, anarhiştii, s-au instalat în cursul nopții, aducînd căruțe cu mitraliere, puşti şi muniții, iar dimineața, deasupra intrării flutura steagul lor :

„Să fluture steagul negru al celor liberi !"

A trecut aprilie, a trecut şi luna mai, mălinii, liliacul şi lăcrimioarele şi-au scuturat floarea, în desişul ce împrejmuia conacul privighetorile şi-au contenit cîntarea. Anarhiştii veniți peste noapte, aşa pe neaşteptate, chiar a doua zi dimineața au ieşit pe cîmp la arat, în bluze albastre

de lucru şi cu şepci pe cap. Andrei a sosit la Ciornîie Reciki în ajun de Sfînt Ioan. Iar în noaptea de Sfînt Ioan a intrat în comuna anarhiştilor, alături de ceilalţi. Cît a ţinut săptămîna Rusaliilor, femeile din comună se duceau şi cîntau pe costişă la biserică la Sfînt Nicolae. Şi aşa a venit şi noaptea de Sfînt Ioan. În noaptea aceea s-au aprins focuri. Era o noapte albă, o noapte a vrăjitoarelor, şi focurile ardeau în ceaţă pe malul rîului, şi în jurul lor oamenii se prindeau în horă şi săreau peste focuri. Aganka, tovarăşa Aganka, care sărea şi cînta cu multă rîvnă, l-a luat de mînă pe Andrei şi a fugit cu el în beznă, înspre luncă, şi cînd s-a oprit, i-a spus repede, ţinîndu-l de mînă, măcar că nu-l cunoştea :

— Mă doare inima ! Eu sînt din Tambov, şi mi-a rămas fetiţa acolo. Am fost slujnică şi mi s-a făcut dor de o viaţă slobodă. Mă doare inima ! Ce-o fi făcînd fetiţa mea ? — şi s-a aruncat iarăşi spre foc, spre Pavlenko.

În noaptea aceea, Andrei a stat întîia oară de vorbă cu Anna. Treizeci de ani — cei treizeci de ani ai Annei s-au dus pentru totdeauna, şi avea Anna multă limpezime şi gingăşie : cum e toamna cînd cad frunzele de aur şi cum e în nopţile de atlaz, cu stele căzătoare. Andrei s-a dus să stea de noapte la cai. În revărsatul zorilor (noaptea de Sfînt Ioan a fost o noapte albă de vrajă, învăluită în ceaţă) a întîlnit-o pe imaş pe Anna. Mergea singură în ceaţa albicioasă, într-o rochie albă. Andrei s-a apropiat de ea şi i-a spus :

— Caii pasc liniştiţi. E răcoare, nu-i necăjesc tăunii. Hai să te trec dincolo cu luntrea. Ce pîclă ! Cîteodată îmi vine aşa să merg şi să merg într-una, afundîndu-mă în pîcla asta !

Andrei a vorbit îndelung cu Anna în zorii aceia lăptoşi. Anna era căsătorită, soţul ei era inginer la o uzină, şi viaţa ei de-acolo, de la oraş, cu bărbatu-său, se sleise cu desăvîrşire, devenise fără de noimă. Andrei ştia că în zorii aceia de iunie, Anna a plîns. Omul trebuie să trăiască. Soţul ei nu avea să înţeleagă niciodată Rusia cu anii ei Tulburi, cu răzmeriţele ei stîrnite de un Razin sau de un Pugaciov, cu Anul 1917, cu bisericile ei vechi, cu icoanele, bîlinele şi riturile ei, cu Iuliania Lazarevskaia şi Andrei Rubliov, cu pădurile şi stepele, mlaştinile şi rîurile ei, cu duhurile pădurii şi ale apelor. El nu avea să înţeleagă niciodată ce înseamnă să fii slobod de toate, să n-ai nimic, să renunţi la toate, aşa ca Andrei, să nu ai cămaşă pe tine. Chiar dacă în Rusia n-ar mai merge treburile, ce, nu au o frumuseţe a lor lucina[1], foametea, boleşniţele ? Trebuie să te înveţi să priveşti totul şi pe tine însuţi, dinafară, numai să priveşti şi să nu aparţii nimănui. Să mergi şi să mergi, să-ţi trăieşti pînă la capăt bucuriile şi suferinţele.

Era vremea cositului, toiul muncilor. Nopţile parcă nici nu le simţeai ; noaptea, ai fi zis că cerul a pierit de peste luncile rîului, de peste

[1] Aşchie de lemn îmbibată cu răşină, care în trecut, în Rusia, slujea de opaiţ.

viroage și păduri, de peste Uvek. Cînd a venit Andrei întîia oară la comună, l-au întîmpinat cu întrebarea :

— Cine e ?

Moș Egorka a răspuns cu parola :

— Haida !

De la poarta cu lei de piatră de sub dîmb, drumul trecea pe lîngă împrejmuirea de zid, cu vaze pe stîlpi. Pe costișă se așterneau cărări pietruite spre grădina de zarzavat, spre luncă și spre rîu. Dincolo de coroanele copacilor și de o pajiște verde, dincolo de grajduri, se înălța o casă sumbră, de o arhitectură clasică, mărginită de o parte și de alta de felurite acareturi. Pe peronul de la intrare se zărea dintre coloane o mitralieră Maxim cu botul turtit. În curte nu era nimeni. Au ocolit casa pe o cărare și, răzbind printr-un desiș de migdali și liliac, au ieșit pe terasă. În sufragerie, la mesele lungi ședeau anarhiștii : tocmai isprăveau cina. Moș Egorka a strîmbat din nas și a plecat. Au venit vacile de pe islaz și femeile s-au dus să le mulgă. Pavlenko a pornit-o cu caii la păscut peste noapte. Se făcuse tîrziu, dar cerul era încă verde, ceața se tîra prin luncă. Mulți s-au gîndit să se culce, ca să se scoale a doua zi în zori. Andrei ședea cu tovarășul Iuzik în bibliotecă, unde flacăra unei lumînări isca pe pereți scîntei aurii din cotoarele cărților rînduite în rafturi. Tovarășul Iuzik stătea la geam și privea cerul.

— Ce liniștită e aici phimăvaha ! zicea Iuzik. Și ce calme sînt stelele aici, la voi, ai chede că-s thiste. Nu te-a pasionat niciodată asthonomia ? Cînd te gîndești la stele, începi să simți că

ești un nimic. Pămîntul e o închisoahe de-o clipă : ei bine, ce sîntem noi, oamenii ? Și ce înseamnă hevoluția noasthă și nedheptatea ?

Andrei n-a zăbovit cu răspunsul :

— Da, da ! Eu tot așa gîndesc ! Omul trebuie să fie liber și să renunțe la totul ! E de-a dreptul surprinzător cum se aseamănă gîndurile noastre !

— Da, desiguh ! Iuzik a rămas tăcut o vreme. Nicăiehi nu există stele ca acelea din Oceanul Indian. Chucea Sudului... Eu am colindat lumea întheagă și nicăiehi n-am găsit o țahă așa ca Husia... Noi am venit aici ca să thăim pe pămînt, ca să făuhim viața... Ce bine e aici și ce de căhți sînt în dulapuhile acestea, căhți adunate vheme de două veacuhi !... Din punctul de vedehe al euhopenilor, noi, hușii, thăim în Evul mediu...

În încăpere intrară Pavlenko, Svirid, Natalia, Irina și Aganka. Aganka veni cu o doniță de lapte și turte din făină de ovăz.

— Cine poftește ?

În salon ardea însingurată o lumînare, mobilierul aurit, stil *Empire* se rînduia în cea mai perfectă ordine, de cealaltă parte a arcadei, sala mare era cu desăvîrșire pustie. Geamurile salonului și ale cabinetului erau deschise. Devale, în luncă, păsăretul și gîzele țipau cu mare larmă, pe felurite glasuri, întocmai ca o orchestră care își acordează instrumentele înainte de uvertură. Irina încearcă alene cîteva acorduri la pian și Aganka e gata să se avînte în dans. În vremea

asta apare Semion Ivanovici, cu o barbă ca a lui Marx ; aduce un teanc de ziare și începe să vorbească veninos despre ruina economică.

În seara aceea, Andrei s-a întors la biserica Sfînt Nicolae și, stînd așa în fața bisericii, a trăit încă o dată din plin, cu durere și duioșie în același timp, toată bucuria — bucuria lui, făurită de vis și de revoluție ; visa la adevărul mizeriei, la dreptate, la frumusețea bisericilor vechi de cinci secole.

Cît a stat la anarhiști, Andrei se scula în revărsatul zorilor, zori de vară nemărginit de limpezi, punea caii la saca și se ducea în goana cailor la rîu, după apă ; la pompă îl ajuta Aganka. După ce umpleau sacaua și adăpau caii, se scăldau, despărțiți de un tufiș. Andrei căra apă mai întîi la grădina de zarzavat și în parc, apoi la bucătărie. Soarele suia pe boltă roșu și trîndav, roua dulce îi umezea straiele, ceața își retrăgea ultimii vălătuci de pe țarini. De pe la douăsprezece pînă la ceasurile trei se odihneau, apoi bărbații desțeleneau toloaca și se întorceau abia seara, la vremea mesei, arși de soare, nădușiți, cu cămășile descheiate la gît. Andrei nu muncise nicicînd mai înainte cu brațele ; simțea o dulce durere în umeri, la șale și în picioare, dar capul îi era ușor, gîndurile limpezi și calme. Serile erau și ele liniștite și limpezi, lui Andrei i se făcea somn, îl dureau umerii, și, toropit de somn, lumea i se părea străvezie, cristalină și fragilă ca răsăriturile de soare din iunie. În fiecare seară, Andrei se plimba

cu tovarășa Natașa ; Natașa împletea cununi de flori pentru ea și pentru el, și îi spunea rîzînd că el e la fel de domol ca și o albăstrea. Seara se aduceau ziarele, și ziarele scriau că patria socialistă e în primejdie, scriau despre actele de insurgență ale cazacilor, ucrainienilor și polonezilor, dar toate acestea păreau lipsite de însemnătate, căci ce oare ar fi putut să tulbure apa cu luciu de cristal a insomniei ? Gîndurile erau limpezi și ușoare, răsfrînte prin setea de somn atît de fragilă. Așa a trecut iunie, cu iasomiile lui, flori de porțelan, cu răsăriturile lui de cleștar.

Ziua, Andrei lucra în parc cu Aganka și o admira. Era mereu pusă pe snoave și pe cîntece, și el nu o vedea niciodată obosită, nici nu știa cînd doarme. Scundă, bine legată, desculță, cu fața numai zîmbet, ea îl trezea în zori, stropindu-l cu apă, după ce apucase să mulgă vacile. Înota ca o broască, se scălda fără pic de rușine, și pe urmă toată ziua îi mergea gura — în parc, pe tarlaua de cartofi, în grădina de zarzavat. Serile „se juca", mai întîi cu Pavlenko, pe urmă cu Svirid — „hei, cui ce-i pasă la adica, cu cine petrecui nopticica !" La vremea cositului, Andrei și Aganka greblau fînul în grădină ; Andrei stătea din treabă să-și aprindă o țigară, Aganka își juca grebla și șoldurile, ca un mînzoc, și-i spunea șăgalnic :

— Lasă joaca, Andriușa, muncește !

— Aganka, tu de unde-ai venit ? Cînd dormi, cînd te odihnești ?

— De unde-am venit cu toții : de la mama !
— Hai, nu vorbi aiurea !
— Uite-așa și iaca-așa ! Hai greblează, lasă joaca...

Aganka a murit în iulie. Pe pămînt bîntuiau vărsatul negru și tifosul... Moarte, debandadă, foamete, lucina : să vezi toate acestea — să trăiești. În primele zile ale lui iulie, înainte să dea căldurile mari, cinci zile a plouat și au fost furtuni, și anarhiștii au stat în casă. Și niciodată Andrei n-a simțit atîta bucurie — bucuria de a trăi !

Astea-s văzute cu ochii lui Andrei, asta e poezia lui Andrei Volkovici.

Cu ochii Nataliei

Peste biserica Sfînt Nicolae, peste satul Ciornîe Reciki și peste luncile din preajmă se înălța un deal însingurat, înalt și însingurat, pustiu și cu creștetul pleșuv, împresurat numai ici-colo de tufe de călin, prin rîpele de pe costișe. Privind de-aici, vedeai către geana cerului dinspre miază-noapte pădurile zbîrlindu-și ferăstraiele negre, în vreme ce înspre miază-zi se întindeau stepele. Dealul își păstrase numele peste veacuri — Uvek. Era în iulie.

Oamenii au băgat de seamă pe creștetul Uvekului niște ruine și gorgane, și, drept urmare, arheologul Baudek și pictorul Ordînin, însoțiți

de o echipă de țărani, au venit aici ca să facă săpături. Lucrările intraseră în a treia săptămînă și din pămînt ieșeau la iveală veacuri. Pe Uvek s-au descoperit vestigiile unui oraș străvechi ; pe terase se vedeau ruinele de piatră ale unor apeducte, temelii de clădiri, un sistem de canalizare. Acoperite de argilă și de cernoziom, toate acestea erau rămase nu de la fini, nu de la sciți, nu de la bulgari ; cineva necunoscut poposise aici din stepele Asiei, ca să temeinicească orașul și apoi să dispară din istorie pentru totdeauna. Iar după ei, după necunoscuții aceia, au venit aici sciții, și ei-și-au lăsat gorganele. În gorgane, în cripte de piatră, în sarcofage de piatră, zăceau schelete de oameni, în veșminte ce se spulberau ca și cenușa la cea dintîi atingere, dimpreună cu ulcioare și tăvi pe care erau zugrăviți călăreți și vînători, pline cîndva cu mîncare și cu băutură, iar la picioare stăteau osemintele calului, cu șaua mumefiată bătută în aur, pietre scumpe și fildeș. În criptele de piatră totul era mort, aici nu mai mirosea a nimic, și de fiecare dată cînd oamenii trebuiau să pogoare aici, gîndurile deveneau distincte și calme, și în suflet se încuiba întristarea. Creștetul de piatră al Uvekului pleșuvise, pelinul se acoperise de o pulbere argintie și răspîndea o mireasmă amară. Veacurile ne învață tot așa ca și stelele, și Baudek cunoștea bucuria amărăciunii. Veacurile învălmășiseră noțiunile arheologului Baudek. Un lucru vorbește întotdeauna nu atît despre viață, cît despre artă, or viața de toate zilele e ea însăși o artă. Ca orice artist, Baudek măsura viața cu măsura artei. Pornind

din străfundurile veacurilor și de la revoluție, Baudek și Gleb Ordînin voiau să observe sectele ce trăiau prin cătunele din stepă. Deasupra Uvekului amirosea amar a pelin.

Aici, pe dealul Uvek, săpătorii se trezeau în zori și puneau apă la fiert în ceaun. Și se apucau de săpat. La prînz li se aducea masa de la comună. Apoi săpau iarăși pînă amurgea. Atunci aprindeau focurile și ședeau în jurul lor, tăifăsuind și cîntînd... Peste rîu, în sat, oamenii arau, coseau, mîncau, beau și dormeau, la fel cum făceau sectanții din stepă, care și ei munceau, beau și dormeau. Afară de asta, toți gustau și voiau să guste liniștea și bucuria. Iulie își dogorea zilele ; ca întotdeauna, zilele erau limpezi și apăsătoare ; nopțile aduceau liniștea și tulbureala lor de pînă-n zori. În vreme ce unii săpau pămîntul, lutul învîrtoșat amestecat cu cremene și cu belemnit, alții îl cărau cu roabele și-l cerneau. Așa au dat de o ușă de piatră. Cripta era cufundată în întuneric și nu mirosea a nimic în jur. Pe un soclu stătea un sarcofag. Oamenii au aprins lanternele. Au făcut schițe. Au scăpărat becul de magneziu și au fotografiat cripta. Stăruia o tăcere desăvîrșită. Apoi au ridicat lespedea, grea de zece puduri, înverzită de vreme. Alții, pe malul unei rîpe, pe o ridicătură de pămînt, înlăturau rămășițele unei construcții rotunde, ale cărei pietre nu le mîncase încă vremea.

Sub povîrnișurile Uvekului se întindeau luncile pustii, iar mai departe își înălțau zidul dințat pădurile din Cernorecie. Baudek a aflat că la Medîn s-au așezat niște dezertori, o armată

„verde" de briganzi, care și-au săpat bordeie, și-au întins corturi și și-au răspîndit străjile în jur, cu mitraliere și cu puști, gata, la strîmtoare, să se afunde în stepă, să se răzvrătească, să pornească asupra orașelor.

De altminteri, toate acestea erau văzute astfel cu ochii anarhistei Natalia.

. . . .

Tîrziu seara, întorcîndu-se de pe cîmp, Baudek și Natalia au urcat pe creștetul pleșuv al dealului, la săpături. I-a întîmpinat boarea amară a pelinului care năpădise dealul cu pulberea-i de argint ; era un miros amar și sec. De pe creștetul pustiu se vedea pînă hăt-departe de jur-împrejur, la poalele dealului curgea rîul, dincolo de rîu se deslușeau în negură focurile cosașilor întîrziați și ale oamenilor plecați cu caii la păscut peste noapte. Dinspre cîmp adia o suflare uscată. Cei doi se opriră ca să-și ia rămas-bun, cînd zăriră cum, dintr-o viroagă, din partea dimpotrivă, dinspre biserica Sfînt Nicolae, alergau domol, cu pași largi, în direcția săpăturilor, înșiruite una după alta, niște femei goale, cărora li se deslușeau petecele de negreață de sub pîntec, cu părul despletit, ținînd în mîini tîrnuri de negară. Femeile ajunseră fără să scoată o vorbă la săpături, ocoliră construcția rotundă de pe ridicătura de pămînt și o apucară spre viroagă, stîrnind pulberea pelinului.

Baudek zise :

— Undeva e Europa, Marx, socialismul științific, aici însă s-a păstrat o credință veche de o

mie de ani. Fetele dau ocol pămîntului lor, ca să-l vrăjească cu trupul şi cu curăţenia lor. Sîntem în săptămîna lui Sîn-Petru-Întoarce-Soare. Cine altcineva ar fi putut scorni un Petru-Întoarce-Soare ?! Iată ceva mai superb decît săpăturile ! Acum e miezul nopţii. Poate că ne vrăjesc şi pe noi. Asta e taina fetelor.

Dinspre cîmp răzbătu iarăşi o suflare uscată. Pe cerul fără margini căzu o stea ; se apropia ploaia de stele din iulie. Greierii ţîrîiau scurt şi înăbuşit. Mirosea amar a pelin.

Cei doi îşi luară rămas bun. La despărţire, Baudek ţinu cu zăbavă mîna Nataliei într-a lui şi şopti asurzit :

— Natalia, sublimo, cînd ai să fii soţia mea ? Natalia răspunse după un răstimp, abia auzit :

— Lasă, Flor.

Baudek o porni spre corturi. Natalia se întoarse la rîpă pe o potecă îngustă, năpădită de călini, şi coborî la conac, la comună. Noaptea nu era în stare să potolească setea zilei de arşiţă, în noapte stăruia o mare sete şi un mare zăduf, iarba, depărtările, luncile şi văzduhul răspîndeau un sclipăt şters de argint. Pe poteca cu cremene, pietricelele se rostogoleau sub paşii femeii.

La grajduri, Svirid, întins pe pămînt, cînta încetişor cu ochii la cer :

Kama, tu, măicuţă Kama,
Lui Kolceak dă-i peste bot !
Kama, apă largă, Kama
Arde-l şi pe comu-nist !...

O văzu pe Natalia şi zise :

— Acuma e noapte, tovarăşă Natalia, dară nu-i chip să dormi, te trage la dragoste !. Toţi comuniştii sînt prin tufişuri. Ai fost la săpături ? Cică se dezgroapă un oraş întreg. Aşa sînt vremurile acuma : ăştia vor să le dezgroape pe toate ! Da, da !

Şi se porni iarăşi să cînte :

Kama, tu, măicuţă Kama...

— Au adus ziarele de la gară. Tare mai miroase aici a pelin ! Ce locuri !

Natalia trecu în sala de lectură şi aprinse o lumînare. În lumina sărăcăcioasă a flăcării, coloanele de marmură, îngălbenite de vreme, luceau uleios. Dulapurile cu cărţi, jilţurile aurite, masa rotundă din mijlocul încăperii, încărcată de ziare, înfiripau o atmosferă din alte vremuri. Cu capul plecat, cu cosiţa grea revărsată, Natalia se adînci în citirea ziarelor. Şi ziarele din gubernie, tipărite pe hîrtie cafenie, şi cele de la Moscova, tipărite pe hîrtie albastră din rumeguş, musteau de amărăciune şi de tulbureală. Nu era pîine. Nu era fier. Era foamete, moarte, minciună, spaimă şi groază — era anul 1919.

Semion Ivanovici, un vechi revoluţionar, cu barba ca a lui Marx, intră în încăpere. Se lăsă într-un jilţ şi aprinse nervos o ţigară groasă.

— Natalia.

— Da.

— Am fost la oraş. E de neînchipuit ce se petrece. Nu se găseşte nimic. La iarnă, toţi au să

moară de foame şi de ger. Nu există nu ştiu ce sare fără de care nu se poate topi oţelul, şi dacă nu e oţel nu se pot face ferăstraie şi oamenii n-au cu ce să taie lemnele; la iarnă, casele au să îngheţe din pricina că nu se găseşte nu mai ştiu ce sare! E cumplit! O grozăvie, îţi dai seama? Ce linişte surdă, sinistră! Priveşte, moartea a devenit ceva mai firesc decît naşterea, decît viaţa. În jur — moarte, foamete, scorbut, tifos, vărsat negru, holeră... Pădurile şi rîpele gem de tîlhari. Auzi — e o linişte de moarte! Moarte! Sînt sate în stepă unde oamenii au murit toţi pînă la unul. Nimeni nu îngroapă morţii, şi în bezna nopţii mişună cîinii şi dezertorii... Asta e poporul rus!

În odaia Nataliei, la mezanin, într-un colţ stătea un crucifix, cu un mănunchi de ierburi veştejite înfipt la spate, la perete; asta rămăsese încă de la boieri. Oglinda de pe masa de toaletă — o masă burduhănoasă din lemn de mahon, cu o sumedenie de bibelouri vechi pe ea, se coşcovise de tot. Sertarul mesei stătea tras în afară; din sertar mai venea şi acum un miros de ceară, miros specific caselor de moşieri, iar pe fundul lui se învălmăşeau petece pestriţe de mătase; pe vremea Ordîninilor, odaia asta fusese una din odăile fetelor. Pe jos erau aşternute covoraşe şi preşuri. De la fereastră se deschidea o vedere largă spre rîu şi spre luncile de pe maluri. Natalia îşi aminti că iarna, toată pustietatea din jur era albă de zăpadă. Zăbovi mult la fereastră, împletindu-şi cosiţa, apoi îşi

scoase sarafanul. Se gîndea la arheologul Baudek, la Semion Ivanovici, la ea, la revoluţie, la amarul revoluţiei, care era şi propria ei amărăciune.

Lăstunii vestiră cei dintîi revărsatul zorilor; zburau ţivlind prin bezna galbenă şi uscată. Trecu în zbor şi ultimul liliac. Cînd se lumină de ziuă, veni Irina. Se aşeză pe pervazul geamului, fără să scoată o vorbă. Odată cu zorii răzbi un miros amar de pelin, şi Natalia înţelese că mireasma pelinului, mireasma lui amară de basm, aşa cum miroase apa vieţii şi apa morţii, o poartă nu numai zilele secetoase ale lui iulie, ci toate zilele noastre — anul 1919. Amăreala pelinului era amăreala zilelor noastre. Dar tot cu pelinul izgonesc femeile din casă dracii şi toată spurcăciunea. Îşi aminti atunci de poporul rus. În aprilie, cînd mergeau pe urmele albilor, într-o gară mică din stepă, unde erau numai cerul, stepa, cinci plopi, şinele şi gara micuţă, a văzut trei oameni — doi ţărani şi o fetiţă. Tustrei purtau opinci în picioare, unul dintre ţărani, un bătrîn, avea pe el un cojoc, fetiţa era pe jumătate goală. După nasurile lor se vădea fără de greş că în vine le curgea şi sînge de ciuvaş, şi sînge de tătar. Tustrei aveau obrajii supţi. În lumina bogată a asfinţitului, faţa bătrînului semăna cu o izbă, părul îi cădea pe frunte ca streaşina unui acoperiş de paie, ochii lui miopi priveau spre asfinţit aşa cum au tot privit mii de ani. Şi în ochii aceia stăruia o nemărginită nepăsare, ori poate înţelepciunea veacurilor, care nu poate fi pătrunsă. Natalia şi-a spus atunci:

iată poporul rus cel adevărat — oamenii aceştia cu obrajii supţi, pămîntii, roşi de noroi şi de sudoare, cu faţa jalnică aşa ca o izbă, cu părul ca un coperiş de paie. Bătrînul se uita spre apus ; celălalt şedea nemişcat, cu un picior îndoit în pămînt şi capul rezemat de genunchi. Fetiţa dormea ghemuită pe asfaltul peronului plin de scuipaturi şi de coji de seminţe. Tăceau tustrei. Era înfiorător să te uiţi la oamenii aceştia, în numele cărora se făcea revoluţia. Un popor fără istorie, căci unde este *istoria poporului rus ?* Un popor care şi-a făurit cîntecele sale şi basmele sale... Mai tîrziu, ţăranii aceia s-au abătut din întîmplare pe la comună, şi cîntau ca nişte calici, temenindu-se şi cerînd de pomană, zicînd că sînt din gubernia Volodimir, că i-a gonit foamea şi umblă după milostenie, că şi-au lăsat casele cu uşa şi ferestrele bătute în scînduri, după ce au mîncat tot ce era de mîncat, pînă şi caii. Natalia a băgat de seamă că erau plini de păduchi. Gara unde i-a întîlnit întîia oară se numea Halta Gorgan.

În curte se auzi un zdrăngănit de găleţi : femeile se duceau să mulgă vacile. Caii se întoarseră de la păscut. Semion Ivanovici, care dormise toată noaptea, se apucă să ungă o căruţă, ajutat de Svirid, ca să plece în luncă, după fîn. Puicanii făceau mare larmă între orătănii. Şi veni o altă zi, pîrjolind cu focul ei pămîntul, aducînd aceeaşi sete dintotdeauna, pentru ca o dată cu căderea serii, Natalia să guste alt pelin, pelinul lui Baudek, amărăciunea bucuriei, pentru

că ea nu cunoscuse încă niciodată bucuria asta a pelinului, bucurie adusă de zilele acestea cînd trebuia să trăiască : acum ori niciodată !

. . . .

Soarele îşi urma drumul de foc, ziua se lăsa apăsătoare, cu arşiţa ei, cu freamătul liniştii, zarea tremura în văpaie ca sticla topită. În răgazul pentru odihnă de la prînz, Natalia se duse la săpături şi a stat cu Baudek în bătaia soarelui, pe o roabă răsturnată, printre grămezile de pămînt răvăşit. Soarele frigea cu putere, aşternîndu-şi culorile de dogoare, ca nişte petece pestriţe de mătase, pe roabe, pe pămîntul negru, pe pietre, pe corturi, în iarbă.

Natalia vorbea despre arşiţă, despre revoluţie, despre zilele acelea : ea a simţit şi a primit revoluţia cu tot sîngele ei, voia s-o făurească şi ea, dar zilele acelea au adus pelinul, miroseau a pelin ; vorbea la fel ca Semion Ivanovici. Şi pentru că Baudek şi-a pus capul pe genunchii ei, pentru că gulerul de la cămaşa lui brodată era descheiat, dezgolindu-i grumazul, şi pentru că era arşiţă, ea a simţit şi un alt pelin, despre care n-a pomenit însă nimic. Şi iarăşi a vorbit aşa ca Semion Ivanovici.

Baudek şedea lungit pe spate, cu ochii căprui pe jumătate închişi, ţinînd mîna Nataliei într-a lui, şi cînd ea a amuţit în arşiţă, a vorbit el :

— Rusia. Revoluţia. Da. Miroase a pelin — ca apa vieţii şi apa morţii ? Da ! Totul se stinge ? nu există nici un drum ? Da... Adu-ţi aminte de basmul rusesc despre apa vieţii şi apa

morţii. Ivanuşka Prostul era ca şi mort, nu-i mai rămăsese nimic, nici măcar n-avea voie să moară. Dar Ivanuşka Prostul a învins, pentru că de partea lui era adevărul, şi adevărul învinge minciuna, şi toată minciuna piere. Toate basmele sînt împletite din amărăciune, spaimă şi strîmbătate, şi sînt dezlegate de adevăr. Priveşte în jur : Rusia trăieşte acum un basm. Şi basmele le făureşte poporul. Revoluţia o făureşte poporul, şi revoluţia a început ca un basm. Oare foametea nu e ceva de basm, şi moartea nu e ceva de basm ? Oare oraşele nu mor şi ele ca-n basme, întorcîndu-se în secolul al şaptesprezecelea, şi oare nu e ceva de basm chipul cum renasc uzinele ? Priveşte în jur : totul e un basm. Miroase a pelin tocmai pentru că e un basm. Şi noi doi trăim un basm, căci mîinile dumitale miros a pelin.

Baudek puse mîna Nataliei pe ochi, apoi o sărută tăcut în palmă. Natalia şedea aplecată, cu cosiţa revărsată, şi simţi iarăşi cu putere că pentru ea revoluţia e legată de o bucurie, de o bucurie năvalnică, acea bucurie care păşeşte alături de mîhnire, de amărăciunea pelinului. Uvekul, malul celălalt, Semion Ivanovici, cu barba ca a lui Marx, a unui Marx duh-al-apelor, rău precum Kaşcei cel din poveste — toate acestea erau un basm. Roabele, corturile, pămîntul, Uvekul, rîul şi zarea din depărtare scînteiau şi ardeau, luminate de peticele arşiţei. În jur era o vîlvătaie, era pustiu şi domnea tăcerea. Cînd soarele în drumul său ajunsese cam către ceasurile trei, începură să iasă de sub roabe şi de prin

gropi săpătorii, îmbrăcaţi ca vai de lume, în cămăşi zdrenţuite şi pantaloni din pînză de sac, peticiţi cu bucăţi de rogojină ; oamenii căscau, îşi mijeau ochii, beau din nişte căldăruşe, îşi răsuceau ţigări.

Unul se aşeză dinaintea lui Baudek, îşi aprinse ţigara, se scărpină pe pieptul păros, dezgolit, şi zise domol :

— Hai să-ncepem, Florîci !... Să punem calul la ham. Pe Mihailo cred că l-a doborît tifosul...

Spre seară s-au pornit să ţîrîie greierii. Natalia era la grădina de zarzavat, căra apă cu găleţile şi uda răzoarele, fruntea i se brobonise de sudoare şi o durere dulce îi pătrundea trupul voinic, încordat sub povara găleţilor. Stropi de apă îi săreau pe picioarele goale, şi răcoarea lor o odihnea. Spre seară, un codroş a tot ţipat în vişin. Prin văzduhul auriu zburau alene ultimele albine, îndreptîndu-se către prisacă. Natalia s-a dus la vişin şi a mîncat vişine roşii, cu sucul ca sîngele. Printre tufe creşteau clopoţei albaştri şi căldăruşe ; din obişnuinţă, a rupt buchete — snopi întregi. Acasă, la ea la mezanin, în odaia fetelor, a scotocit printre cîrpele vechi de mătase din sertarul mesei de toaletă, pătrunzîndu-se de mirosul de mătase, de ceară şi de parfum vechi, sălciu. Şi-a văzut odaia cu alţi ochi : învăluită în amurgul verde, pe duşumea tremurau umbre uşoare, pereţii albi o primeau uşor şi simplu în intimitatea lor bătrî-

nească, odihnitoare. Aplecată deasupra lighea-nului, Natalia se răcorea cu apă rece.

Soarele asfinţea într-un larg evantai de raze galbene.

Ziua înăbuşitoare s-a mistuit în amurgul galben. La şapte a bătut clopotul pentru cină şi vreme de o jumătate de ceas la cantină a fost larmă : oamenii se îmbulzeau dinaintea cazanului cu caşă, îşi turnau din căldăruşe lapte în farfurii, apoi au băut ceai, ducînd paharele prin toate odăile. Pe terasa umbrită de migdali şi gutui se afla un oaspete, un sectant, fratele Donat din cătunul vecin, cu o barbă de apostol, îmbrăcat tot în alb, în picioare cu cizme grele, cu potcoave ; venise să vorbească despre cai. Fratele Donat n-a vrut să bea ceai, dar a băut lapte. Cu el pe terasă şedea Semion Ivanovici. Cerul se stingea printre surpăturile de foc ale norilor. În tufişurile din faţa terasei fluiera însingurat şi amar un codroş : vi-ti, vi-ti...

Semion Ivanovici, îmbrăcat într-o bluză, bătrîn şi el, se aşezase tinereşte pe parmaclîc, cu braţele încrucişate pe piept şi cu capul rezemat de o coloană. Donat şedea la masă, ţeapăn şi calm, picior peste picior.

— Care va să zică, voi nu recunoaşteţi războiul ? întrebă sec Semion Ivanovici şi cu nu ştiu ce undă batjocoritoare în glas, aşa ca întotdeauna.

— Noi n-avem nevoie de război.

— La voi în cătune, precum mi s-a spus, s-a găsit un ceremis înjunghiat, şi se zice că voi tăinuiţi furtul de cai.

— Nu ştiu despre ce întîmplări vorbeşti dumneata, răspunse calm Donat. Prin stepă umblă mulţi lupi şi omul trebuie să se păzească. Noi am venit în părţile acestea pe vremea Ecaterinei şi trăim aşa cum am trăit acum treizeci de ani, acum o sută de ani. ne descurcăm singuri, cu obiceiurile noastre. De aceea nu ne trebuie nici un fel de cîrmuire şi, prin urmare, nu ne trebuie nici ostaşi. Petersburgul e ca o pecingine. Cutez a crede că poporul poate să trăiască mai bine singur, fără nici un fel de ocrotire, află el vreme şi să se odihnească, şi să cugete. În bună înţelegere, poporul poate să trăiască şi o mie de ani.

— Şi cum e cu furtul de cai ? îi curmă vorba Semion Ivanovici, niţeluş iritat.

— Nu ştiu despre ce întîmplări vorbeşti dumneata. Nimeni n-a văzut aşa ceva. Cred însă că dacă ar prinde un hoţ de cai, oamenii l-ar ucide. Şi l-ar ucide, cred eu, cu cruzime. Tătarii, uneori, cînd prind un hoţ de cai, îl aruncă legat într-un stog de paie şi-i dau foc de viu. La noi viaţa e crudă, domnule.

Ruinele de foc ale norilor se stingeau ca tăciunii, acoperindu-se cu cenuşă. În curte behăiră oile şi plesni biciul. Codroşul amuţi. În salon se aprinse o lumînare. Fluturii năvăliră pe uşa deschisă. Începură să ţîrîie greierii. Se stîrni un vînt uşor, aducînd nu zăduf, ci odihnă.

Se întuneca repede şi geana cerului scăpără în depărtare.

— Vine furtună, zise Donat, apoi rămase o vreme tăcut, nemişcat, şi schimbă vorba : Mă uit la gospodăria voastră, domnule. Nu e bună de nimic. Rău. Foarte rău. Fără pricepere. Tineretul e destrăbălat. Treaba se face fără pricepere, fără dragoste. Şi asta nu duce la nimic.

— Facem şi noi ce ştim, răspunse sec Semion Ivanovici. Nu se poate face totul dintr-odată.

— Pămîntul ar trebui dat la ţărani, aşa cum a lăsat Dumnezeu.

Pe terasă apăru Irina, cu o lumînare în mînă, îmbrăcată într-o rochie albă. Puse lumînarea lîngă Donat. Donat se uită atent la Irina, dar ea nu plecă ochii ; lumina căzu dintr-o parte şi pupilele îi scînteiară cu un luciu roşu de lac.

— Semion Ivanovici, tovarăşii ţin o mică şedinţă în bibliotecă, spuse Irina. Tovarăşul Iuzik lipseşte. Rămîn eu cu oaspetele.

Semion Ivanovici se ridică. Donat îi spuse din urmă :

— Vorbeai de furtul de cai. E adevărat, uneori sînt prinşi hoţi de cai. Noi trăim aşa cum am trăit o sută de ani. Voi însă aţi venit de la Petersburg, atunci cînd oraşul s-a umplut de pecingine. La ananghie. Pentru noi, Petersburgul s-a sfîrşit de mult. Am trăit fără el şi-o să trăim şi de-acum încolo, domnule.

— Mă iertaţi o clipă, zise Semion Ivanovici, şi ieşi.

Irina îi luă locul lîngă coloană. Cei doi şedeau tăcuţi. Din nou veni o boare de vînt odihnitoare. Dinspre miază-zi se apropia o matahală de nor, cu mînioase fulgere şi bubuituri. Se făcuse beznă şi în liniştea ce se aşternuse, văzduhul era înăbuşitor. În jurul lumînării roiau fluturii. În salon, Andrei începu să cînte la pian. Deodată, undeva departe, cineva scoase două scurte şuierături haiduceşti — pesemne şuiera din degete. Şi Donat, şi Irina ciuliră urechile. Donat scruta întunericul şi lăsă capul în piept, atent la orice zgomot. Irina se ridică, zăbovi puţin pe treptele terasei şi coborî în noapte. Curînd se întoarse, intră în casă şi reveni cu o manta de ploaie, şi, desculţă, coborî iarăşi de pe terasă. Ploaia se desferecă în stropi mari, însoţită de cîteva rafale de vînt ; frunzele fremătară tomnatec, flacăra lumînării pîlpîi, coloanele de piatră şi duşumeaua parcă se clătinară, şi lumînarea se stinse.

Semion Ivanovici trecu printr-un şir de odăi cufundate în întuneric şi ajunse în bibliotecă. Aici ardeau două lumînări ; pe canapele, pe pervazurile geamurilor şi pe jos, anarhiştii şedeau care cum îi plăcea şi fumau, îmbrăcaţi toţi — şi bărbaţii, şi femeile — în bluze albastre. La masa rotundă, arătîndu-se la largul lui, şedea tovarăşul Konstantin. Semion Ivanovici se aşează la masă şi luă creionul în mînă.

— Ce s-a întîmplat, tovarăşi ? întrebă el.

Din colţul unde era Anna, răspunse Kiril :

— Vrem să lămurim o chestiune de principiu. Tovarăşul Konstantin, plecînd în sat, a luat

din sertar, de la tovarăşul Nikolai, moletierele lui noi, fără să-l fi prevenit, şi nu i le-a mai înapoiat, ascunzînd faptul. Sigur, moletierele în cauză nu-s proprietatea tovarăşului Nikolai, dar se aflau în folosinţa lui. Cum trebuie calificată această faptă ?

— Eu consider asta un furt, spuse Nikolai.

— Tovarăşi, un pic de răbdare, nu se poate aşa ! interveni iritat Semion Ivanovici, şi începu să bată darabana în masă cu degetele lui subţiri. Mai întîi, să stabilim fapta, principiul...

Semion Ivanovici a vorbit foarte mult, apoi au luat cuvîntul Kiril, Konstantin, Nikolai şi, pînă la urmă, lucrurile s-au încurcat rău de tot. S-a constatat că existau încă de pe acum şi alte precedente, că Nikolai şi Konstantin erau certaţi, că el avea neapărat nevoie de moletiere, pe cînd lui Nikolai îi prisoseau. Afară bubuia şi fulgera, vîntul şi ploaia izbeau în geamuri. În jurul lumînărilor se roteau fluturi însinguraţi, murind unul cîte unul. Cotoarele cărţilor şi sticla dulapurilor rînduite în lungul pereţilor sclipeau şters. Încăperea se umpluse de fum de mahorcă. La sfîrşit a vorbit din nou Semion Ivanovici, spunînd că acolo unde există o fraternitate adevărată, nu se poate pune în discuţie un furt, dar că, pe de altă parte, asta nu e o soluţie principială, şi a încheiat astfel :

— Închid şedinţa, tovarăşi. Vreau să vă aduc la cunoştinţă altceva. Tovarăşul Andrei se însoară cu tovarăşa Irina. Eu cred că aşa se şi cade. Are cineva ceva de spus ?

Nimeni nu spuse nimic. Toţi se ridicară zgomotos şi se împrăştiară care încotro.

Sculat cu noaptea-n cap, Andrei a cărat apă toată dimineaţa, apoi a rînit toată ziua la cai, istovit de arşiţă, leoarcă de sudoare, cu ochii încercănaţi. După prînz, pînă a sunat clopotul, nu s-a dus să se culce ; a stat în salon şi a cîntat la pian, şi în muzica lui se desluşea şi bîzîitul tăunilor, şi liniştea pustie a stepei toride — pustiul şi arşiţa. După ce a sunat clopotul, din nou a cărat bălegar şi a cîntat din nou la pian. După şedinţă, cînd Semion Ivanovici a trecut prin salon, Andrei s-a apropiat de el şi, punîndu-i mîna pe umăr, i-a spus :

— Semion Ivanovici ! Eu aşa cred... Irina... Eu şi cu ea... Semion Ivanovici şi-a eliberat umărul, îndepărtînd cu degetele lui reci mîna lui Andrei, şi i-a răspuns sîcîit şi obosit :

— Mi-ai mai spus-o, tovarăşe Andrei ! Am auzit ! E ceva anormal. Şi dumneata, şi Irina sînteţi oameni cu judecată. Romantismul ăsta sentimental e absolut inutil. Fratele a plecat ?

Pe terasă, vîntul şuiera printre coloane. Fulgerele scăpărau în fiecare clipă, dar tunetele se auzeau acum departe ; furtuna se domolea. Stăpînea o beznă adîncă şi jilavă. Un fulger îl lumină pe Donat. Şedea la fel cum îl lăsase Semion Ivanovici, ţeapăn, picior peste picior, cu o mînă pe masă.

— Iartă-mă, am cam zăbovit, zise Semion Ivanovici.

— Eu îți spun rămîi cu bine. E timpul să plec ! și Donat se ridică.

— Încotro, pe furtuna asta ? Rămîi aici peste noapte !

— Nu e întîia oară. Mîine trebuie să mă scol în zori. Avem de arat ! O iau peste cîmp.

Curînd, Donat părăsea conacul. Ploaia contenise, fulgerele svîcneau neputincioase undeva departe. Noapte scurtă de vară. După ce se depărtă puțin, Donat, îmbrăcat tot în alb, pe un cal murg, duse mîna streașină la ochi, scrutînd scăpărările fosforescente. Mai apoi vîrî două degete în gură și scoase un șuierat scurt. Trase cu urechea. Nu-i răspunse nimeni. Atunci, Donat se abătu de pe drum și o porni în goana calului peste cîmpul gol.

. . . .

Tîrziu în noapte, cînd furtuna se potolise, Baudek și Natalia sosiră la săpături. Dinaintea corturilor ardea un foc ; oamenii puseseră apă de ceai și își uscau straiele. Focul ardea sdravăn, trosnind și azvîrlind scîntei, și poate că din pricina lui noaptea părea mai înăbușitoare, mai neagră, mai compactă. În fața focului, lungiți, ori așezați pe pămînt, oamenii își uscau cămășile.

— În noaptea asta roua e dulce și tămăduitoare, iarba are mare putere de leac. În noaptea asta, fraților, înflorește feriga. Aici, în pă-

dure, măi fraților, trebuie să fii cu băgare de seamă, pentru că în noaptea asta copacii se schimbă dintr-un loc în altul... Aud ?

O vreme nu scoase nimeni o vorbă.

Cineva se ridică să se uite la ceaun, și umbra lui strîmbă lunecă pe deal și se prăvăli în rîpă. Altul luă un tăciune și, vînturîndu-l dintr-o palmă în alta, își aprinse țigara. Ca la un minut stărui o tăcere desăvîrșită, și în tăcerea asta se auzi desluşit hărnicia greierilor. De partea cealaltă a focului, în stepă, scăpără un fulger, lumina lui moartă se iscă și pieri ca o vedenie, și fulgerul scăpărase nu într-acolo încotro se călătorise furtuna, ci dinspre miază-zi, ceea ce însemna că venea altă furtună. Se stîrni o furișală de vîntuleț, aducînd o boare de umezeală : era deci limpede că se apropia altă furtună.

Natalia și Baudek se opriră ceva mai încolo de foc, așezîndu-se pe niște roabe.

— Eu, fraților, am venit la voi pentru că nu e o treabă că v-ați apucat să scormoniți locurile astea. Uvekul e un loc de taină și miroase întotdeauna a pelin. Pe vremea lui Stepan Timofeevici Razin se afla aici, pe ridicătura asta de pămînt, un turn, și în turnul cela era închisă o prințesă persană, și prințesa asta persană, de o frumusețe neînchipuită, se prefăcea în coțofană, zbura prin stepă și stîrnea norodul, rea ca un lup, semăna zîzanie... Asta a fost de mult. Aflînd hatmanul Stepan Timofeevici de una ca asta, au venit la turn și s-au uitat pe ferăstruică : prințesa ședea culcată și dor-

mea ; nu s-a priceput el că stătea culcat numai hoitul ei, fără suflet, căci în vremea asta sufletul prinţesei zbura pe pămînt, prefăcut în coţofană. Hatmanul a chemat un popă şi l-a pus să stropească ferestrele cu apa sfîntă a vieţii... Şi de-atuncea zboară pe deasupra Uvekului sufletul cela blestemat, şi plînge pentru că nu se mai poate împreuna cu trupul, şi se tot loveşte de zidurile de piatră. Turnul de care vă spui, s-a dărîmat. Stepan Timofeevici a fost înlănţuit pe muntele Căpcazului, dară sufletul prinţesei se tot zbuciumă şi plînge... Locul ăsta e un loc ferit şi de taină. În răstimpuri, la vremea asta, în noaptea care trece pragul verii, vin aici fetele s-o caute pe frumoasa persană, şi aleargă în pielea goală, dară asta e treabă deşartă... Aşa că taman cum creşte aici pelinul, taman aşa trebuie lăsat să crească.

Cineva prinse glas :

— Bine, taică, numai că acuma, Stepan Timofeevici, hatmanul Razin, s-a scoborît de pe muntele cela, şi prin urmare acuma e slobod a săpa. Unde mai pui că acum e rivoluţie, s-a răsculat norodul.

— S-a scoborît el, fiule, s-a scoborît, dară n-a ajuns încă prin locurile noastre. Mai aşteaptă, fiule, mai aşteaptă ! Au să se împlinească ele toate ! Cît despre rivoluţie, adevăr ai grăit : rivoluţia e a noastră, e răscoala noastră ! Atîta doar că încă n-a venit vremea. Norodul şi-o arăta el rîtul ; cum şi-l arată, gata răzvrătirea ! Noi tăcem şi dacă tăcem, ştim noi de ce tăcem ! Uite focul : focul e roşu, şi

sîngele e roşu ; unde e foc, acolo e şi sînge. Numai că noi tăcem, tăcem !

— Mda-a...

Unul dintre săpători se ridică şi se îndreptă către un cort. Dînd cu ochii de Baudek, mormăi sec :

— Asculţi şi dumneata, Florîci ? Nu se cade s-asculţi ce vorbim noi, ţăranii ! Spunem şi noi cîte şi mai cîte...

Se făcu tăcere. Unii se mişcară alene, ca să şadă mai bine şi îşi aprinseră ţigările.

— Vremea pe care o trăim e binecuvîntată. Rămîneţi sănătoşi, fraţilor. Să-mi fie cu iertare de-am spus mai ştiu eu ce. Bun-rămas, boierule ! De jos se ridică un bătrîn cu barba albă, în pantaloni albi, desculţ, şi o apucă domol spre viroagă. Era vrăjitorul Egorka-Chiorul.

Fulgerele scăpărau din ce în ce mai aproape, mai des, mai desluşit. Noaptea se întuneca şi se îndesa tot mai mult. Stele păliră iarăşi. De departe, din nemărginire, bubui tunetul altei furtuni.

Natalia şedea pe o roabă răsturnată, sprijinindu-se cu mîinile de căuşul ei, cu capul în piept, abia luminată de foc. Simţea cu fiecare părticică a trupului ei o bucurie uriaşă, un chin desfătător, o dulce durere ; îşi dădea seama că amărăciunea pelinului e o neasemuită dulceaţă, o bucurie fără de pereche, nemărginită. Şi fiecare atingere a lui Baudek, încă sfioasă, o ardea ca şi apa vieţii.

În noaptea aceea nu era chip să dormi.

Furtuna a venit turnînd cu găleata, însoțită de tunete și trăsnete. Furtuna i-a surprins pe Natalia și pe Baudek de cealaltă parte a ridicăturii de pămînt, dincolo de ruinele turnului prințesei persane. Natalia sorbea lacom amărăciunea vrăjitorească a pelinului, lăsată pe dealul Uvekului de către prințesa persană.

La vreo cincisprezece verste de la conac, aproape de cătune, Donat auzi din urmă, pe cîmp, o frîntură de cîntec :

Luminează, lună vie,
Ne-ncălzește, soare roșu !

Opri calul în loc. Cea de a doua furtună se mistuise și ea, fulgerele scăpărau neputincioase în depărtare. Stepa stătea cufundată în beznă și amuțise. Curînd se desluși un tropot de copite. Cătunele stăteau alăturea unele de altele, pitulate într-o viroagă, încît dacă te apropiai pînă la o verstă nu le vedeai nici ziua, pe lumină ; stepa se întindea pustie în jur. Donat vîrî degetele în gură și scoase un șuier ; un alt șuierat îi răspunse. Un om călare pe un buiestraș sur kirghiz, îmbrăcat și el tot în alb, se desprinse din noapte.

— Mark ?

— Matale ești, tată ?

— Am fost la conac, băiatule, zise Donat. Ți-am auzit șuieratul. Tu erai ?

— Eu, tată.

— O chemai pe Arina ?

— Pe ea, tată.

— O iei de nevastă ?

— O iau.

— Bagă de seamă, tu o să trăiești cu ea. Au cai buni la conac. Unde-ai fost ?

— În stepă, după hrană ; pentru femei e departe... Mda, avem muieri voinice noi, dar slobode. Mă rog, nu e nici un păcat să trăiești slobod ! Dar lasă, cînd i-oi fi bărbat, o strunesc eu... Așa e, au cai buni la conac !

Ajunseră la un povîrniș și începură să coboare, unul în urma celuilalt, afundîndu-se în tufele de călin și de stejăriș ; după ploaie, aerul în viroagă era jilav și greu, mirosea puternic a cuscrișor, copitele cailor lunecau și de pe crengi cădeau picături reci. Pe fundul viroagei trecură un pîrîu, apoi struniră caii în sus pe costișă. Casa lui Donat răsări dintr-odată în beznă : casa și acareturile stăteau cuprinse sub același acoperiș. Peste tot — pustiu : oamenii și dobitoacele erau plecați în stepă, la muncile cîmpului. Mark duse caii în grajd și le dădu ovăz. Donat își scoase în cerdac cizmele potcovite și se spălă, icnind, în ligheanul de lut.

— Mîine în zori ies la cîmp, la arat, trebuie să mă odihnesc și eu ! Dă-le ovăz mai mult, zise Donat.

— Am venit să te văd, frățioare Donat, vorbi un al treilea, arătîndu-se din casă. Intrai să te aștept și-am ațipit cît a ținut furtuna.

Donat se sărută de trei ori cu oaspetele. Tustrei intrară în casă. Înăuntru, era cald, miro-

sea a mușețel, a pelin și a alte ierburi de leac. Unul dintre ei făcu lumina mai mare și întunericul se trase sub lavițe. Casa era mare, cu cîteva încăperi, cu odaie de oaspeți, curată și bine rînduită. Pe pereți, în partea ce slujea de locuință, atîrnau șei și hamuri. Icoane nu se vedeau. Cei trei se așezară la masă. Donat scoase de după cuptor o oală cu cașă și niște carne de berbec.

— Am dat o raită prin stepă, zise oaspetele. M-am dus pînă departe. Nu e liniște. Tătarii din Krivoi-Uglan vorbesc că umblă prin stepă unii de partea țarului și-adună oameni pentru război. Pe unde-am fost, așa ne-am înțeles : cum or vedea ceva, ne dau de veste. Am fost și pe la frații cei mai de departe. Au ars toate hîrtiile de pe vremea țarului și n-a mai rămas nimic. Cică sînt plugari.

— Nu ne dăm noi flăcăii la război, rosti Donat. Mai bine plecăm în stepă ! Înspre miază-zi, la vreo șaptezeci de verste de-aici, sînt niște rîpe, și în rîpele alea sînt peșteri. Le știi, nu ?

— Le știu.

— Ei, acolo o să mergem ! La conac, cică pe drumul nostru de fier războiul s-a sfîrșit, așa cum scrie-n ziare. Stepa e slobodă. Și nici capăt n-are.

Mark ieși în cerdac. Norii se destrămau. De după ei lumina luna, rotundă și verzuie. Mark se întinse cu desfătare, căscă și se duse să se culce în fîn.

În zori, Donat și Mark goneau prin stepă, după ce lăsaseră acasă, pe masă, pîine, cvas și cașă pentru cine ar fi poposit la ei (nu încuiau casa niciodată), încărcați cu hrană pentru frații, surorile și nevestele care trudeau în stepă, unde trăiau sub căruțe, sub cer și sub arșița soarelui, pe pămîntul gol, în tot răstimpul muncilor de cîmp. La răsărit, geana cerului se împurpurase liniștită, și adia un miros amar de pelin...

Cu ochii Irinei

(Mica poezie a Irinei : văzută cu ochii ei)

„Nu stepa, cu arșița și pustietatea ei, îmi vorbește mie de stepă, de văzduhul ei înăbușitor, de viața absurdă a moșierilor, de dezmățul iobăgiei, de ogari, de ibovnice și de lacrimi, nici conacul acesta vechi unde ne-am așezat noi, ci bucătăria de la demisol e cea care îmi vorbește mie de toată tulbureala, deșănțarea și absurditatea asta, despre viața de stepă și despre stepă. Bucătăria e podită cu cărămidă, are o plită și un cuptor imense, tavanul e boltit și pereții sînt spoiți cu lut, iar în pereți stau înfipte, nu știu de ce, niște uriașe inele ruginite. În bucătărie sînt muște, e semiîntuneric, tare cald și stăruie un iz de dospeală. Salonul cu geamurile îndantelate de iederă găzduiește

o întunecime verzuie și răcoare, și în umbra asta verzuie și răcoroasă sclipesc portretele și fotoliile de mătase, aurite. Eu am intrat în casă pe la bucătărie.

„Cîte zile superbe și pline de bucurie mă așteaptă ?

„Știu, în jur se întind păduri și stepă. Știu, Semion Ivanovici, Andrei (logodnicul meu !), Kiril — toți cred, cred cinstit și dezinteresat. Știu, sectanții noștri, care umblă veșnic îmbrăcați în alb și își zic creștini, nu numai că cred, dar și trăiesc în cătunele lor în această credință. Semion Ivanovici a ostenit, vorbește despre bine cu răutate în glas, pe un ton uscat, așa cum uscate sînt și degetele lui. Știu, oamenii trăiesc ca să lupte și ca să dobîndească o bucată de pîine, ca să lupte pentru femeie.

„Dimineața stau tolănită în iarbă pe dîmbul din spatele conacului, sub un frasin bătrîn, mă uit la gîște și culeg flori albastre, din cele bune la mușcătură de șarpe. La amiază mă scald în iaz sub soarele fierbinte. Acasă mă întorc prin grădinile de zarzavat și rup maci : maci albi cu mici pete viorii, și maci roșii cu stamine negre. În dreptul stupăriei mă așteaptă de obicei Andrei ; nici nu bag de seamă cum se apropie de mine. Îmi spune :

„— Dă-mi și mie din macii dumitale, tovarășă Irina, te rog !

„De obicei îi răspund :

„— Oare bărbații se roagă ?! Bărbații iau ! Iau după plac, așa ca tîlharii și anarhiștii !

Dumneata ești anarhist, tovarășe Andrei. În viață există totuși regi — cei cu mușchii tari ca piatra, cu voința dură ca oțelul, cu mintea slobodă ca diavolul, și frumoși ca Apollo sau ca dracul. Trebuie să știi să sugrumi un om și să bați o femeie. Oare dumneata mai crezi în nu știu ce umanism și în nu știu ce justiție ? La naiba cu toate astea ! Să piară toți ce nu știu să lupte ! Vor rămîne numai cei puternici și liberi !...

„— Asta a spus-o Darwin, șoptește Andrei abia auzit.

„— Nici pomeneală ! Asta am spus-o eu !

„Andrei mă privește cu admirație, sfios, dar privirea lui nu mă tulbură ; el nu știe să privească, așa cum știe Mark, el nu va înțelege niciodată că eu sînt frumoasă și liberă, și că mi-e strîmt de atîta libertate. În asemenea clipe îmi amintesc de bucătărie, cu zăpușeala ei, cu înfiorătoarele ei inele de fier, cu podeaua din cărămidă și cu tavanul boltit. Haiducii au știut să-și cucerească dreptul la viață, și trăiau, lucru pentru care îi binecuvîntez ! La dracu anemia ! Ei știau să cînte bucuria fără a se gîndi la lacrimile altora, ei o țineau luni întregi într-o beție, știau să se îmbete și de vin, și de femei, și de ogari. Și ce dacă erau haiduci ?

„Ca să intri în casă din grădina de zarzavat, trebuie să treci prin bucătărie. La bucătărie, în zăpușeala de acolo, muștele bîzîie cu înverșunare și pe masă se preumblă pui de găină. Pe cînd în salonul cu geamurile îndantelate de ie-

deră şi lumină verzuie e la fel de răcoare şi linişte ca pe fundul unui iaz vechi şi umbros.

„Ştiu, că în fiecare zi se face seară. Seara, la mine în odaie, mă răcoresc cu apă şi-mi împletesc cosiţa. Pe geam pătrunde lumina lunii, am un pat alb, îngust, pereţii sînt tot albi, dar în lumina lunii totul pare verzui. Trupul meu are viaţa lui ; cînd mă întind, mi se pare că se lungeşte la nesfîrşit, subţiindu-se de tot, şi degetele-mi sînt ca nişte şerpi. Sau, dimpotrivă : trupul mi se turteşte şi capul mi se înfundă între umeri. Uneori însă, mi se pare colosal de mare, totul ia proporţii uluitoare, mă simt o uriaşă şi nu pot mişca nici mîna, lungă de un kilometru. Sau îmi pare că-s doar un ghemotoc, uşor ca fulgul. Nu mă gîndesc la nimic, în mine se încuibează nostalgia, ca şi cînd tot trupul mi-ar amuţi, ca şi cînd cineva m-ar mîngîia cu o pensulă moale, şi toate îmi par învelite în piele moale de antilopă : şi patul, şi aşternutul, şi pereţii — toate sînt învelite în piele moale de antilopă.

„Atunci mă gîndesc. Ştiu, zilele acestea aduc, ca nicicînd altădată, un singur lucru : lupta pentru viaţă, o luptă pe viaţă şi pe moarte, tocmai de aceea e atît de multă moarte. La naiba cu basmele despre nu ştiu ce umanism ! Cînd mă gîndesc la asta, nu simt pic de fior : să rămînă numai cei puternici ! Şi întotdeauna, pe splendidul ei piedestal va sta femeia, aşa cum întotdeauna va exista cavalerismul. La naiba cu umanismul ei şi cu etica ! Eu vreau să sorb din tot ce mi-au dat şi libertatea, şi inteligenţa,

şi instinctul ; şi instinctul, căci zilele de azi nu sînt ele oare o luptă a instinctului ?!

„Mă uit în oglindă : din oglindă mă priveşte o femeie cu ochii negri ca răzmeriţa, cu buzele însetate, şi nările mele îmi par gata să freamăte ca o pînză de corabie. Pe geam pătrunde lumina lunii, şi trupul mi-e verzui. Din oglindă mă priveşte o femeie goală, înaltă, zveltă şi puternică".

. . . .

„Bătrîna mi-a dat cîteva cămăşi din pînză aspră de tort, un sarafan, o fustă de lînă, o jachetă de postav albastru, o basma, o pereche de ciuboţele cu găteli şi potcoave, o pereche de botine, şi mi-a strecurat în palmă o oglinjoară. În casă s-au adunat fraţii de prin cătune. Mark m-a adus dinaintea lor ţinîndu-mă de mînă. Bărbaţii şedeau în dreapta, femeile în stînga. M-am sărutat mai întîi cu toate femeile, pe urmă cu bărbaţii. Şi-am devenit soţia lui Mark.

„— Vino încoace, Arinuşka taică, a zis bătrînul Donat şi, luîndu-mă de mînă, m-a aşezat lîngă el, m-a mîngîiat pe creştet şi mi-a spus că toţi cei de faţă îmi sînt fraţi şi surori, că asta e noua mea familie, unul pentru toţi şi toţi pentru unul, că la ei zavistia nu se scoate din casă, că tot oaspetele se cuvine a fi primit cu deplină cinstire, să-i dai de mîncat şi de băut, să-i dai totul, să împarţi tot ce ai, căci totul e al nostru al tuturor. Toţi bărbaţii erau

zdraveni şi voinici ca Mark, iar femeile — frumoase, bine făcute şi curăţele, îmbrăcate toate în alb.

„Mark! Ţin minte noaptea cînd a venit cu doi cai şi am părăsit comuna, gonind prin stepă, pentru ca după aceea să rămîn singură în casa cufundată în întuneric, în izba femeilor, să-mi umplu pieptul cu mireasma muşeţelului şi să mă gîndesc cum că era viaţa mea cea de pe urmă şi că nici voinţă nu mai aveam. Mark a plecat în stepă. Dimineaţa m-am dus şi eu după el. Acum cunosc bine viaţa noastră ţărănească din vremea muncilor de vară. Palmele mi s-au umplut de bătături, faţa mi s-a arămit de soare ca la toate ţărăncile, iar seara, după munca de peste zi, cînd mă scald într-un rîuleţ fără nume din stepă, cu apa rece, cînt ca ţărăncile, laolaltă cu suratele mele, uimitor de zdravene, de calme şi de frumoase:

Luminează, lună vie,
Ne-ncălzeşte, soare roşu!

„Pe bolta cerului scînteiază constelaţiile toamnei, iar ziua un vin albăstrui se revarsă pe întinderea stepei. În cătun se fac pregătiri de iarnă, grîul auriu e strîns în hambare, cirezile au venit din stepă şi bărbaţii cară fînul.

„Mark vorbeşte puţin cu mine, vine pe neaşteptate noaptea, mă sărută fără să scoată o vorbă, şi braţele lui sînt ca de fier. Mark n-are timp să stea de vorbă cu mine, el e stăpînul

meu, dar mi-e şi frate, apărător, tovarăş. Bătrîna îmi dă în fiecare dimineaţă de lucru şi mă mîngîie pe creştet, luîndu-mă şi învăţîndu-mă ce şi cum. N-am cînd să gîndesc. Ce dulce miroase sudoarea, chiar dacă e sărată! M-am deprins să-mi leg broboada aşa cum şi-o leagă toate femeile".

. . . . . .

„Mark a venit noaptea.

„— Scoală, să mergem, mi-a zis.

„În ogradă ne aşteptau caii; era şi Donat, cu încă unul. Am ieşit în stepă. Eu călăream un buiestraş. Noaptea era adîncă şi întunecoasă, burniţa. În frunte se afla Donat.

„— Unde mergem? l-am întrebat pe Mark.

„— Ai răbdare şi-o să afli.

„Curînd ne-am apropiat de conac, am ocolit viroaga şi ne-am oprit în dosul grajdurilor. Toţi au descălecat şi mi-au spus şi mie să cobor. Cel de al treilea ţinea caii de căpăstru. Ne-am apropiat de rîpă. Donat a apucat la dreapta şi îndată am ajuns lîngă casă.

„— Unde mergem, Mark? am întrebat.

„— Mai încet! a zis Mark. Mergem după cai. Sînt aici. Dacă vezi oameni, fluieri şi te-ntorci la caii noştri. Dacă auzi zgomot, te-ntorci la caii noştri şi fugi pe cîmp. Vin şi eu.

„Mark a plecat. Eu am rămas de pîndă. Puteam eu oare să nu-i dau ascultare lui Mark? Eu n-am patrie, afară de cătunele astea răspîndite în stepă, eu n-am pe nimeni în afară

de Mark. Undeva în casă dormeau Semion Ivanovici și Andrei. Și ce dacă?! Casa stătea sumbră și tăcută în beznă. Burnița. Mă cam lua cu fiori, dar inima îmi bătea cu putere în piept — de dragoste, de dragoste și de devotament! Sînt o roabă!

„Mark s-a întors nevăzut, pe neașteptate, așa ca întotdeauna. M-a luat de mînă și m-a tras spre rîpă. Pe malul rîpei stăteau caii noștri, al meu și al lui, doi buiestrași kirghizi, ageri și răi ca vîntul. Mark m-a ajutat să încalec, a sărit și el pe cal, apoi a fluierat o dată și m-a smucit la el în șa, m-a lipit de pieptul lui, s-a aplecat asupra mea, a scos un chiuit și a pornit să gonească prin stepă, pe întinderile stepei tomnatice.

„Răsăritul își punea platoșe purpurii și soarele își azvîrlise săbiile atunci cînd am ajuns la cătunele depărtate; la masă ședeau liniștiți Donat și cel de al treilea — Egorka-Chiorul, vrăjitorul; vrăjitoarea Arina punea masa, cu zîmbetul ei calm și înfruntător de vrăjitoare.

„Cîte zile frumoase și pline de bucurie mă așteaptă?“

. . . . . .

Arheologul Baudek a scos la iveală o foaie transcrisă de Donat, și Gleb Ordînin a copiat totul cu grijă.

Iată ce scria acolo:

„Crucea e un lucru vrednic de dispreț și nu de cinstire, întrucît ea a slujit, precum

butucul și spînzurătoarea, ca unealtă de batjocorire și de ucidere a lui Hristos. Nu poate fi cinstită unealta care ți-a răpus prietenul. Așa ar însemna să-i cinstim și pe iudei, cei care au făurit crucea.

„În cartea *Sceptrul* se tălmăcește în numele lui Isus treimea și cele două ființe! S-a statornicit jurămîntul care nu se cunoștea nici măcar la ereticii din vechime! Numele lui Dumnezeu se scrie pe latinește într-un triunghiu! Oamenii aceștia mănîncă dobitoace sugrumate și fiare mîncătoare de carne! Își taie părul și umblă în straie nemțești! Se roagă laolaltă cu ereticii, se spală împreună cu ei în băi și se căsătoresc cu ereticii! Au spițerii și spitale, pipăie cu mîinile și chiar cercetează partea zămislitoare a femeii! Au întreceri de cai! Beau și mănîncă cu muzică și cu danțuri! Femeile umblă cu capetele neacoperite și nu-și acoperă goliciunile din partea de sus a trupului! Bărbații și nevestele socotesc rușinos să se spele împreună la baie și să doarmă în același așternut! Fecioria monahicească nu se potrivește cu Sf. scriptură: apost. Pavel a spus că unii se vor lăsa de credință dacă li se va pune oprelişte la căsătorie și dragoste!

„E la voia fiecăruia cînd și cum să postească! Noi îl adorăm pe Unul Dumnezeu Savaot și pe Fiul Lui Mîntuitorul! Nu numai mucenicii, dar nici Fecioara Mar[illegible]

nu se cuvine a te închina lor, întrucît asta înseamnă să te închini la chip cioplit, aidoma închinăciunii la icoane! Viaţa închinată lui Hristos de smeriţii cei săraci cu duhul nu e virtute, căci sminteala nu e lucru frumos! Şi tot aşa cum, văzînd focul, nu bănuim într-însul însuşirile apei, şi nici în apă însuşirile focului, tot aşa nu putem socoti că pîinea şi vinul ar avea însuşirile trupului şi ale sîngelui! Tot aşa căsătoria nu e o taină, ci e dragoste; de faţă cu bărbaţii şi cu femeile, părinţii blagoslovesc mirele şi mireasa, după pilda căsătoriei Tobiei.

„O singură carte există — cartea cărţilor — Biblia, şi se cuvine să trăim după povăţuirile Bibliei. Cinsteşte pe tatăl şi pe mama ta, iubeşte pe aproapele tău, nu vorbi cu vorbe scîrbavnice, munceşte, gîndeşte-te la Domnul-Dumnezeu şi la Chipul Lui, pe care-l porţi în tine!

„O singură rînduială cinstim noi — rînduiala sfintei Sărutări. Şi o singură cîrmuire există — conştiinţa noastră spirituală şi obiceiurile noastre frăţeşti."

CAPITOLUL IV.

PENTRU UNII MUMĂ, PENTRU ALŢII CIUMĂ

Provincie, mă rog. Mumele oraşului.

Cerul torid, albastru şi adînc fără de sfîrşit revărsa valuri de zăduf. Ziua de iulie înflorea. Cît ţinu ziua, străzile, bisericile, casele, caldarîmul păreau că se topesc, fremătînd uşor în văzduhul încins, albastru-auriu. Oraşul îşi dormea somnul aevea. Acesta era oraşul Ordînin, oraş de piatră. Zilele înfloreau şi se vestejeau una după alta, înlănţuindu-se în săptămîni. Iulie era în floare, şi nopţile lui se înveşmîntau în catifea. Iulie schimbase pe argint stelele de platină ale lui iunie, şi luna suia pe boltă plină, rotundă şi jilavă, învăluind lumea şi oraşul Ordînin în catifele şi atlazuri jilave. Noaptea se tîrau pe pămînt neguri jilave, cărunte. Zilele semănau cu o nevastă de soldat în sarafan, la treizeci de ani, cu una din nevestele care trăiau în pădurile de dincolo de Ordînin,

înspre geana de la miază-noapte a cerului: dulce e să săruţi noaptea, în şură, o nevastă dintr-astea! Peste zi, arşiţa te dobora.

Seara, la cinematograful „Veneţia" cînta fanfara. Luna suia pe boltă, pămîntul se înfăşura în catifele şi oamenii se duceau să o vadă jucînd pe artista Vera Holodnaia. În seara aceea, Serghei Sergheevici scria un „Raport" arătînd că „în luna care s-a încheiat nu s-au efectuat nici un fel de operaţiuni" şi „nu s-au făcut depuneri". În pavilion şedeau mai mulţi comunişti în scurte de piele şi îşi tratau domnişoarele cu ceai şi bomboane (domnişoarele au fost şi vor fi întotdeauna apolitice). Dar curînd fanfara a intonat Internaţionala, comuniştii s-au ridicat şi, deoarece se plictiseau să stea în picioare, au coborît în parc, în mijlocul cetăţenilor de rînd, şi cu toţii se plimbau pe aleile circulare.

Rîndurile de faţă sînt scrise cu o peniţă filistină.

Serghei Sergheevici s-a întîlnit cu tovarăşul Laitis; tovarăşul Laitis venea din faţă. Serghei Sergheevici a încetinit pasul şi a salutat cu un zîmbet larg, scoţîndu-şi pălăria de pai. Tovarăşul Laitis nu a observat salutul. Tovarăşul Laitis s-a întîlnit cu Olenka Kunţ; Olenka Kunţ venea din faţă. Tovarăşul Laitis a zîmbit prietenos şi a dus mîna la cozoroc. Olenka Kunţ i-a spus sec:

— Bună seara! şi s-a întors spre prietena ei, şoptindu-i ceva şi rîzînd cine ştie de ce. Fanfara îi dădea înainte cu Internaţionala, în copaci ardeau lampioane, perechile se perindau una după alta. Serghei Sergheevici s-a întîlnit din nou cu tovarăşul Laitis şi din nou şi-a săltat pălăria de pai de pe cap. Tovarăşul Laitis i-a răspuns:

— Bună seara!

— Bună seara! E o vreme!...

Dar s-au despărţit.

Tovarăşul Laitis s-a întîlnit din nou cu Olenka Kunţ, şi Olenka Kunţ i-a aruncat o privire mînioasă. Apoi, Olenka Kunţ s-a desprins de cîrdul fetelor, s-a apropiat de tovarăşul Laitis şi i-a întins o filă de blocnotes. Olenka Kunţ îi scria tovarăşului Laitis:

> „Sînt foarte supărată pe dumneata. La miezul nopţii, în grădină la noi. Vino! O. Ku (cîteva beţişoare şi o codiţă)".

Lampioanele s-au stins. Sub şopron, pe ecran a apărut un cocoş [1]. Fanfara a mai răcnit o dată, pentru ultima oară, după care s-a pornit să murmure pianina. Tovarăşul Laitis nu s-a aşezat, tovarăşul Laitis s-a oprit cu un aer distrat în spatele rîndurilor de scaune. Tovarăşul Laitis s-a uitat distrat la Serghei Sergheevici. Serghei Sergheevici şi-a săltat pălăria de pe cap şi i-a întins mîna.

[1] Emblema lui *Pathé-journal*, vechi jurnal cinematografic de actualităţi.

S-au salutat: „'Nă seara!"

O vreme au rămas tăcuţi.

— Provincie, mă rog. Singura distracţie — cinematograful...

Şi iarăşi tăcere.

— E o vreme... Ce căludră insuportabilă! Numai seara mai poţi să te odihneşti.

Şi iarăşi tăcere. Pe ecran, cineva bea şampanie.

— Cît despre lume...

— Ai?

— Lumea, ştiţi... Suspiciune, spaimă, mă rog — burghezi... Eu fac serviciu la finanţe. Ei bine, nu se efectuiază nici un fel de operaţiuni.

Şi iarăşi tăcere. Pe ecran, Vera Holodnaia murea de amor şi de pasiune. Pianina aci zdrăngănea furioasă, aci suspina în acorduri languroase.

— Provincie, mă rog, prostii. Ce idei stupide se nasc! Dacă doriţi, aş putea să vă relatez o întîmplare. Idei stupide!...

— Ai!

— Numai că, ştiţi... e ceva care vă priveşte indirect... Idei stupide!... Pianina murmura... Olga Semionovna Kunţ...

— Cum? Olka Zemionofna Kuns?

— Dar nu aici! Să mergem puţin.

Serghei Sergheevici îl lăsa să treacă înainte pe tovarăşul Laitis. Serghei Sergheevici păşea fără grabă, cu mîinile la spate, sprijinindu-se sdravăn pe fiecare picior. De după gard se ridicase luna şi pianina amuţise. Prin unghe-

rele parcului plutea o negură alburie. Cei doi se opriră în loc.

— Ştiţi... mă văd pus în dificultate, ceea ce vreau să vă spun... Doar aşa, ca un episod al moravurilor provinciale... Provincie, mă rog...

— Ai? Olka Zemionofna Kuns?...

— Ştiţi, la noi în casă stă un cizmar, pe nume Zilotov, fără partid, dar fost deputat al soldaţilor. Un nebun, un mason...

— Şi?

— Omul ăsta, ştiţi, are o idee ciudată... Olga Semionovna, trebuie, ca să zic aşa, să vi se dăruiască dumneavoastră, să vă aparţină ca femeie.

— Adică?

— Dumneavoastră trebuie s-o posedaţi, şi asta neapărat la miezul nopţii, în biserica mănăstirii, în altar. Ce idei absurde!

Pianina zdrăngăni şi o porni în galop. Tovarăşul Laitis îşi aprinse o ţigară cu mişcări mai repezi decît s-ar fi cuvenit.

— Olka Zemionofna, ştie?

— Nu cred, poate că da. Zilotov mi-a spus că Olga Semionovna e fecioară, dar veacul nostru, moravurile burgheze... Serghei Sergheevici îşi desfăcu braţele într-un gest grăitor.

Pianina gemu prelung.

— Biserica mănăstirii zici?

— Da. Ştiţi, din locuinţa dumneavoastră porneşte o galerie.

— Şi Olka Zemionofna, vrea?

— Olga Semionovna? Olga Semionovna e o domnişoară tînără! Serghei Sergheevici îşi desfăcu iarăşi braţele. Provincie, mă rog, moravuri filistine.

— Mă ierţi, tovarăşe. Un moment. La revedere, tovarăşe! — şi tovarăşul Laitis strînse zorit mîna lui Serghei Sergheevici. Serghei Sergheevici nici nu a apucat să facă o mişcare, că tovarăşul Laitis a şi pornit spre ieşire, zorit.

Pianina din faţa ecranului a amuţit brusc. S-au aprins lampioanele şi a izbucnit fanfara. Mulţimea s-a revărsat pe alei, dornică de destindere după pasiunile trăite pe ecran. Fanfara intona năvalnic Varşavianka[1].

Apoi, lampioanele s-au stins şi Vera Holodnaia a arătat din nou ce minunat ştie ea să iubească şi să moară... Pe deasupra oraşului luneca luna, iar prin oraş se tîrau neguri, împletind şi încurcînd drumurile şi distanţele. Se apropia ceasul cu opreliştile stării de război. Şi cînd ceasul acesta a venit — ceasul cu opreliştile stării de război — „Veneţia" era pustie.

> ...Şi China — Imperiul Cerului — nu se uita oare de pe sub porţi? În povestirea de faţă voi da mai jos un capitol despre bolşevici, un poem despre ei.

— Don! Don! Don! a bătut ornicul cele trei sferturi de ceas, şi bătăile lui s-au prăvălit în iaz. Prin oraş se tîrau neguri, pe deasupra oraşului luneca luna, plină, rotundă şi jilavă ca patima, şi negurile erau verzi, şi prin perdeaua lor se desluşeau slab în tării stelele din argint vechi, pîrjolite de arşiţă.

[1] Cîntec revoluţionar.

Ornicul a bătut cele trei sferturi de ceas, şi tovarăşul Laitis a ieşit pe poarta mănăstirii. Tovarăşul Laitis a luat-o pe malul rîpei. Jos, în rîpă, ardeau focuri, se auzea un cîntec amar şi tot acolo tînjeau broaştele. Portiţa din umbra copacilor era pe jumătate deschisă. Tovarăşul Laitis a zăbovit o clipă şi pe urmă a intrat. Copacii stăteau muţi, şi negura se tîra în tăcere. Cărarea dispăruse, pămîntul de sub picioare era acum jilav. Tovarăşul Laitis a desluşit iazul şi luntrea putredă, plină cu apă, legată de mal. Nu era nimeni în preajmă. Tovarăşul Laitis a cercetat atent împrejurimile — copacii, negura, tăcerea, discul tulbure al lunii din pîcla cerului. Ornicul a bătut de douăsprezece ori. Tovarăşul Laitis a pornit zorit înapoi, spre cărare, spre casă. Parcul îi era străin. Casa şi dependinţele părăduite, palide în lumina lunii, stăteau mute. Simţi o mireasmă de zmeură. Şi atunci, undeva departe, Olenka Kunţ strigă încet, ca o răbufnire:

— Tovarăşe Ia-an!

Tovarăşul Laitis încremeni în zmeuriş, apoi ieşi iarăşi la iaz, dar de astă dată din partea cealaltă. Luna se oglindea în apa fantomatică şi palidă. Şi iarăşi tăcere, negură, copaci...

— Olka Zemionofna!

Tăcere.

— Ia-an!

Un pîlc de vişini, cîţiva meri, o alee de tei. Tăcere şi negură. Şi undeva alături:

— Ia-an!

Tovarăşul Laitis o luă la fugă, se poticni de un gărduleţ şi nici nu băgă de seamă că s-a lovit la genunchi. Dincolo de gărduleţ, într-un chioşc, cineva sforăia cumplit. Ornicul bătu cele trei sferturi de ceas. Şi iarăşi, undeva departe:

— Ia-an!

— Olka Zemionofna!

Şi iarăşi tăcere... Nu se auzea decît trosnetul crengilor sub paşii tovarăşului Laitis. Tăcere, şi negură, şi copaci. Acum nu-l mai striga nimeni pe tovarăşul Laitis. Luna pălise, agăţată de vîrfurile copacilor. Tovarăşul Laitis zăbovi îndelung, fumînd o ţigară după alta, cu fălcile strîns încleştate. Olenka Kunţ era acum în aşternut, lîngă prietena ei (Olenka avea în fiecare săptămînă o altă prietenă pentru confidenţe). Ornicul a mai bătut de cîteva ori sferturile de ceas. La răsărit se ivi o dungă purpurie. Negurile se trăgeau spre tavanul cerului. În zorii zilei, frunzele fremătară, şi orăcăitul broaştelor se auzi acum mai desluşit.

În poarta mănăstirii stătea o sentinelă; omul părea cenuşiu şi jilav în ceaţa ce se involbura.

— Dacă vine o domnişo-ara, o conduci la mine.

— Am înţeles.

Şi catedrala:

— Don! Don! Don!...

În mănăstire, în chilia maicii stareţe, odăiţa în care dormea el, tovarăşul Laitis s-a dezbrăcat. Tovarăşul Laitis şi-a pus ceasul în papucul de la căpătîiul patului, papuc brodat în argint; papucii de noapte, ca şi preşul de lîngă pat, ca şi ciorapii, i-a împletit mama tovarăşului Laitis, acolo, în gubernia lui, în Liflanda. Tovarăşul Laitis şi-a pus papucii împletiţi de maică-sa, a luat vioara şi, oprindu-se lîngă geam, a cîntat îndelung, ceva foarte trist. Afară, dincolo de galeriile şi de zidul mănăstirii, se învăpăia răsăritul. Tovarăşul Laitis a luat cheile şi a trecut prin galeria de iarnă în biserica de iarnă. În biserică stăruia tăcerea şi mirosea slab o tămîie şi a aer stătut, în vreme ce sub cupolă se iviseră scînteile de aur ale celor dintîi raze.

Începea o zi din acelea care seamănă cu o nevastă de soldat, în sarafan, la treizeci de ani.

Mănăstirea Vovideniei

În poarta mănăstirii stătea o sentinelă. Spre răsărit, geana cerului se împurpurase, negurile se ridicau în înalturi, luna pălise. Vreme de cîteva minute, lumea şi oraşul Ordînin — bisericile, casele, caldarîmul — au fost verzi, ca apa din iaz (răstimp în care mănăstirea semăna cu un decor de teatru). Apoi, lumea şi

orașul Ordînin s-au îngălbenit ca frunzele sub vîntul toamnei. Soarele s-a ivit din noapte ca o cunună de aur. La ceasul acela, în chiliile mănăstirii, în odăițele acelea înăbușitoare, cu tavanele boltite, cu tetrapoadele goale și cu flori de balsamine pe la colțurile icoanelor, în paturile moi ale călugărițelor dormeau soldații.

În poarta mănăstirii stătea o sentinelă. Soarele se ridicase ca o cunună de aur. Atunci au început să se apropie soldații unul cîte unul de sentinelă, și pe lîngă sentinelă treceau una cîte una femei obosite, cu ochii cîrpiți de somn, căci trecuse ceasul cu opreliștile stării de război.

Ah, Olenka Kunț! La puritatea și la castitatea ei visau doi poeți — Semion Matveev Zilotov și tovarășul Laitis, fiecare cu patimă dureroasă și fiecare în felul său. De ce oare nu știau poeții Semion Matveev Zilotov și tovarășul Laitis ceea ce știau toți în oraș și ceea ce nu prea ascundea nici însăși Olenka Kunț, cum în orașul Ordînin s-a aflat adjutantul Cerep-Cerepas? Înainte să plece pe front, la Kolceak, undeva prin apropiere de orașul Kazan, Cerep-Cerepas a plimbat-o pe Olenka Kunț cu troica, apoi a adus-o pe Olenka Kunț în camera lui de hotel și i-a dat să bea lichior vechi, și Olenka Kunț i s-a dăruit, la fel de simplu cum se dăruiau toate prietenele ei. Asta s-a repetat nu o dată și nu numai cu adjutantul

Cerep-Cerepas; adjutantul Cerep-Cerepas a fost ucis de soldații răzvrătiți, undeva în apropiere de orașul Kazan.

Și totuși...

La serviciu, Olenka Kunț ședea într-o chilioară curată și luminoasă ca însăși Olenka Kunț. În ferăstruicile deschise, pe pervaz, se răsfățau la soare mușcate și balsamine, iar afară, în parc, ciripeau vrăbiile. Olenka Kunț bătea la mașina de scris. Din sfert în sfert de ceas, la Olenka Kunț venea tovarășul Laitis. Olenka Kunț avea o privire victorioasă.

Tovarășul Laitis i-a spus Olenkăi Kunț:

— Diseara ești acasă?

— Da. Dar de ce mă-ntrebi?

— Te rog să vii la mine vizit. Azi e ziua mea de naștere.

— Pe cine mai inviți? Felițitările mele!

— Voiam să te invit pe dumneata...

— Atunci o iau și pe prietena mea, prințesa Katia Ordînina.

— D-dar...

— Și dumneata cheamă-l pe tovarășul Karrick.

— D-dar...

Olenka Kunț zîmbi victorioasă, cu un aer complice.

— Fii pe pace! Ei doi sînt în amor, așa că n-au să ne stingherească! Numai să faci rost de bomboane și de vin.

Tovarăşul Karrick răspunse în receptorul telefonului :

— Katia şi Olga ? Am să vin ! Las' că le aduc eu !

Receptorul telefonului trăda o pornire pătimaşă în glas. Tovarăşul Laitis dădea din sfert în sfert de ceas pe la Olenka Kunţ, ca să-i amintească mereu de cele convenite.

Ziua se mistuia în arşiţă, razele de foc ale soarelui topeau văzduhul, în parcul mănăstirii ciripeau vrăbiile. În chilia maicii stareţe, în odăiţa în care dormea tovarăşul Laitis, tovarăşul Laitis avea un cufăr. În cufărul acesta ţinea el tot ce-i era mai scump — lucruri ce-i aminteau de locurile de baştină şi de maică-sa. Tovarăşul Laitis scoase din cufăr o perniţă de mătase, brodată de mîinile maică-si cu lînă în felurite culori. Tovarăşul Laitis scoase din cufăr şi o plapumă de atlaz, cusută de mîinile maică-si. Tovarăşul Laitis duse apoi perniţa şi plapuma în biserica de iarnă.

Şi asta-i tot...

Mai trebuie spus ceva ?

Mai trebuie spus că totul a fost la fel de simplu cum ai bea un pahar de ceai ? Tovarăşul Laitis visa la vioara lui, şi n-a fost nici o vioară. Tovarăşul Karrick a adus nişte lichior din cel vechi. Olenka Kunţ şi prietena ei Katia Ordînina au venit braţ la braţ, cu baticurile trase peste ochi. Mai trebuie spus ceva ? Străvechea mănăstire stătea mută. În chilia cu tavanul boltit, de la geamul căreia se vedeau galeriile, amîndouă bisericile şi zidurile mănăstirii, tovarăşul Karrick avea grijă să le trateze pe domnişoare cu lichior, şi foarte curînd Katerina Ordînina a trecut din fotoliu pe genunchii tovarăşului Karrick.

La aceeaşi oră, într-un ungher depărtat al mănăstirii, un alt Ordînin, arhiepiscopul Silvestr, scria la capitolul despre oraşul său. În chilia întunecoasă, cu ziduri de piatră, pe masa devenită neîncăpătoare, ardeau cîteva candele lîngă un codru de pîine, şi micul popă stătea aplecat deasupra mesei, cenuşiu, cu tidva ca o raclă, năpădit de muşchi ca şi chilia. Ferăstruica cu balsamine era sus de tot, şi în chilie pătrundea doar noaptea, luna lui iulie nu pătrundea, iar la uşă dormea încovrigat posluşnicul, un călugăr negru şi mititel de stat. În liniştea din chilie, micul popă lăţos scria :

„...Pădure, pădurici, mlaştini, ţarini, un cer liniştit, drumuri de ţară... Pe-alocuri, drumurile se împreunează, alcătuind şleahul şi pe şleah a trecut Răzmeriţa. Pe aproape de şleah a trecut drumul de fier. Drumul de fier a trecut către oraşe, şi în oraşe trăiau ceilalţi, cei care osteniseră să bată drumurile de ţară, cei care durau şleahuri în linie dreaptă şi le ferecau în granit şi în fier. Iar Răzmeriţa norodului de pe

drumurile de țară a adus în orașe moartea. În oraș, tînjind după ce-a fost, înspăimîntați de Răzmerița norodului, toți slujeau și scriau hîrtii. În oraș, toți pînă la unul slujeau ca să se slujească pe ei înșiși, și toți pînă la unul scriau hîrtii, ca să se încurce în ele — în hîrtii, hîrtiuțe, hîrtioare, hărți, afișe. În oraș a dispărut pîinea, în oraș s-a stins lumina, în oraș a secat apa, în oraș nu era căldură, în oraș au pierit pînă și cîinii și pisicile (dar s-au înmulțit șoarecii, ca să mănînce hrana dosită), au pierit pînă și urzicile de la marginea orașului, smulse de copii pentru ciorbă. Prin cîrciumi, unde nu mai erau linguri, se îmbulzeau bătrîni cu meloane și bătrîne cu pălării pe cap, adunînd cu degetele lor osoase resturile din farfurii. La încrucișările străzilor, dinaintea bisericilor, dinaintea lăcașurilor sfinte, niște nemernici vindeau la prețuri fabuloase pîine mucegăită și cartofi putreziți — dinaintea bisericilor unde erau aduși cu sutele morții pe care nu mai prididea să-i îngroape, căci înmormîntarea însăși era robită birocrației. Prin oraș hălăduiau foametea, sifilisul și moartea. Pe bulevarde goneau ca ieșite din minți automobilele, în chinurile morții. Oamenii se sălbăticeau visînd la pîine și la cartofi, oamenii sufereau de foame, ședeau fără lumină și degerau ; oamenii dă-

rîmau gardurile și construcțiile de lemn ca să încălzească piatra muribundă și cancelariile. Viața roșie, bogată în sînge, s-a călătorit din oraș, de parcă nici n-ar fi fost vreodată, și în loc a venit viața albă de hîrtie — moartea. Orașul murea fără să se fi născut. Și era sinistru, primăvara, cînd pe străzi mocneau focurile fumegînde, ca tămîia la îngropăciuni, mistuind stîrvurile, înlănțuind orașul într-o duhoare îngrozitoare — pe străzile jefuite, devastate, scuipate, cu geamurile sparte, cu ușile caselor bătute în scînduri, cu frontoanele zdrelite. Iar oamenii care mai înainte umblau cu cocotele pe la restaurante, care iubeau soțiile fără copii, care nu aveau bătături în palme și la patruzeci de ani paralizau de picioare, care visau la Monaco și erau însuflețiți de idealurile lui Paul de Kock, oamenii aceștia cu educație nemțească voiau să jefuiască și mai mult orașul mort, ca să ducă prada la țară și să o schimbe pe pîinea dobîndită cu bătăturile din palme, să nu moară azi, amînînd moartea cu o lună, ca din nou să-și scrie hîrtiile, ca să iubească acum cu deplin drept femeile fără copii și să aștepte cu ardoare trecutul putred, neîndrăznind să înțeleagă că lor nu le-a rămas decît un singur lucru — să moară în putreziciune, și că trecutul dorit cu atîta ardoare e el însuși moartea, drumul spre moarte...

În vremea asta, afară din oraş, la marginile oraşului, se iscau zori noi, reci, scăldaţi în purpură..."

Aşa scria micul popă cenuşiu în chilia lui de piatră, năpădită de muşchi, sub ferăstruica cu balsamine, aplecîndu-şi racla tigvei peste masa ticsită de hîrtii şi cu un codru de pîine într-un colţ.

Tovarăşul Laitis a început să cînte la vioară, dar l-a întrerupt tovarăşul Karrick, zicîndu-i că nu are nici un rost să scîrţîie!

Olenka Kunţ a spus:

— Haide să facem o plimbare.

Iar cînd s-au ciocnit în uşă, cînd în mintea tovarăşului Laitis totul s-a dus la mama dracului, atunci n-au mai avut cuvinte.

În poarta mănăstirii stătea o sentinelă.

Lumina lunii se aşternea în dungi palide. Pe deasupra lumii, pe deasupra mănăstirii se rostogolea luna rotundă şi plină, învelind lumea în catifele şi atlazuri. Au fremătat vînturile zorilor şi broaştele şi-au contenit orăcăitul. Apoi totul a înverzit şi soarele s-a ivit cu o cunună de aur pe creştet.

Atunci au început să se apropie soldaţii unul cîte unul de sentinelă, şi pe lîngă sentinelă treceau una cîte una femei obosite, cu ochii cîrpiţi de somn, căci trecuse ceasul cu opreliştile stării de război. Şi au trecut pe lîngă sentinelă Olenka Kunţ şi prietena ei, prinţesa Katia Ordînina, braţ la braţ, cu baticurile lăsate peste ochi, ronţăind bomboane.

Şi totuşi...

Kremlinul şi piaţa catedralei sînt durate din piatră. În pustiul zilei, clopotele de la mănăstire bat cu un dangăt de cristal, curmînd somnul din dogoare.

— Don! Don! Don! bat clopotele, şi ferestrele caselor sînt larg deschise. În grădina lui Semion Matveev Zilotov dau în pîrg roşiile.

La serviciu la Serghei Sergheevici, la casa de economii, dînd cărţile (Serghei Sergheevici şi ajutorul său jucau preferans cu o mînă moartă), ajutorul lui zice:

— Ştii, Olga Semionovna asta a ta, ehe! Noaptea asta şi-a petrecut-o la comunşti, la mănăstire, s-a pocăit cu Laitis. Aşa vorbesc fetele din Iamskaia, care-au văzut.

Şi asta-i tot. Şi totuşi...

Întors acasă de la slujbă, Serghei Sergheevici a coborît la demisol, la Semion Matveev Zilotov. Mergea călcînd greoi, sprijinindu-se cînd pe un picior, cînd pe celălalt, şi Serghei Sergheevici a izbucnit în hohote de rîs încă din capul scării:

— Ho-ho! Olga Semionovna! Astă-noapte s-a pocăit cu Laitis, la mănăstire! Ho-ho! Treaba asta eu am pus-o la cale!

Semion Matveev şedea culcat pe cuptor. Semion Matveev s-a dat jos de pe cuptor. Pe

fața schimonosită a lui Semion Matveev Zilotov a apărut o expresie de fîstîceală și de covîrșitoare neputință. Semion Matveev s-a lăsat pe vine, îndoindu-și picioarele slăbănoage și a șoptit :

— Jură ! Pentagrama ? Pe diavolul meu ?

— Jur ! Pentagrama ! Pe diavolul meu !

— În altar ?

— În altar !

— Mda... Acum, du-te, Sergheici ! Lasă-mă... Pe chipul lui Semion Matveev a apărut o expresie nenorocită și neajutorată și, așa cum stătea pe vine, Semion Matveev s-a tîrît, ca un cîine deșelat, pe cuptor. Acuma, du-te, Sergheici... Lasă-mă singur. Semion Matveev vorbea șoptit și cu mîhnire în glas. Lasă-mă singur !...

Și asta-i tot. Și totuși...

Întorcîndu-se de la slujbă cu prietena ei, Olenka Kunț a străbătut fuguța curtea de la portiță pînă la intrarea din dos, bocănind din tocuri pe scîndurile așternute peste iarbă. Amîndouă cîntau :

În grădina-nmiresmată unde noi ne-am întîlnit
Un boschet de crizanteme...

. . . .

Seara, Olenka Kunț s-a dus la cinematograful „Veneția", unde „juca" Vera Holodnaia. Seara, deasupra lumii, a orașului Ordînin și a mănăstirii s-a ridicat luna. Seara, Semion Matveev

s-a dus la arhiepiscopul Silvestr și i-a dus roșii. Semion Matveev îndoia în fel și chip pentagonul : Berlinul, Viena, Londra, Parisul și Roma se aplecau dinaintea Moscovei și ieșea ceva ca o pătlăgică roșie. Arhiepiscopul Silvestr, în sutană neagră, stătea grav și cu o uitătură sumbră, și în cele din urmă a exclamat :

— Eroare ! Eroare ! Erezie ! Adu-ți aminte de cîntecele populare, robuste și puternice ! Adu-ți aminte de Diavolul apelor și de Mumapădurii ! Necuratul s-a pus pe treabă, cu voinicie și osîrdie. S-a zis cu Ivanușka-Prostănacul și cu smintiții cucernici. Au venit scurtele de piele. Cu topoare. Cu ciomege. Mujicul nu mai doarme ! Erezie ! Pentru roșii, îți mulțumesc !

Iar atunci cînd Olenka Kunț se întorcea de la cinematograful „Veneția", limbi roșii de foc au cuprins mănăstirea. Vîlvătăile roșii s-au înălțat, lățindu-se peste galerii și chilii. După un răstimp îndelungat de tăcere au început să bată clopotele, și dangătul lor se învolbura ca pălălaia. Sunînd din zurgălăi și hurducăindu-se pe caldarîm, au venit pompierii, cu sacalele goale și, după ce că stătuseră de pomană multă vreme, acum au smuls cu căngile lor inscripția roșie, cu stea roșie :

„Secția Gărzii populare a Sovdepului din Ordînin",

care se afla față-n față cu firma :

„Aici se vînd roșii".

Vifornițe de scînteі se înălțau în tăriile cerului. Din galerii și din ferestre săreau soldați și femei (era ceasul cu oprеliștile stării de război). Una dintre galerii se prăbuși — cea care ducea din chilia maicii starețe la biserica de iarnă. Era ceasul cu opreliștile stării de război, dar pentru că un incendiu e întotdeauna superb, întotdeauna neobișnuit, întotdeauna înfricoșător, nimeni nu cerea permisele de circulație, și în jurul zidurilor mănăstirii se adunase o mare mulțime de oameni.

Mănăstirea Vovideniei se vedea arzînd cale de șaptezeci de verste în jur. Scînteile se învîrtejeau, sburătăcindu-se în cerul negru și se mistuiau în bezna de nepătruns. O galerie s-a prăbușit, apoi alta. Flăcările au cuprins toată clădirea principală. Asta era cea din urmă. Mănăstirea murea și se vedea arzînd cale de șaptezeci de verste în jur.

Și deodată, pe acoperiș, din deschizătura lucarnei apăru Semion Matveev Zilotov. Cu mersul lui deșelat, ca de cîine bătrîn, Semion Matveev Zilotov s-a apropiat de streașină, s-a oprit un pic în bătăia pălălăii, a scos un răcnet sălbatic și ascunzîndu-și fața în palme, s-a aruncat în fum și în vifornița de scîntei, făcîndu-se nevăzut în mijlocul flăcărilor. Tot atunci, de după muchea zidului de piatră au răsărit doi monahi pipernicіți ; unul dintre ei, tînăr, negricios, s-a aplecat peste zid și a sărit cu bine în mulțime ; celălalt, cenușiu, și-a scos capul la

iveală în două rînduri și a dispărut iarăși dinapoia zidului.

. . . .

Semion Matveev Zilotov. Încă din tinerețea lui potolită, Dumnezeu a sădit în Semion Matveev Zilotov o pătimașă și duioasă iubire pentru cărți. El și-a petrecut zilele în orașul Ordînin. Dar orașul Ordînin a trăit ultima oară cu șaptezeci de ani în urmă, și în orașul Ordînin era o singură prăvălie de cărți (vindem și cumpărăm) — prăvălia lui Varîghin, din piață, unde se vindeau și se cumpărau aceleași și aceleași cărți, legate în piele și mirosind a ploșnițe. Iată titlurile acestor cărți :

> „Pentagrama sau Semnul masonic, traducere din limba franceză". „Optimismul, adică cea mai bună lumină, traducere din limba franceză". „Viața cumpătată sau concepția morală asupra demnității vieții, traducere din limba franceză, din publicațiile de Logică și Metafizică ale profesorului Andrei Briantev". „Magia neagră a lui Papus". „Lojile masonice sau Marii Zidari, traducere din limba franceză".

Papus a înfrumusețat zilele moarte ale orașului mort. Înțelepciunea din cărțile traduse din franțuzește a înfrumusețat tinerețea lui Semion Matveev Zilotov, petrecută la demisolul casei Volkovicilor, iar dogoarea arșițelor din iulie i-a uscat creierul pătimaș. Oh, cărțile !

Războiul a izbucnit într-o zi fierbinte de iulie, cînd s-au aprins pădurile, şi Semion Matveev a plecat pe front ca simplu soldat. Războiul s-a mistuit în Revoluţie, şi Semion Zilotov, fiind foarte învăţat, a fost trimis din partea eserilor în Sovietul de deputaţi al soldaţilor, la secţia de cultură şi educaţie. Revoluţia ardea în şuvoaie de foc, şi Semion Matveev Zilotov călătorea cu alţi conferenţiari, cu motocicletele comandamentului, ca să le vorbească soldaţilor — în vreun conac boieresc — despre drept, despre fraternitate, despre stat, despre republică, despre Comuna Franceză şi despre Grişka Rasputin.

După conferinţe, primea de la soldaţi asemenea bileţele :

„Ce-o să fie cu Grişa în împărăţia cerurilor ?“ „Tovarăşe conferenţar, ce-o să se întîmple cu nevastă-mea, dacă eu votez aici pe front pentru eseri şi ea votează pentru Purişkevici ?“ „Te rog să mă lămureşti dacă se poate să faci parte din două partide deodată, a tov. eseri şi a tov. bolşevici ?“ „Tovarăşe conferenţionar, te rog să mă lămureşti dacă în programul bolşevicilor se vor asigura semănăturile pe ogoare, ori se prevede espropierea capitalului ?“ „Domnule tovarăş, spune-ne dacă femeile vor fi scutite de ziua de lucru de opt ore, la vremea sorocului, la lună, şi rugăm să ne esplici pe scurt biografia lui Victor Hugo. Tov. Erzov“.

Semion Matveev Zilotov era nevoit să vie deseori în ajutorul conferenţiarilor, undeva într-o şură a conacului, urcîndu-se pe masă şi strigînd :

— Tovarăşi, eu, ca reprezentant al vostru, vă rog să nu puneţi întrebări idioate !

Astea se petreceau în scumpa noastră Polesie, cu lacuri, dîmburi, coline, pini şi cu cerul ei palid. Vara îşi trăia ultimele zile în calmul lui august, cu seri lungi şi liniştite. Ziua, soldaţii scriau *idioţenii*, iar seara, retraşi undeva după parapetul tranşeei, ori la grajdurile conacului, puneau gamelele la foc şi vorbeau despre treburile lor, sau spuneau snoave. Soldaţii vorbeau în cuvinte simple ţărăneşti despre păţaniile lui Ivanuşka-prostănacul, unde simplitatea şi adevărul biruie strîmbătatea, despre ţarinile noastre tihnite, despre tristeţea ţarinilor, despre păduri, despre Rusia izbelor, şi vorbele lor erau limpezi şi curate ca serile lui august, imaginile lor erau limpezi şi luminoase ca stelele lui august, şi visele lor erau superbe.

Două suflete — răsăritul şi apusul, înţelepciunea poporului, specificul nostru superb dintotdeauna, prostia şi înţelepciunea, adevărul miraculos, încîlcit în amărăciune şi strîmbătate, ţinut veacuri de-a rîndul sub bolovani de piatră şi scos la iveală de acelaşi adevăr. Semion Matveev Zilotov a văzut asta de aproape. Dar — o, cărţile ! — Semion Matveev Zilotov a văzut altceva aici. Însoţind oratorii prin tranşeie, Se-

mion Matveev Zilotov își bea ceaiul într-o dimineață dinapoia unui parapet, cînd a căzut chiar acolo un obuz german. Semion Matveev a fost îngropat cu tot cu farfurioară, dar alt obuz l-a dezgropat (farfurioara a rămas întreagă), și Semion Matveev și-a venit în fire, s-a reîntors în lumea reală abia după o lună, în Ordîninul natal. Înfățișarea lui Semion Matveev s-a schimbat: fața i s-a strîmbat, era hîită într-o parte, o mustață părea mai lungă decît cealaltă, ochiul drept i se scursese, trupul i se vlăguise, și Semion Matveev Zilotov umbla acum ca un ogar slăbănog, canonit de bătrînețe. Creierul vlăguit al lui Semion Matveev Zilotov, ros o lună întreagă de moarte, ros de cărțile din prăvălia lui Varîghin (legate în piele și cu miros de ploșnițe), nebăgînd de seamă înțelepciunea Rusiei izbelor, a deslușit o mare taină: două suflete, o mare taină, magia neagră, pentagrama, pentagrama din cartea „Pentagrama sau Semnul masonic, traducere din limba franceză“! (La data aceea, Varîghin ședea la închisoare, ca ostatec). În acele zile apăruse pe chipiele soldaților roșii steaua roșie în cinci colțuri. Rusia, Revoluția. Cărțile arătau cum li se poruncea oamenilor să gîndească cu o sută de ani în urmă. Și iată acum Rusia zbuciumată, tulbure, tîrîndu-se și sărind în sus, săracă lipită pămîntului! Rusia trebuie încrucișată cu Apusul, trebuie amestecat sîngele, trebuie să vină un om — peste douăzeci de ani! Pe chipiele soldaților roșii s-a aprins ca un țipăt mistic pentagrama („traducere din limba franceză“) — și ea va aduce mîntuirea. Magia neagră — diavolul! Diavolul, nu Dumnezeu! Dumnezeu trebuie călcat în picioare! În biserică, în altar, Rusia se va încrucișa cu Apusul. Rusia, Revoluția. Să salvăm Rusia! — vise ale tinereții și ale unui creier vlăguit de vise!

. . . .

Tovarășul Laitis a semnat mandatele de arestare ale Olenkăi Kunț și Serghei Sergheevici.

Cetățeanul Serghei Sergheevici. Oare era Serghei Sergheevici numai un provocator și un mic-burghez? În seara dinaintea arestării, Serghei Sergheevici a întins un șervețel și a mîncat roșii din grădina lui Zilotov, cu oțet și cu piper. Pe urmă, Serghei Sergheevici s-a dezbrăcat, s-a culcat și înainte să adoarmă, a cugetat, singur cu sine însuși. Serghei Sergeevici *suferea*, sincer și profund, și, ca orice suferință și ca tot ce e sincer, durerea lui era *superbă*. Serghei Sergheevici *ura* laș aceste zile, îl ura pe tovarășul Laitis, îi ura pe toți, ura totul, și se *temea*, se temea pînă la groază, pînă la durere fizică, pînă la îndobitocire...

Jos, pe scară, s-a auzit un bocănit de cizme soldățești. Cînd au intrat soldații în odaia lui Serghei Sergheevici, acesta ședea tras într-un capăt al patului, cu ochii larg deschiși, cu o privire bolnăvicioasă, cu falca de jos căzută. Întrebă șoptit:

— Pentru ce? Pentru ce?

— Păi se aude el ceva, dar amănunte nu se cunosc! i-a zis unul din soldaţi. Îmbracă-te! Ai să afli acolo!

. . . .

De altminteri, comitetul de partid a ordonat arestarea lui Laitis.

Căminul bolşevicilor s-a instalat în casa din Piaţa veche a părinţilor Ordînin, care au fost evacuaţi.

— Don! Don! Don! — clopotele aruncă pietre în iazul oraşului.

Pentru unii mumă, pentru alţii ciumă!

CAPITOLUL V. CÎTEVA MORŢI (întîiul triptic)

Moartea comunei

Tot în acea vreme a murit şi comuna din Porecie: a murit dintr-o dată, în cîteva zile, în august. Ploua, nopţile erau întunecoase şi apăsătoare. Într-o asemenea noapte au picat la comună nişte oameni înarmaţi, cu căciuli şi sumane, aduşi de un necunoscut negricios, tovarăşul Harry. Cu o săptămînă în urmă plecase din comună Şura Steţenko, şi acum se înapoiase cu Harry. Spre seară s-a stîrnit furtună: răpăia ploaia şi sufla vîntul. Andrei plecase de dimineaţă pe o tarla depărtată şi la vremea amurgului, cînd s-a întors, i-a găsit în bibliotecă pe Iuzik, Semion Ivanovici şi Harry: făcuseră focul în şemineu şi ardeau nişte hîrtii. Semion Ivanovici ieşi zorit. Iuzik stătea cu o mînă în şold, cu picioarele lui subţiri depărtate. Harry, cu căciula pe cap, şedea pe vine dinaintea focului.

— Nu vă cunoaşteţi ? Tovahăşul Andhei, tovahăşul Hahy.

Harry întinse tăcut mîna lui uriaşă şi-i spuse ceva în englezeşte lui Iuzik. Acesta ridică dispreţuitor din umeri şi rămase tăcut.

— Tovahăşul Andhei nu vohbeşte engleza, zise Iuzik după o clipă.

— Iartă-mă, tovarăşe Andrei, dar sînt foarte obosit. Buzele lui Harry, nedeprinse cu zîmbetul se întinseră într-un rictus ironic, dar ochii lui ca de smoală rămaseră grei şi reci, plini de încordare.

— Hahy, a venit din Uchaina, unde se aşteaptă să izbucnească o hăscoală. Eu şi cu Hahy am făcut multă vheme foame în Canada. Mai tîhziu, în Uchaina, i-am salvat viaţa. Cînd haidamacii au luat Ekatehinoslavul, Hahy a thas cu tunul asupha ohaşului, deşi habah n-avea să ochească ! Hahy, se pahe să ehai beat, nu ? L-au înhăţat şi voiau să-l împuşte. Dar seaha am venit eu cu detaşamentul meu şi i-am salvat viaţa. Eu ţin foahte mult la viaţă, tovahăşe Hahy, tot aşa cum ţii şi tu. Eu nu vheau nimic de la alţii, dah nu îngădui să se atingă cineva de mine.

— Tovarăşe Iuzef, cînd o să fim bătrîni, o să ne aducem aminte de toate astea. Tu eşti tare bun de gură !

— Eu ţin foahte mult la viaţă, Hahy, pentru că am voinţa liberă !

— Eşti tare bun de gură, tovarăşe Iuzef !

— Fie şi aşa ! — şi Iuzik dădu dispreţuitor din umeri.

Harry se ridică şi se întinse să-şi dezmorţească oasele. Focul murea în şemineu. Iuzik stătea nemişcat, cu mîinile proptite în şoldurile înalte, cu ochii la foc. Oskerko, Nikolai, Kiril, Natalia, Anna, Pavlenko intrară pe uşă. În salon, Stasik începu să cînte la pian un gopak, dar amuţi îndată. Natalia se apropie de Iuzik din spate, îi puse mîinile pe umeri, îşi lipi capul de el şi zise :

— Scumpe tovarăşe Iuzik, nu fii trist ! Ce ploaie ! Ne-am adunat ca să fim împreună în seara asta.

În răstimp, apăru Stasik, în halat, încins cu un cordon cu ciucuri. Stasik strigă :

— Iuzika, lasă-te de astea ! Ori faci pe prostul ?!

Iuzik se întoarse şi zise cu o voce puternică, calm şi dispreţuitor :

— Tovahăşi, Şuha Steţenko nu e un tovahăş şi nu e un hevoluţionah. El e puh şi simplu un bandit. Hahy e musafihul nosthu. Hai să ne veselim !

În vechea casă a prinţilor, membrii comunei s-au veselit straşnic, cu toată exuberanţa tinereţii. Afară stăpînea o beznă de nepătruns, ploaia izbea în geamuri, vîntul şuiera. În salon s-au aprins quinquetele[1] care luminaseră pentru ultima oară pe vremea prinţilor, de bună seamă, s-a dansat, s-a cîntat, mesenii au jucat jocuri

[1] Lămpi cu dublu curent de aer.

de societate, s-au prins în horă. Pavlenko şi Natalia au adus în mare taină un jambon, sticle de coniac şi de rachiu, un coş cu mere. Harry şi oamenii cu care venise el nu erau de faţă, şi faptul că în casă se aflau nişte străini, că pe deasupra pămîntului se tîrau norii reci ai toamnei, făcea să domnească în salon o atmosferă de mare intimitate şi veselie. Au pregătit un grog, oferindu-le pe rînd la toţi paharul tradiţional, ce trebuia băut pînă la fund, s-au retras prin unghere şi s-au adunat iarăşi laolaltă, au glumit, au discutat. S-au despărţit abia la miezul-nopţii. Andrei a ieşit pe terasă, a ascultat vîntul şi a scrutat bezna, cu gîndul la toamna ce se înstăpînea pe pămînt. Toamna noastră tristă şi cenuşie, împotmolită în luncile înnegurate şi în albiile îngălbenite ale rîurilor. Salonul se golise. Iuzik îi spunea lui Oskerko :

— Thebuie puse găhzi peste tot. În casă faceţi de gahdă tu, Pavlenko, Svihid şi Nikolai. Cu puşti şi cu ghenade. Iuzik se întoarse spre Andrei şi zîmbi. Tovahăşe Andhei, noi doi vom dohmi aici, în salonaşul din colţ. Te conduc.

În salonaş, la oglindă, ardea palid o lumînare. Prin ferestrele mari, rotunjite în partea de sus şi aflate de-o parte şi de alta, răzbea vîntul ; cercevelele erau prost fixate, nici vorbă, căci vîntul se plimba în voie prin încăpere, şuierînd lugubru. Iuzik zăbovi mult cu spălatul, după care îi spuse lui Andrei :

— Fii bun, tovahăşe Andhei, şi culcă-te. Eu mai am theabă o jumătate de ohă. Şi, zicînd acestea, luă lumînarea şi ieşi. Lăsă lumînarea

alături, în bibliotecă, şi paşii i se pierdură în depărtare. Flacăra lumînării arunca o dîră slabă de lumină de după draperie.

O vreme destul de îndelungată a fost linişte. Andrei se culcase pe o canapea. Deodată s-a stîrnit o discuţie în bibliotecă, deşi Andrei nu auzise zgomot de paşi.

— Iuzik, tu trebuie să spui totul, zise Kiril.

— Mai încet ! interveni cineva, a cărui voce Andrei nu o recunoscu.

— Bine, am să spun. Iuzik vorbi în şoaptă, mult, calm. Andrei mai desluşi cîte ceva din şoapta lui.

— Hahy şi Steţenko s-au aphopiat de mine şi Hahy mi-a spus : „eşti ahestat". Dah eu am vîhît mîna în buzunah şi am hăspuns : „Tovahăşe Hahy, eu ţin la viaţă la fel de mult cum ţii şi tu, şi ohcine va hidica mîna asupra mea, va muhi înaintea mea". Şi am plecat numaidecît, iah ei au hămas în loc, penthu că sînt nişte bandiţi şi nişte laşi...

— Hahy cehe milioanele pe cahe le-am luat noi la exphophiehea băncii din Ekatehinoslav... Hahy a uitat de Canada...

— ...N-am să-i dau nimic. Eu m-am născut din hevoluţie şi din moahte, din sînge.

Suşoteala asta a ţinut mult, apăsătoare, apoi Iuzik a spus cu glas tare, cu vocea lui dintotdeauna :

— Pavlenko, trimite-mi-l pe Hahy. Spune-le lui Kihil şi lui Svihid să se ascundă în camera asta, înahmaţi.

Paşii lui Pavlenko se pierdură în casă, şi se făcu linişte. Apoi veniră doi inşi, zăngănindu-şi armele. Svirid se postă după draperie, lîngă Andrei. Apoi se auziră de departe paşii grei ai lui Harry.

— Tovarăşe Iuzef, m-ai chemat?

— Da. Voiam să-ţi spun că n-o să capeţi nimic de la mine. Şi te hog să păhăseşti numaidecît comuna. Iuzek se întoarse şi, călcînd apăsat, trecu în salonaş.

— Tovarăşe Iuzef!

Iuzek nu răspunse. O clipă se auzi numai vîntul stingher. Cizmele potcovite ale lui Harry bocăniră făcînd cale întoarsă. Andrei se prefăcu că doarme. Iuzek se dezbrăcă fără zgomot şi se culcă, şi îndată începu să sforăie.

În zori, pe Andrei îl treziră nişte focuri de armă. Pac-pac! trosni în camera vecină, şi de departe răspunse o salvă. Din curte răsunară alte împuşcături, pe peron pîrîi o mitralieră şi amuţi numaidecît. Andrei sări în sus, dar Iuzek îl opri. Iuzek şedea lungit în pat, cu o mînă atîrnînd în jos, şi în mînă strîngea mînerul unui browning.

— Tovahăşe Andhei, nu te alahma! E o confuzie.

Dimineaţa, nu se mai afla nimeni în comună. Casa, curtea, parcul erau pustii. Anna îi spuse lui Andrei că în ghereta de la poarta cu lei zac

morţi Pavlenko, Svirid, Harry, Steţenko şi Natalia.

În cursul zilei veni în comună un pluton de soldaţi *de la Soviet.*

. . . .

Andrei şi-a petrecut ultima noapte în preajma bisericii Sfînt Nicolaie de la Şipotele Albe. Egorka s-a dus de cu seară să cerceteze năvoadele şi s-a întors cu nişte ştiuci. Şedeau la lumina unei lucine. Noaptea a venit neagră, adîncă, ploioasă. Andrei s-a dus la izvor, după apă. În clopotniţa bisericii, clopotele vuiau sinistru, clătinate de vînt. În întuneric, biserica părea şi mai adînc înfiptă în pămînt, şi mai veche. Pinii fremătau. Şi din bezna pinilor s-a desprins un călăreţ, cu căciulă miţoasă pe cap, în suman, înarmat cu o puşcă.

— Cine e?

— Haida!

— Tovarăşul Iuzik?

— Dumneata eşti, tovahăşe Andhei? Iuzik îşi struni calul. Pe dumneata te caut. O vreme rămase tăcut. Thebuie să pleci de-aici. Mîine dimineaţă ai să fii ahestat şi poate împuşcat. Mîine noi plecăm de-aici, în Uchaina. Vino cu noi.

Andrei nu primi. Îşi luară rămas bun.

— Vine toamna. Nu mai sînt stele. Închisoahea lumii — ţii minte? Să-ţi dea Dumnezeu numai bine! Să thăieşti!

Iuzik tăcu, apoi întoarse brusc calul şi se depărtă în goană.

În zori, Andrei era în gară, la Halta Gorganului, unde își făcea loc într-un vagon de marfă, încălzit cu o sobiță de tablă, printre desăgari. În tulbureala cenușie a zorilor plîngea stingher un copilaș ; o voce ostenită, dar veselă, striga monoton și exasperant :

— Dă-i bătaie, Gavrila ! [1] Dă-i bătaie !...

Trenul a zăbovit mult, apoi s-a urnit încet din loc, dezolant și murdar ca un porc.

. . . .

Așa a murit comuna anarhiștilor din Porecie.

Și iată cum a murit Porecie a moșierilor : asta s-a petrecut în primele zile ale revoluției, cînd s-au aprins cele dintîi focuri ale revoluției, și-atunci au ars multe focuri, și zilele au cîntat multe cîntece de viforniță, ducînd cu ele vieți omenești. Iată cum a fost.

Prima moarte

Dar a murit oare în revoluție ceea ce era mort ?! Asta s-a petrecut în primele zile ale revoluției. Iată cum a fost.

. . . .

[1] *Gavrila* — poreclă populară dată locomotivei.

Partea întîi. Genealogia Ordîninilor, fără Popkovi.

Răzbind prin parcul pustiit de toamnă, soarele a privit îndelung pe geamurile salonului. În pacea despuiată a toamnei, pe deasupra țarinilor cîrîiau cîrduri de ciori, nuntindu-se. Aici în casă părea că s-a scurs toată viața, și acum trebuiau să plece, pentru totdeauna : președintele în persoană, Ivan Koloturov-Kononov, a venit cu ultima înștiințare, și în bucătărie s-au instalat ei, străinii.

Dimineața s-a ivit cu zori albăstrii, aducînd o zi de aur, senină, cu cer albastru pînă-n tării, o zi din acelea în care strămoșii porneau odinioară la vînătoare cu ogarii. Țarinile stăteau pustii, cu săgeți moarte, ruginite, înfipte în ele, și poate că lupii își și arătau colții. Ieri seară, la intrarea principală a fost atîrnată o inscripție roșie :

„Comitetul sărăcimii din Ciornîe Reciki"

Și toată noaptea a fost mare zarvă cu instalarea în sala mare. Salonul își păstrează încă vechea înfățișare, în sala de lectură mai lucesc cărțile cu cotoarele aurite de după sticla dulapurilor. O, cărți ! Oare otrava și dulceața voastră vor secătui vreodată ?

Prințul Boris Ordînin, fratele mezin al bătrînului, s-a sculat o dată cu zorii albaștri ai zilei și a plecat pe cîmp. A hoinărit toată ziua, a

gustat pentru ultima oară din beţia toamnei, a urmărit cu privirea „nunta" ciorilor: în copilărie, cînd vedea carnavalul de toamnă al păsăretului, bătea din palme şi striga cît îl ţinea gura: „Cîş, să fie nunta mea! Cîş, să fie nunta mea!" Nunta asta n-a avut loc niciodată şi zilele îi erau acum numărate. A trăit ca să iubească, a avut multe iubiri, a cunoscut durerea şi o mai cunoaşte şi azi, ca şi pustietatea, ca şi pustiirea. A gustat din otrava de la Povarskaia din Moscova, din otrava cărţilor şi a femeilor, a încercat tristeţea toamnelor din Porecie, căci întotdeauna venea să stea aici toamna. Îşi amintea de toate acestea păşind pe cîmpul gol, de-a dreptul peste ţarini. În viroage, plopii ardeau în purpură, în spate, la poalele Uvekului se desluşea casa albă printre pîlcurile de copaci liliachii din parcul desfrunzit. Zarea se pierdea departe-departe, nespus de albastră, cu limpezimi de cleştar. La tîmple părul i se rărise şi albise. Ce-a fost nu se mai putea întoarce!

Pe cîmp întîlni un ţăran, un ţăran get-beget, talpa-ţării, în cojoc, cu o căruţă cu saci — un zid de muţenie. Ţăranul îşi scoase căciula, opri gloaba, lăsîndu-l pe boier să treacă.

— Bună ziua, înălţimea-ta! Plesni din limbă, trase de hăţuri, o porni din loc, apoi se opri iar şi strigă: Boierule, stai că vreau să-ţi spui ceva!

Boris se întoarse. Faţa ţăranului era năpădită de păr, toată numai zbîrcituri — un moşneag.

— Acuma, ce-o să faci, boierule?

— Greu de spus!

— Cînd pleci? Ne iau pîinea comitetele astea de sărăcie. Chibrite ioc, pînzeturi ioc. Ne luminăm cu lucina! Nu-i voie să vinzi grînele, dară, m-auzi, pe-ale mele le duc într-ascuns la gară! Au venit ciopor din Moscova! Treizeci şi cinci ceri — treizeci şi cinci iei, treizeci şi cinci! Da ce să iei cu banii ăştia? Oricum, e tare vesel, tare vesel... Răsuceşte-ţi o ţigară, boierule.

Boris nu fuma niciodată mahorcă; acum şi-a răsucit o ţigară. Acolo, în mijlocul stepei, nu avea să-l vadă nimeni; ţăranului pe semne că îi era milă de el, şi într-adevăr, Boris tînjea şi el după o vorbă de mîngîiere. A dat mîna cu ţăranul, s-a întors pe călcîie şi a pornit-o spre casă. În parc, apa iazului era albastră şi lucea ca oglinda; apa iazului era veşnic rece şi străvezie ca sticla: încă nu venise vremea să o ferece gheaţa. Soarele asfinţea.

Intră în bibliotecă, se aşeză la masa de lucru şi deschise sertarele cu scrisori — aici era cuprinsă toată viaţa lui şi nu putea lua cu el nimic din toate astea. Goli sertarele pe masă, trecu în salon şi se apropie de şemineu. Pe măsuţa pentru albume adăsta o cană cu lapte şi un colţuc de pîine. Aprinse focul şi puse scrisorile pe foc. Stătea lîngă şemineu, bea lapte şi mînca pîine: i se făcuse foame. Umbrele albastre ale înserării începuseră să se strecoare în încăpere, afară se înstăpînea o ceaţă liliachie. Focul din şemineu era palid, laptele se acrise, pîinea se învîrtoşase.

În liniştea de pe sală se auzi un bocănit de cizme. Intră Ivan Koloturov, preşedintele, cu o

manta soldăţească pe el şi cu pistol la cingătoare. Ivan Koloturov-Kononov — cînd erau mici, se jucau împreună, apoi a devenit un gospodar chibzuit şi muncitor. I-a întins tăcut o hîrtie şi s-a oprit în mijlocul camerei.

Hîrtia, scrisă la maşină, avea următorul cuprins :

„Către moşierul Ordînin. Comitetul Sărăcimii din Ciornîe Reciki vă ordonă să părăsiţi domeniul sovietic Porecie şi districtul. Preşedinte, Ivan Koloturov".

— Mă rog, diseară plec.
— Cal nu-ţi dăm, să ştii.
— Am să merg pe jos.
— Cum vrei ! Nu iei nimic ! Koloturov se întoarse, rămase puţin pe gînduri, cu spatele la Boris, apoi ieşi.

Chiar în acea clipă, pendula bătu de trei sferturi ; pendula lucrată de Kuvaldin, meşter din secolul al optsprezecelea, pendula care a stat în Palatul Kremlinului din Moscova şi pe urmă a călătorit cu prinţii Vadkovski prin Caucaz ; de cîte ori şi-a făcut ea auzit tic-tac-ul ca să împlinească două veacuri ? Boris se aşeză la geam, privind la parcul desfrunzit. Rămase aşa nemişcat vreun ceas, cu coatele rezemate de pervazul de marmură, frămîntat de gînduri şi de amintiri. Koloturov îi curmă firul gîndurilor : intră fără o vorbă, însoţit de doi flăcăi ; trecură în bibliotecă şi se opintiră să ia biroul pe sus. Ceva trosni.

Boris se ridică zorit. Îşi puse pardesiul englezesc, larg, pălăria de fetru, ieşi pe uşa care da pe terasă, străbătu curtea administraţiei, călcînd pe frunzele foşnitoare, trecu pe lîngă grajduri şi pe lîngă distileria de spirt, coborî în viroagă, sui malul dimpotrivă, înspre biserica Sfînt Nicolae, obosi şi îşi zise că trebuie să o ia domol, căci avea de mers treizeci de verste şi mergea prima oară pe jos prin părţile acestea. Se gîndi ce simple sînt de fapt toate şi că tocmai simplitatea lor te înspăimîntă.

Soarele asfinţise, împurpurînd cerul spre apus. Trecu în zbor un cîrd de ciori, şi în stepă se înstăpîni liniştea toamnei. Întunericul se îndesea, cobora cu repeziciune. În tăriile cerului se aprindeau stelele. Boris călca voiniceşte pe un drum pustiu. Era întîia oară în viaţă că mergea atît de uşor, fără nimic, fără să ştie încotro se duce şi pentru ce. Undeva foarte departe, în cătunele sectanţilor, lătrau cîinii. Curînd se întunecă de-a binelea, noaptea era în putere — o noapte tăcută de toamnă, pişcată de ger.

Străbătu vioi vreo douăsprezece verste, fără să bage de seamă ; se opri în loc pentru o clipă — să-şi lege şiretul la o gheată — şi deodată simţi o oboseală cumplită ; picioarele îi erau frînte — călcase aproape patruzeci de verste în ziua aceea. În faţa lui se afla satul Mahmîtka ; în tinereţe, pe vremea studenţiei, venea aici într-ascuns la o nevastă de soldat ; acum nu are să se ducă la ea, nu, niciodată, pentru nimic în lume nu are să se ducă la o roabă ! Satul era lipit de pămînt, năpădit de stoguri

uriaşe de paie, mirosind a pîine şi a bălegar. Îl întîmpinară cîinii, lătrînd; ieşiseră în marginea satului, ca nişte ghemotoace negre şi se repeziră la picioarele lui — o haită întreagă.

Străbătu mahalaua mordvină şi, ajuns în partea rusească a satului, ciocăni la geamul celei dintîi izbe; în casă ardea fumegînd o lucina. Trebui să aştepte pînă să i se răspundă.

— Cine e?

— Primiţi-mă, oameni buni, peste noapte.

— Cine eşti?

— Un drumeţ.

— Îndată.

Ieşi un ţăran în nişte nădragi vişinii, desculţ, cu o lucina aprinsă în mînă, cu care îl lumină, cercetîndu-l.

— Prinţul? Înălţimea ta! Uite unde-am ajuns! Hai, intră!

Îi aşternură pe jos un maldăr uriaş de paie. Într-un colţ ţîrîia un greier. Mirosea a funingine şi a baligă.

— Culcă-te, Înălţimea ta. Dormi cu Dumnezeu!

Ţăranul se sui pe cuptor, oftă din rărunchi, muierea şuşoti ceva, omul îi răspunse mormăind, apoi zise cu glas tare:

— Înălţimea ta, acum dormi, dară mîine să pleci de cu noapte, ca să nu te vadă nimeni. Că vremurile-s tulburi şi dumneatale eşti boier. Acuma trebuie s-o sfîrşim cu boierii!

Greierul ţîrîia. Într-un colţ guiţau nişte purcei. Boris se culcă îmbrăcat, îşi puse pălăria sub cap şi numaidecît prinse un gîndac pe gît. Pierdut în stepa înecată în grîne şi în stoguri de paie, cu izbele roase de păduchi, ploşniţe, pureci, căpuşe şi gîndaci, izbe puturoase şi pline de funingine, în care trăiesc laolaltă oamenii, viţeii şi porcii, prinţul Ordînin (acum un cadavru!) şedea culcat pe paie, se tot scărpina de pureci şi se gîndea că, aşa istovit cum era, trăia o adevărată fericire în zăpuşeala duhnitoare de aici. Un purcel veni lîngă el, îl mirosi şi plecă. Pe geam privea o stea luminoasă, aninată de marginea zării. Necuprinsă e lumea asta! În sat se auzeau cîntece.

Nici nu băgă de seamă cum a adormit. În zori îl trezi femeia şi-l petrecu să plece prin curţile dosnice. Zorile erau albastre, reci, peste iarbă se aşternuse o brumă liliachie. Porni repede, legănîndu-şi toiagul, cu gulerul de la pardesiu ridicat. Cerul era nespus de adînc şi de albastru. La gară, la Halta Gorganului, prinţul se strecură laolaltă cu desăgarii şi cu sacii de făină într-un vagon de marfă şi, lipit de peretele alb tot de făină, purcese la drum...

. . . .

Partea a doua.

Ivan Koloturov, preşedintele, şi-a tot scormonit vreme de douăzeci de ani cele două suflete. Se scula întotdeauna cu noaptea-n cap şi muncea — săpa, boronea, treiera, cioplea,

dregea cu mîinile lui mari, țepene și butucănoase. Sculat așa din zori, își potolea foamea cu cartofi și cu pîine, apoi ieșea din casă și își afla treabă ba cu un copac, ba cu un bolovan, ba cu o bucată de fier, ba cu pămîntul, ba cu vitele. Era muncitor, cinstit, chibzuit. Încă în anul 1905 (întorcîndu-se o dată de la gară, a luat în căruță un om îmbrăcat într-o haină de meseriaș) i s-a spus că dinaintea lui Dumnezeu toți sînt deopotrivă, că pămîntul e al lor, al țăranilor, că moșierii au furat pămîntul, că va veni vremea cînd ei, țăranii, vor trebui să se arate oameni de ispravă. Ivan Koloturov n-a prea înțeles ce și cum, dar atunci cînd a venit revoluția, cînd a ajuns revoluția în stepă, el s-a ridicat cel dintîi ca să facă ceva. Și s-a văzut pus în încurcătură. El voia să facă totul cinstit, dar știa să muncească numai cu brațele — să sape, să are, să dreagă. A fost ales în comitetul de plasă ; obișnuit să se scoale cu noaptea-n cap și să se apuce îndată de treabă, acum era nevoit să stea degeaba pînă la ceasurile zece, iar la ceasurile zece se ducea la comitet, unde semna cu multă caznă tot felul de hîrtii — dar asta nu era o treabă : hîrtiile soseau și plecau fără voința lui, el nu pricepea nimic din ele, el numai iscălea. El voia să facă treabă. În primăvară a stat acasă să-și are ogorul. În toamnă a fost ales președinte al comitetului sărăcimii ; atunci s-a instalat în clădirea administrației princiare, a îmbrăcat mantaua soldățească a lui frate-său și și-a pus un revolver la cingătoare.

Seara a venit acasă. Femeia l-a întîmpinat mînioasă : dădea din mîini, pregătind fiertura. Pe cuptor stăteau copiii ; odaia era luminată de flacăra unei lucine.

— Te pomenești că nici n-oi mai fi vrînd să stai cu noi la masă, după bucatele alea boierești ! Te-ai boierit și tu !

Nu i-a răspuns. Ședea pe lavița de sub icoane, ca un oaspete.

— Bagă de seamă cu cine te-ai înhăitat ! Numai dușmani...

— Taci, proasto ! Tacă-ți gura dacă nu te duce capul !

— Ți-e rușine cu mine, te-ascunzi de mine !

— Vino să stăm împreună !

— Nu merg !

— Ești o proastă !

— Te-ai și învățat să latri ! Hai, mănîncă ! Ori te-oi fi dezvățat de fiertura noastră, după carnea de porc boierească ?

Adevărat, era sătul : femeia ghicise — mîncase carne de porc.

— Toantă ai fost, toantă ai rămas ! zise el, suflînd pornit pe nas.

Venise acasă să mai stea de vorbă despre treburile gospodăriei și pleca cu nimic. Femeia îl înțepase acolo unde-l durea ; acum toți oamenii cumsecade îl ocoleau, căci în comitet se adunaseră numai din cei care nu aveau ce să piardă. O luă prin sat și apoi prin parc. La grajduri era lumină ; intră. Flăcăii satului se adunaseră aici, în păr, jucau cărți și fumau. După un răstimp izbucni mînios :

— Asta nu-i o treabă, măi băieţi. Să nu ia foc !

— Ei şi ? Ete cine are grijă de avutul altora !

— Nu e al altora, e al nostru !

S-a întors şi a ieşit. Din urmă, cineva a strigat :

— Nene Ivane, cheia de la pimniţă e la dumneata ? Cică e spirt acolo ! Dacă nu ne-o dai, spargem uşa !

În casă era întuneric şi linişte. În salon mai locuia încă prinţul. Încăperile mari, cu care nu era obişnuit, vîrau spaima în el. Intră în cancelarie (fosta sufragerie) şi aprinse lampa. Avea mereu grijă să păstreze curăţenia ; pe podea rămăseseră urme de glod de la ciubote — nu putea să priceapă în ruptul capului cum se face că după cizmele boiereşti nu rămîn urme. Se lăsă în genunchi, strînse fărîmele de glod în palmă şi le aruncă pe geam, apoi aduse o perie şi şterse pe jos. N-avea ce face. Se duse în bucătărie, se culcă îmbrăcat pe o bancă şi multă vreme nu putu să închidă ochii.

Dimineaţa se trezi cînd toţi încă dormeau şi dădu o raită prin conac. La grajduri, flăcăii mai jucau cărţi şi acum.

— Nu dormi ?

— Am dormit destul.

Trezi îngrijitoarele de la vite. Grăjdarul Semion ieşi afară, se scărpină şi trase o înjurătură, supărat că şi-a stricat somnul :

— Nu te băga unde nu-ţi fierbe oala ! Las' că ştiu eu cînd să le trezesc !

Zorile erau albastre, limpezi, geroase. În salon se făcu lumină ; îl văzu pe prinţ ieşind pe terasă şi dispărînd în stepă.

La ceasurile zece se instală în cancelarie, avînd de făcut o treabă dintre cele mai chinuitoare şi mai inutile după părerea lui — întocmea un inventar al cantităţilor de grîu şi de secară aflate la fiecare ţăran ; inutilă, pentru că ştia pe de rost ce şi cît are fiecare, aşa cum ştiau toţi din sat, şi chinuitoare pentru că era tare mult de scris. Se telefonă de la oraş, dîndu-i-se dispoziţii să-l evacueze pe prinţ. Un ceas întreg a scris la maşină ordinul de evacuare.

Seara, prinţul a plecat. Noii stăpîni s-au apucat să mute lucrurile din loc, cu care prilej au rupt placajul biroului. Au vrut să mute pendula în cancelarie, dar cineva a băgat de seamă că are numai o limbă ; nu ştia nimeni că vechile pendule ale lui Kuvaldin au o singură limbă, care indica timpul din cinci în cinci minute, pentru că, pe cît se pare, odinioară oamenii nu prea preţuiau fiecare minut. Cineva a băgat de seamă că pendula se scoate din cutie şi atunci Ivan Koloturov a poruncit :

— Scoateţi ceasul din cutie ! Spune-i tîmplarului să-i facă nişte rafturi. Aşa o s-avem un dulap în cancelarie... Şi nu vă mai tîrşiţi aşa picioarele !

Seara a venit o femeie. În sat se petrecuse o întîmplare neobişnuită : noaptea trecută fusese siluită o fată ; nu se ştia făptaşul — dacă era unul din sat, sau unul din Moscova, din cei

veniţi după făină. Victima a dat vina pe oamenii din comitet. Stătea afară, sub ferestre, şi azvîrlea ocări după ocări. Ivan Koloturov a alungat-o şi i-a dat şi o palmă. Femeia a plecat văicărindu-se.

Se întunecase de-a binelea, în casă domnea liniştea, în ogradă îngrijitoarele de vite cîntau în gura mare. Ivan Koloturov trecu în bibliotecă, stătu o vreme pe canapea, convingîndu-se cît era de bună şi de moale, dădu peste o lanternă electrică uitată, se jucă cu ea, lumină pereţii, văzu pe podea, în salon, mecanismul pendulei şi gîndindu-se ce să facă cu el îl duse şi-l aruncă în closet. Prin intrarea din dos dădu buzna în casă o ceată de flăcăi şi unul dintre ei se apucă să lovească în clapele pianului ; Ivan Koloturov vru să-i gonească, zicîndu-şi că au să zăpăcească totul, dar nu îndrăzni. Deodată i se făcu tare milă de el şi de nevastă-sa ; ar fi vrut să se ducă acasă şi să se suie pe cuptor.

Clopotul a sunat pentru cină. Ivan Koloturov s-a strecurat pe furiş în pivniţa de spirt, şi-a turnat o cană, a băut-o, a apucat să încuie pivniţa, dar acasă n-a mai ajuns ; a căzut în parc, s-a zbuciumat multă vreme la pămînt, încercînd să se ridice, tot voia să spună ceva, să dea lămuriri, dar pînă la urmă a adormit. Noaptea de toamnă, neagră şi aspră, se aşternea peste ţarinile pustii şi reci.

. . . .

Şi Porecie a moşierilor, şi Porecie a anarhiştilor, şi Porecie a lui Ivan Koloturov au murit pentru că *Porecie* era *moartă*. Pentru că şi cei dintîi, şi cei de după ei, cel de-al treilea (oare nu avea Ivan Koloturov tot felul de drepturi ?! — avea, fireşte, căci toate acestea ale lui erau), şi cei dintîi, şi cei de după ei, şi cel de-al treilea nu aveau ceea ce era mai important : voinţă *de a acţiona, de a crea,* căci creaţia *întotdeauna* distruge.

Şi...

Partea a treia a tripticului

cea mai sumbră.

Amurgul rece învăluie pămîntul — amurgul acela de toamnă, cînd cerul e încărcat de zăpadă şi de iarnă, iar în zori, a doua zi, norii trebuie să se destrame în fulgi şi ninsoare. Pămîntul e negru şi tăcut. Stepă. Cernoziom. Cu cît te afunzi mai mult în stepă, cu atît sînt stogurile mai înalte, cu atît sînt mai scunde izbele, cu atît sînt mai rare satele. Din stepă, din crăpătura neagră dintre cer şi stepă, peste pustiul devastat bate vîntul iernii. În stepă fîşîie abia auzit miriştea rămasă după ierburi, secară şi grîu. Curînd va sui pe boltă luna ca de sticlă. Dacă norii se vor îndesi, va ninge. Pîine...

La o barieră adastă de multă vreme o pereche de boi. Boii stau supuşi, cu grumazurile aplecate şi privesc resemnaţi stepa, ca nişte fiinţe ale stepei ce sînt. Trenul trece tîrîş pe dinaintea lor şi-şi vede de drum. Satul n-are biserică, ci numai o geamie sărăcăcioasă. Trenul se tîrăşte încet ; vagoanele de marfă, maronii, sînt pline de oameni, la fel cum sînt oamenii plini de păduchi. Trenul e mut ; oamenii stau ciorchine pe acoperişurile vagoanelor, pe scări, pe tampoane. În dreptul gării micuţe de la Halta Gorganului, unde trenurile nu opresc niciodată şi nici măcar nu se schimbă macazul, trenul şuieră cu un vacarm de voci omeneşti ; de la un acoperiş la altul, pînă la locomotivă, oamenii urlă ceva ce te cam vîră în sperieţi în amurgul acesta rece. Mecanicul opreşte. Impiegatul de serviciu, un bărbat tînăr, cu şapcă roşie, plictisit de moarte, întîmpină trenul pe peron. Oamenii se năpustesc către băltoacele de apă. Trenul vuieşte ca un stup, apoi şuieră o dată, se smuceşte cu un scrîşnet de fierărie, şi pe traverse rămîne o femeie cu ochii holbaţi de durere. Femeia fuge după tren şi strigă deznădăjduită :

— Mitea, dragule, ai grijă de copilaşii mei !

Apoi, legănîndu-şi bocceaua în mînă, fuge undeva de partea cealaltă a terasamentului, urlînd şi scheunînd ca o căţea. În faţă se întinde stepa pustie şi nesfîrşită ; femeia se întoarce şi o ia la fugă spre gară, spre impiegatul de serviciu, care plictisit de moarte, tot mai stă pe peron. Femeia se uită la el ca o fiară hăituită ; buzele îi tremură şi în ochi i se citeşte suferinţa.

— Ce pofteşti ? întrebă impiegatul.

Femeia tace, apoi scoate un ţipăt şi iarăşi o ia la fugă, într-o parte, urlînd şi vînturîndu-şi în mînă bocceaua. Paznicul, un tătar bătrîn, zice posomorît :

— Femeia asta venit naşte. Femeia asta naşte copil. Ei, femeie, hai încoace ! Rusoaicele — ca mîţele. Şi bătrînul o duce în izba gării, în cămăruţa lui, unde pe patul de scînduri stau aruncate un mindir putrezit şi un cojoc. Femeia se trînteşte în pat ca o pisică şi şopteşte scrîşnit :

— Pleacă de-aici, neruşinatule, pleacă ! Cheamă o femeie...

Dar în gară nu e nici o femeie.

Impiegatul măsoară peronul de la un capăt la altul, scrutează stepa cufundată în întuneric şi îşi zice furios : Asia !

Stepa e pustie şi mută. Pe cer lunecă o lună mititică, sticloasă. Vîntul suflă cu un fîşîit aspru şi rece. Impiegatul se plimbă îndelung pe peron, apoi intră în birou. În încăperea învecinată se tînguie femeia. Impiegatul telefonează la staţia următoare şi vorbeşte aşa cum vorbesc toţi impiegaţii de cale ferată din Rusia :

— Ahmîtovaaa ! Primeşte pe cincizeci şi opt. S-a anunţat vreun tren ?

Nu s-a anunţat nici un tren. Aşezat pe canapeaua din birou, o canapea mică şi tare, impiegatul frunzăreşte „Deşteptarea“, pe care a frunzărit-o de o mie de ori, şi se întinde niţel, să se

odihnească. Bătrînul paznic aduce o lampă. Impiegatul doarme dus.

După ce iese din tură, impiegatul o porneşte acasă, în sat. Halta Gorganului, unde trenurile nu opresc niciodată şi nici măcar nu se schimbă macazul, dispare îndată în beznă. Jur-împrejur e pustietate şi stepă. Impiegatul trece pe lîngă gorganul care se înalţă mut şi fără viaţă — cine şi cînd, ce nomazi l-au ridicat aici şi oare ce ascunde? În preajmă fîşîie ciulinii vestejiţi. Cernoziomul drumurilor e bătătorit ca asfaltul şi duduie sub picioare.

Satul stă cufundat în tăcere; se aude numai lătratul cîinilor. Impiegatul trece prin mahalaua tătărască, coboară în viroaga unde s-au aciuat mordvinii şi suie o costişă. În casă, gazda, o nevastă de soldat, îi pune pe masă o strachină de caşă, slănină, lapte. Impiegatul mănîncă zorit, apoi se îmbracă mai curăţel şi se duce în vizită la învăţătoarea din sat.

Acasă la învăţătoare, impiegatul schimbă una după alta aşchiile de lemn din furca ce slujeşte de opaiţ şi spune cu deznădejde:

— Asia. Asta nu e o ţară, e Asia. Tătari, mordvini. Mizerie. Nu e o ţară, e Asia.

Şi impiegatul se gîndeşte la propria lui mizerie.

Învăţătoarea, o femeie care a început să îmbătrînească, stă lîngă sobă. Apoi pune samovarul şi pregăteşte o cafea din secară...

Tîrziu în noapte, impiegatul se culcă la el acasă, la gazdă. Patul scîrţîie, ghitara din cui zbîrnîie. Ţîrîie un greier; în colţ, după sobă,

guiţă un purcel. Gazda strînge blidele de pe masă şi iese afară. După peretele subţire de lut se aude cum femeia se uşurează şi cum alungă cîinele lacom să înfulece. Impiegatul ascultă şi se gîndeşte la lucruri extraordinare: la bogăţie, la femei frumoase şi elegante, la o rochie la modă, la vinuri, la veselie, la lux — de care va avea şi el parte cîndva... Femeia se roagă îndelung la icoane, în şoaptă. Apoi lumina se stinge şi femeia, călcînd desculţă pe podeaua de lut, vine scărpinîndu-se şi se vîră în aşternutul impiegatului.

În stepă e noapte. Pe mirişti stăruie un fîşîit aspru. În preajma gorganului freamătă ciulinii. Microscopica staţie Halta Gorganului a dispărut în stepă.

. . . .

În vremea asta, trenul mixt Nr. 58 se tîrăşte prin stepa neagră.

Oameni, picioare, mîini, capete, burţi şi spinări de oameni, gunoişte de om — oameni plini de păduchi, aşa cum vagoanele astea sînt pline de oameni. Oameni care s-au adunat aici şi şi-au dobîndit dreptul de a călători ostenindu-şi pumnii, fiindcă acolo, în guberniile înfometate, în fiecare gară se năpusteau asupra vagoanelor puhoi de hămesiţi şi se vîrau peste cei dinăuntru — peste capete, grumazuri, spinări, picioare; erau loviţi, loveau şi ei, smulgîndu-i şi azvîrlindu-i afară pe cei aflaţi la drum, şi bătaia ţinea pînă se urnea trenul, ducîndu-i pe cei rămaşi,

iar noii veniţi se pregăteau pentru o altă încăierare în gara următoare. Oamenii călătoresc cu săptămînile. Toţi oamenii aceştia nu mai deosebesc de mult ziua de noapte, murdăria de curăţenie, s-au învăţat să doarmă de-a-n picioarele, ghemuiţi pe vine, atîrnaţi. De-a lungul şi de-a latul vagonului sînt cîteva rînduri de laviţe în chip de paturi, şi pe laviţe, sub ele, pe jos, în toate ungherele, oamenii, care şezînd, care în picioare, care culcaţi, au amuţit, ca să prindă glas în gări. Aerul din vagon duhneşte de stricăciunea burţilor şi de mahorcă. Noaptea în vagon e întuneric, uşile şi obloanele stau închise. În vagon e frig, suflă vîntul prin crăpături. Unul sforăie, altul se scarpină, vagonul scîrţîie ca un rădvan prăpădit. Nu-i chip să te mişti, picioarele unuia stau pe pieptul altuia, altul a adormit deasupra celor doi, şi picioarele lui stau pe grumazul celui dintîi. Şi totuşi oamenii se mişcă... Unul, se pare cu plămînii mîncaţi de oftică, se lipeşte instinctiv de uşă, iar lîngă el, trăgînd uşa în lături, oamenii — bărbaţi şi femei — îşi fac nevoile, spînzurînd deasupra traverselor, ori lăsîndu-se pe vine ; omul a învăţat în toate amănuntele cum se face treaba asta şi fiecare o face cum ştie.

Cel cu obrajii arzînd, bolnav în ultimul grad de oftică, trăieşte nişte senzaţii bizare şi încîlcite. Ideile sale despre stoicism şi onestitate, cămăruţa lui, broşurile şi cărţile lui, foametea — toate s-au dus dracului. După multe nopţi de nesomn, gîndurile, ca la unul chinuit de friguri, i s-au ales, şi omul a simţit cum „eu"-l său se

dublează, se triplează, cum mîna dreaptă trăieşte şi gîndeşte singură, independentă, şi discută în contradictoriu cu „eu"-l său dedublat. Zilele, nopţile, vagoanele de clasa a treia, gările, scările şi acoperişurile vagoanelor — toate s-au învălmăşit, şi omul nu are decît o singură dorinţă : să se prăbuşească şi să se cufunde într-un somn nespus de dulce, chiar dacă e călcat în picioare, scuipat, năpădit de păduchi. Stoicismul, broşurile despre socialism şi oftică, cărţile despre Dumnezeu — toate acestea au dispărut ; omul se gîndeşte acum la o frăţie nouă, extraordinară : să se prăbuşească secerat de somn, să se lipească de cineva, oricine o fi — un sifilitic ? un bolnav de tifos ? — să-l încălzească şi să se încălzească şi el de la trupul lui... Şuieră locomotivele, răsună clopotele de semnalizare din gări... Creierul parcă a fost tăvălit prin puf, şi cum puful ţine întotdeauna cald, gîndurile au dogoare, sînt extraordinare, stăruitoare şi pătimaşe, la hotarul nefiinţei... În creier se clatină într-una bara de la uşă, şi uşa scîrţîie, şi femeile, alte şi alte femei, se lasă pe vine deasupra traverselor ce alunecă pe sub ele. Sexul !

Ieri, într-o gară mică, a venit la vagon o femeie. La uşa vagonului stătea un soldat.

— Drăguţă, lasă-mă să intru, pentru numele lui Dumnezeu ! Nu-i chip să găsesc un loc nicăieri, drăguţă, l-a rugat femeia.

— N-ai unde, mătuşă ! Nici nu mai încerca. Nu-i loc ! i-a răspuns soldatul.

— Pentru numele lui Dumnezeu...

— Ce dai?
— Oi da şi eu ceva...
— Te drăgosteşti?
— Las' c-om cădea noi la o învoială...
— Aha! Ei, hai, vîră-te sub laviţa aia. Vezi că e mantaua mea acolo. Semion, ia o muiere-n primire!

Slodatul s-a strecurat sub laviţă, călătorii s-au îndesat în jur, şi omul a simţit inima strîngîndu-i-se de o durere nespus de dulce, sălbatică: îi venea să ţipe, să dea cu pumnii, să se năpustească asupra celei dintîi femei, să fie peste măsură de puternic şi crud şi, aici, de faţă cu lumea, să siluiască, să siluiască, să siluiască! Ideile, nobleţea, pudoarea, stoicismul — la naiba cu ele! Fiară!

În creier se clatină într-una bara de la uşă... Femei, femei, femei... „Eu"-l se dedublează dureros de limpede şi inima se ciorovăieşte plictisitor cu pieptul... Vagonul se tîrăşte pe şine scîrţîind şi legănîndu-se.

Omul adoarme de-a-n picioarele şi se prăbuşeşte secerat de somn sub picioarele cuiva. Cineva cade peste el. Omul doarme dus, cufundat într-un somn dulce şi adînc. Vagonul doarme dus... O gară, fluierături, smucituri... Omul se trezeşte pentru o clipă. Capul omului — „eu"-ul lui s-a despicat în două, în trei, în zece! — capul lui se odihneşte pe pîntecul dezgolit al unei femei, şi miroase puternic a trimetilamin, şi gîndurile se învălmăşesc ca nişte precupeţe în straie pestriţe; gîndurile se duc naibii — fiara! instinctul! — şi omul sărută, sărută, sărută pîntecul gol al femeii, feroce, pătimaş — cine e ea? de unde vine? Femeia se trezeşte greu, se scarpină şi zice cu o voce hodorogită de somn:

— Hai, isprăveşte, neruşinatule... Ete la el! Şi... şi răsuflarea i se înteţeşte...

Stepă. Pustietate. Întinderi fără sfîrşit. Beznă. Frig.

În gara unde trenul se întîlneşte cu zorile, oamenii fug la fîntînile secate şi la băltoace după apă şi aprind focuri ca să pună cartofi la fiert. În vagonul golit de oameni — un mort; ieri, bătrînul ăsta se zbătea în ghearele tifosului, acum e mort. În tulbureala cenuşie a zorilor, din stepă, din crăpăturile negre ale zărilor suflă vîntul, rece şi tăios. Norii lăsaţi jos de tot vestesc zăpadă. Traverse, vagoane, oameni... Focurile ard cu flăcări roşii şi miroase a fum. Dinaintea focurilor unde s-au pus la fiert cartofi — cîtă vreme fierb cartofii — oamenii îşi scot de pe ei cămăşile, bluzele, pantalonii, fustele, scutură păduchii în foc şi strivesc lindinile. Oamenii călătoresc cu săptămînile — în stepă! după grîne! Dar grîne nu-s şi sare nu e. Oamenii înfulecă lacomi cartofi. Trenul s-a oprit şi o să stea o zi, două zile... În zori, oamenii se risipesc cu sutele prin satele din împrejurimi, şi aici, în sate (cu cît se află mai departe în stepă, cu atît izbele sînt mai scunde şi cu atît stogurile sînt mai trupeşe), răspîndiţi pîlcuri-pîlcuri, cerşesc. Femeile se opresc pe sub geamuri, se temenesc şi cîntă:

— Faceţi-vă milă şi pomană, pentru numele lui Dumnezeu!

Trenul va sta o zi, două zile... Delegații vagoanelor se duc la impiegatul de serviciu, și de la el la Ceka. Pe aici au trecut albii: clădirea gării — un vagon de marfă scos de pe roți, și alte vagoane rînduite unul după altul, cu pereții sparți în loc de uși. În birou — un vagon întunecos — o sobiță de tuci scoate fum, miroase a ceară roșie, și glasurile oamenilor se învălmășesc cu vîjîitul firelor de telegraf.

Unul șoptește ceva impiegatului de serviciu.

— Nu pot! zice impiegatul cu o voce mulțumită de bas. Garnitura e completă. O sută cincizeci de osii, șaptezeci și cinci de vagoane. Nu pot!

Omul se freacă cu mîneca de mîneca impiegatului și-i vîră un teanc de bani în mînă.

— T-tovarăși, n-nu pot! Eu iau bani numai atunci cînd pot să ajut, dar în cazul de față — șaptezeci și cinci de vagoane, o sută cincizeci de osii... N-nu pot!

Cînd te freci cu mîneca de mîneca altuia, se cheamă că vrei „să ungi"...

Totuși, impiegatul mai putea el cîte ceva. Spre seară sosește alt tren, alte sute de oameni aprind focuri și se despăduchesc; și în cursul nopții trenul lor a plecat primul. Oamenii dau fuga la impiegat, dar impiegatul — nicăieri; acuma e altul de serviciu (a fost, caută paznicul să potolească spiritele, dar acuma nu-i... săptămîna trecută a mîncat de șapte ori bătaie...). Oamenii dau fuga la Ceka, dar odată cu căderea nopții a sosit un pluton din detașamen-

tele de rechiziționare a surplusului de produse alimentare și se face percheziție în vagoane.

Un ostaș se urcă în vagonul care a amuțit.

— Hei, care ești acilea?

Un moșneag de pe o laviță își scoate șapca din cap și o dă din mînă în mînă.

— Dați, fraților, fiecare cîte două ruble juma'...

În zorii zilei următoare trenul pleacă.

Pe peron apare impiegatul de serviciu și trenul îl salută dintr-o mie de gîtlejuri:

— Ticălo-osule! Șperța-arule!

Trenul înaintează ca melcul, încît poți să te dai jos și să mergi pe lîngă el. Stepă. Pustietate. Frig. Foamete. Ziua, deasupra stepei se înalță un soare adormit. În liniștea toamnei, cîrduri dezolante de ciori zboară peste țarinile prădate. În satele rare, suie din izbe fuioare subțiri de fum, și izbele astea sînt dezolante cumplit!

. . . .

Peste noapte ninge și de dimineață pămîntul întîmpină iarna, dar odată cu zăpada vine și căldura, și iarăși e toamnă. Plouă, pămîntul plînge, bătut de vîntul rece și înfășurat în cerul jilav. Ici, colo au rămas cenușii petice de zăpadă. Și promoroaca și-a așternut și ea beteala cenușie.

În satul Starîi Kurdium, risipit prin văgăunile de pe malul unui pîrîu de stepă, așa ca și cum malul ar fi pătat de muște, nimeni nu știe că uite, colo, în zare, e Asia.

În satul Starîi Kurdium, în partea rusească a satului, ca şi în partea tătărască şi în cea mordvină, în pătulele din faţa izbelor şi în stogurile din harmane, în dosul caselor, sînt puse la păstrare grînele — grîu, secară, mei, orz. Grînele au fost strînse de pe ogoare şi acum oamenii se odihnesc.

În zorii acestei zile, în partea rusească a satului Starîi Kurdium s-a făcut focul în băi. Băile — nişte bordeie — se înşiruie de-a lungul pîrîului. Fete desculţe cară apă, stăpînul casei moaie cenuşa pentru leşie şi adună cîrpele, şi cu toţii se duc să facă o baie de aburi — bătrîni, bărbaţi, cumnaţi, copii, mame, neveste, nurori, fete — toţi laolaltă. Baia n-are coş ; în acidul carbonic, în aburi, în răsfrîngerile roşietice se îmbulzesc trupurile albe ale oamenilor, toţi se spală cu aceeaşi leşie, stăpînul casei îi freacă pe toţi pe spate, apoi fug toţi să se clătească la rîu, în promoroaca cenuşie a zorilor. Prin văgăunile de pe malul pîrîului e zăpadă.

În mahalaua tătărască, pe malul celălalt, acolo unde străjuieşte geamia, la ceasul acesta, după postul de vineri, tătarii, îngenuncheaţi pe covoraşele lor, se roagă cu faţa spre răsărit soarelui nevăzut, apoi, spălîndu-se pe mîini şi pe picioare, în ciorapi şi cu tichiile pe cap, intră în izba rotundă, gătită cu covoare şi cu perne, se aşează pe jos în mijlocul izbei şi mănîncă, plescăind din limbă, carne de berbec, iar grăsimea li se prelinge pe mîini. Ochii berbecului îi mănîncă cel mai bătrîn. Femeile, care, după cît se pare, nu se cuvine să mănînce şi să se roage, stau în spatele bărbaţilor, cu ulcioarele de apă.

La ceasul acesta, în satul Starîi Kurdium soseşte un grup din cei veniţi după grîne.

În marginea satului, sub cumpăna lungă a fîntînii, s-au strîns buluc mordvinii — femei cu căciuliţe ca nişte coarne, cu picioarele ca nişte butuci, şi bărbaţi mărunţei, cu fuioare de barbă, cu pălării ca un lighean de lut şi cu cămăşile atîrnînd pînă mai jos de genunchi, încinşi peste piept şi cu piepteni la cingătoare ; populaţia asta sălbatică e şi mai scumpă la vorbă decît sfincşii din antichitate. Unul dintre ei fuge înaintea noilor veniţi, scălămbăindu-se şi tot lăsîndu-se pe vine, îşi scoate pălăria cu un zîmbet şters şi şopteşte, strîngînd din ochi :

— Dai bani de arzint !... bani... Eu dau secară, dau grîu... Bani de arzint ! — şi se întoarce într-un suflet la ai săi.

O femeie cu căciuliţa ei ca nişte coarne şi cu picioarele ei ca nişte butuci, îi urmează pilda.

— Dai bani de arzint ! Eu dau secară, dau grîu ! zice femeia, zîmbind, şi se întoarce iute la ai ei, mijindu-şi ochii ca seminţele de floareasoarelui, şterşi ca un bumb soldăţesc ros de vremuri (Kitai-gorodul ?!).

Într-o văgăună, din baia cea mai apropiată svîcneşte afară o fată în pielea goală, cu părul despletit, aleargă ca scoasă din minţi la pîrîu, apoi se repede în casă şi se întoarce iarăşi în baie. De peste pîrîu vin călări, în goana mare, tătarii, bălăbănindu-şi picioarele, însoţiţi de copii şi de lătrăturile cîinilor. Tătarii se strîng

roată în jurul noilor veniţi, îşi bălăbănesc picioarele, îşi strunesc caii şi se întind să dea mîna cu ei. Unul strigă cu un surîs viclean :

— Cumpără la mine ! Eu sovet, comitet, comisar ! Cumpără la mine ! Una suta ruble ! Foame, schimbăm marfă ! — şi zîmbeşte viclean. Vii la mine ! Frigem berbec ! Eu sovet ! Vreau — vînd, nu vreau, nu vînd ! Nu duci la vecini !

Pe pămînt stau aşternute cenuşii petece de zăpadă, promoroaca şi-a aşternut şi ea beteala cenuşie şi marginile stepei nemărginite nu se văd. În satul Starîi Kurdium nu ştie nimeni că uite, colo în zare e Asia. O femeie dintre cele venite cu înfometaţii se gîndeşte : „Dacă dau pe secară o bucată de molestin, se cheamă că dau zece ruble, dacă dau bani — dau o sută... Tot aşa şi cu stamba, şi cu percalul cu picăţele pentru bătrîne... Finetul"...

Pe drum trec doi cu nişte boccele subsuoară. La fîntînă stă o femeie. Unul dintre cei doi se apropie cu un aer misterios şi-i spune femeii tot atît de misterios :

— Nevastă, dai făină pe marfă ?

— Ce marfă ?

— Manufactură, deh... Moleschin, percal... Marfă de tot soiul.

— Stai puţin... Am să-ţi arăt o casă, acolo să intri !

Îi arată casa. Pornesc într-acolo. Se izbesc cu frunţile de prag şi păşesc înăuntru. Jumătate din izbă e cuptorul, pe cuptor şade o babă tare bătrînă şi şase copilaşi cu chipul ca secara, într-un colţ stă porcul, în colţul de sub icoane,

împodobit cu poza unui general şi cu poza familiei imperiale, stă stăpînul casei.

Noii veniţi îşi fac cruce. Se ploconesc. Strîng pe rînd mîna stăpînului şi a tuturor celor din casă. Şi cer de mîncare, şi mănîncă în tăcere, lacomi, zoriţi — slănină, carne de porc, carne de berbec, caşă, zeamă, pîine, iarăşi slănină şi apoi iarăşi carne de berbec. Stăpînul casei şade tăcut sub icoane şi se uită la oaspeţi fără să scoată o vorbă. Ochii lui răsar din barbă.

Stăpînul casei spune nurori-si :

— Dunia, fă focul la baie !

Oaspeţii se duc să se îmbăieze şi în vreme ce fac baia de aburi, Dunia le mai aduce apă.

După ce se întorc, stăpînul casei spune Duniei :

— Dunia, pune samovarul !

Şi apoi, către oaspeţi :

— Ei, care-i marfa ? Ia să vedem !

Oaspeţii îşi desfac marfa. Gazda o cîntăreşte cu un ochi de gospodar şi rămîne tăcut. Femeile — şi ale casei, şi altele, care au umplut izba — s-au lipit de mărfuri ca de miere. Unul dintre oaspeţi potriveşte o cîrpă roşie pe trupul nevestei, îi dă un ghiont stăpînului casei şi zice jucăuş :

— Ia uite, omule ! A întinerit cu douăzeci de ani, arată mai tînără ca noră-ta ! Hei, nevastă, fuga pe cuptor, să nu te găsească bărbatu-tău !

— Haide, haide, şezi binişor ! murmură femeia cu faţa toată numai zîmbet.

Oaspetele, tot scălîmbăindu-se, îşi înfăşoară în jurul piciorului o bucată de şeviot pentru panta-

loni şi le arată la toţi genunchiul, lăudîndu-se. Femeile aleg ce le trebuie şi ce nu le trebuie. Celălalt oaspete stă de vorbă cu stăpînul casei — despre recoltă, despre război, despre foamete, îi spune că la Moscova fiecare are moleschin, madipolon, maşini de cusut şi stambă cîtă vrei, şi că pe străzile Moscovei oamenii cad jos răpuşi de foame.

Se toarnă ceaiul. Beau toţi, ţinînd farfurioara cu degetele răşchirate, suflă în ceai şi nu scot o vorbă. Dacă nu înşeli, nu vinzi. După ce au băut vreo şase pahare, stăpînul casei întreabă grav, cu mîinile în şolduri :

— Şi care-i preţul ?

Femeile se trag la uşă, cu un aer naiv şi nepăsător pe faţă, ţinîndu-şi răsuflarea, chipurile speriate ; acum va hotărî *stăpînul.*

— Dumneata eşti cu marfa, noi sîntem cu banii, se grăbeşte să răspundă oaspetele. Noi vrem să luăm făină.

— Ştiu că vreţi făină ! La noi, făina se vinde acuma cu şaizeci şi două de ruble pudul.

Faţa oaspetelui se schimonoseşte de durere şi de revoltă. Se tînguie ca o muiere :

— A-a ! Voi ştiţi să vă preţuiţi marfa, dar pe-a noastră nu ? A-a... Cine a umflat preţurile ?... tot noi ? Noi crăpăm de foame pe stradă şi voi luaţi pielea de pe noi ! A-a ! Cine a umflat preţul ?... cine a umflat preţul ?... tot noi ?!

— Femeie, mai toarnă ceai, spune stăpînul casei răstit.

Iarăşi beau ceai din farfurioare, iarăşi se tocmesc. Şi din nou beau ceai, şi din nou se tocmesc. Femeile stau la uşă şi tac smerite. Baba de pe cuptor întreabă pentru a zecea oară : cine-a venit ? În tindă s-au şi lipit de fete flăcăii, care colindă tot satul. Guiţă purcelul. Sub cuptor cîrîie cocoşeii.

Într-un tîrziu, stăpînul casei şi oaspeţii bat palma. Toată marfa, vîndută cu hurta — trei arşini pudul. Stăpînul e mulţumit, pentru că i-a păcălit pe oaspeţi. Oaspeţii sînt mulţumiţi, pentru că l-au păcălit pe stăpînul casei. Gospodarul le mai dă o dată de mîncare — ciorbă cu carne de porc, clătite cu smîntînă şi unt, caşă cu grăsime de berbec, şi-i duce la crîşmă să cinstească un basamac. Ca pe vremea varegilor !

În faţa cîrciumii, un smoc de fîn se leagănă însingurat într-un capăt de prăjină, sub suflarea vîntului cenuşiu. În sat latră cîinii. În mahalaua tătărască, unde oaspeţii au fost spălaţi pe picioare şi cinstiţi cu bucate pe podea, o mare gloată îi însoţeşte de la o casă la alta. Mordvinii s-au strîns grămadă, fără copii, şi stau încremeniţi. În jurul satului se întinde stepa, fără sfîrşit şi fără de hotar. Din stepă bate un vînt rece ; plouă şi pămîntul plînge. În cîrciumă, ţăranii beau basamac, sporovăiesc în gura mare şi, ameţiţi de băutură, se duc la comisar, un tătar, să-i dea ceva palavragiului ăstuia, ca să-i lase să ducă secara vîndută la haltă ; au să o ducă noaptea, pitită sub un rînd de pari.

În satul Starîi Kurdium au venit de cîteva ori roşii şi de cîteva ori albii ; uliţi întregi zac prădate şi pîrjolite de foc. În satul Starîi Kurdium trăiesc oameni potopiţi de grîne, cu

porci şi cu viţei pe care îi hrănesc cu pîine ; trăiesc la lumina lucinei pe care o aprind cu amnarul ; trăiesc pe jumătate goi... În stepă tălăzuieşte răzmeriţa şi contra-revoluţia, luminate noaptea de pălălăi depărtate, în bătaia clopotelor... În satul Starîi Kurdium nu sînt bărbaţi tineri ; unii s-au dus cu revoluţia, alţii au plecat cu albii.

Amurgeşte. În amurgul cenuşiu, o nevastă de soldat de treizeci de ani (dulce e să săruţi noaptea o nevastă dintr-astea !) opreşte un om îmbujorat de oftică şi-i şopteşte :

— Vino la mine, flăcăule. Sînt singură. Am să-ţi dau pîine. Am făcut focul la baie.

În baie, în răsfrîngerile roşietice, omul vede pe pîntecul femeii şi pe la subţiori spuzeala marmoreeană a sifilisului.

În amurg se aude un ţipăt prelung : în turnul geamiei s-a suit muezinul, ţăran şi el. În amurg, tătarii se roagă, aşternîndu-şi covoraşele, cu privirile aţintite spre răsărit, înspre Asia nevăzută.

Pe cer zboară dezolant un ultim şirag de ciori.

. . . .

Prin stepa pustie, trenul mixt Nr. 58 face cale întoarsă, încărcat de oameni şi de grîne.

. . . .

Halta Gorganului, unde mai înainte nici măcar nu se schimba macazul, e pe cale să facă o carieră feerică : visele tînărului impiegat se împlinesc. În Halta Gorganului a fost adus un detaşament de baraj pentru a împiedica transporturile de grîne şi s-a instituit o vamă interioară. Acum trenurile stau aici zile întregi. Zi şi noapte ard focurile, şi în jurul gării e o mare mulţime de oameni. În fîntîni şi în băltoace n-a mai rămas nici o picătură de apă. Oamenii se duc după apă cale de două verste, la un rîuleţ. Nu poţi să faci doi paşi fără să calci în murdărie de om. Vagoanele sanitare sînt ticsite de bolnavi. Dinspre trenul de aprovizionare, păzit cu străşnicie de mitraliere, răzbesc cîntece vesele, însoţite de glasurile a vreo zece armonici. În jur — gemete, urlete, plînsete, tînguieli şi blesteme. Impiegatul de serviciu vorbeşte scurt cu delegatul vagoanelor, îi spune în două cuvinte ce are de spus. Impiegatul ştie bine ce înseamnă să te freci cu mîneca de mîneca altuia, el poate să expedieze trenul în zece minute şi poate să-l ţină o zi şi o noapte, impiegatul de serviciu poate să primească şi să expedieze un tren noaptea, cînd oamenii din detaşamentul de baraj „nu-s la post din lipsă de lumină", şi impiegatul de serviciu are femei, vin, bani, haine noi, tutun de prima calitate, bomboane „Einem şi Siou". Impiegatul de serviciu vorbeşte ca un general, în două cuvinte, acum nu mai are timp să se plimbe plictisit pe peron.

Prăduit de stepa neagră, trenul mixt Nr. 58 lunecă pe şine ticsit de oameni, făină şi noroi... În noaptea pustie cad fulgi jilavi de zăpadă, vîntul se învîrtejeşte, vagoanele scîncesc din toate încheieturile. Noapte. Beznă. Frig. De-

parte, în bezna neagră, apar vîlvătăile roşii ale focurilor din Halta Gorganului, înfiorătoare ca un miraj fantastic. În vagoane, unde oamenii stau claie peste grămadă, nu doarme nimeni, în vagoane stăruie o tăcere desăvîrşită. Trenul opreşte încet, surd, roţile scrîşnesc. Ard focurile, şi în jurul lor, în zăpadă, oamenii se îndeasă unii într-alţii, printre saci. Clădirea gării stă cufundată în tăcere. În beznă se strîng grămadă, cu cîte o hîrtie de douăzeci de ruble în mînă, delegaţii vagoanelor trenului mixt nr. 58. Ninge şi bate vîntul. Doi dintre ei pleacă şi după un timp se reîntorc. Pentru o clipă, în faţa gării apare impiegatul de serviciu : vorbeşte ca un general.

Linişte.

Şoapte.

Delegaţii aleargă zoriţi la vagoane.

În vagon e întuneric beznă. Delegatul trage uşa duă el. În vagon nu scoate nimeni o vorbă.

— Ei ? întreabă cineva răguşit.

Delegatul gîfîie şi pare voios.

— Femeilor şi fetelor, e rîndul vostru acum ! turuie delegatul în şoaptă. A cerut să trimitem acolo, la ostaşi, fetele şi femeile mai arătoase ; eu, zice, nu pot să fac nimic...

În vagon nu scoate nimeni o vorbă ; se aude numai gîfîiala delegatului.

— Ei, fetelor, femeilor ?

Tăcere.

— Să meargă femeile ! Nu-i chip altfel ! zice o voce sumbră. Gîndiţi-vă că ducem cu noi grîne !

Iarăşi tăcere.

— Dacă-i pe-aşa, hai, Maniuşa... — şi glasul sună ca o coardă plesnită.

Din vagoane, cu băgare de seamă, femeile coboară în beznă şi în zăpadă, şi, în urma lor, uşile se închid îndată. Femeile se strîng grămadă, pe muţeşte. Aşteaptă. Undeva pe aproape vuiesc sîrmele de telegraf. Vine cineva, se uită atent la ele şi zice în şoaptă :

— Sînteţi toate ?... Haidem !... N-ai ce face... Ducem grîne. Scoateţi-ne din bucluc, femeilor şi fetelor... Care sînteţi fete mari, nu vă duceţi... las' că-i de-ajuns şi aşa...

Apoi femeile aşteaptă îndelung lîngă ultimul vagon al trenului de aprovizionare, pînă vine în fugă un flăcăuaş în bluză, neîncins.

— Hei, frumoaselor, vi s-a făcut de dragoste ?! zice el înveselit. Hai, că ne crapă buza după muieri. Da' văd că sînteţi o liotă întreagă. Păi chiar de-atîtea n-avem nevoie ! Ete la ele, pofticioasele ! Alegeţi-vă vreo cinşpe, din alea mai chipoase. Şi băgaţi de seamă să fie sănătoase...

Noapte. Ninge, ninge mereu. Vîjîie sîrmele de telegraf. Şuieră vîntul. Trosnesc focurile. Noapte.

În birou, în preajma impiegatului, s-au îmbulzit delegaţii şi, cu glasuri prefăcute, dulcege şi slugarnice, îl îmbie care mai de care, scălîmbăindu-se, ba cu pepenaşi galbeni, ba cu spirtişor, ba cu conecel, ba cu ţigărele, ba cu tutunaş, ba cu stămbuliţă, ba cu nişte cupoane de postăvior, ba cu ceişor... Impiegatul, ca să-şi omoare

vremea, spune cu un aer de general anecdote obscene, și delegații rîd dulceag, lăsînd rușinați ochii în pămînt.

În zori, trenul mixt Nr. 58 scoate un șuierat, se smucește din toate încheieturile și părăsește Halta Gorganului.

Pîine !...

. . . .

Dincolo de haltă, în stepă, se înalță gorganul de la care și-a luat numele halta. Cîndva, lîngă acest gorgan a fost omorît un om și cineva a scris pe lespedea mormîntului, cu slove stîngace :

Pînă ieri am fost și eu ca tine,
Mîine o să fii și tu ca mine.

Stepa nemărginită, gorganul, totul e troienit de zăpadă, și din inscripția de pe lespedea mormîntului se mai deslușesc numai trei cuvinte :

Pînă ieri am fost și eu...

În seara de toamnă, la poalele dealului din orașul Ordînin se vor aprinde focurile : își vor fierbe o zeamă înfometații, cei care se tîrăsc cu miile în stepă după pîine, și la poalele dealului vor răsuna cîntece triste. În noaptea aceea pietrele terasamentului s-au prăvălit laolaltă cu Andrei Volkovici în rîpă (și vîntul i-a șoptit în cădere : gviiuu), și din pricina căderii totul i s-a sfărîmat în scînteile ochilor, și atunci n-a mai rămas decît inima. Sus, santinela a strigat ceva

și pe urmă au fost focurile înfometaților, traversele, o frîntură din cîntecul înfometaților.

Ei bine, se pune o întrebare, *o mică întrebare* dostoievskiană : impiegatul acela din Halta Gorganului nu era cumva Andrei Volkovici sau Gleb Ordînin ? Și altfel : Gleb Ordînin și Andrei Volkovici n-au fost cumva omul acela îmbujorat de oftică ? N-au fost oare ei un fel de Ivanușka-prostănacul de-al nostru, rus, ori un Ivan-țarevici ?

Sumbră e partea asta a treia a tripticului !

În cartea lui Semion Matveev Zilotov : „Viața cumpătată sau concepția morală asupra demnității vieții“ întîlnim aceste cuvinte :

> „Există oare ceva mai îngrozitor decît să vezi necredința sporind tocmai în clipa cînd forțele naturii se istovesc, astfel încît să privești cu dispreț spaimele ce au împresurat patul muribunzilor și să dai mîndru Universului o pildă de cutezanță și necinste ?...“

CAPITOLUL VI, penultimul. BOLŞEVICII

(tripticul al doilea)

Şi cei de pe urmă vor fi cei dintîi.

Scurtele de piele

În casa Ordîninilor, la comitetul executiv (aici nu mai erau muşcate în ferestre) se întruneau la etaj oameni în scurte de piele — bolşevicii. Oamenii aceştia în scurte de piele, toţi înalţi, voinici şi frumoşi, cu cîrlionţii zbucnind de sub şapca dată pe ceafă, cu fălcile strînse şi cute în colţurile buzelor, aveau mişcările măsurate. Aleşi din ruseasca gintă moale şi butucănoasă, nu se lăsau moliciunii în scurtele lor de piele. Aşa ştim noi, aşa vrem, aşa am hotărît şi basta! Poetul Piotr Oreşin a spus un adevăr: „Golănimea slobodă-o lăsaţi, căci de nu — voi fi-veţi spînzuraţi!..." Arhip Arhipov şedea ziua la comitetul executiv şi scria tot felul de hîrtii, pe urmă hoinărea prin oraş şi pe la uzină — la conferinţe, întruniri, mitinguri. Scria hîrtiile împreunîndu-şi sprîncenele (şi barba-i era un pic ciufulită), şi ţinea tocul în mînă ca pe o bîtă. La întruniri

rostea pocit cuvintele de provenienţă străină: constantăm, ernergic, letefogramă, fucţiona, bujet, după cum şi unele cuvinte ruseşti le rostea cu un accent ţărănesc. În scurtă de piele şi cu barba ca a lui Pugaciov. Caraghios? Şi mai caraghios e că Arhip Arhipov se scula cu noaptea-n cap şi tocea în ascuns Algebra lui Kiseliov, Geografia economică a lui Kistiakovski, Istoria Rusiei din secolul al XIX-lea (ediţia Granat), „Capitalul" lui Marx, „Ştiinţa financiară" a lui Ozerov, „Contabilitatea" lui Weizman, un manual pentru studierea limbii germane fără profesor, şi mai tocea şi micul dicţionar de cuvinte străine intrate în limba rusă, întocmit de Havkin.

Scurtele de piele.

Bolşevicii. Bolşevicii? Da. Aşa. Iată cine sînt bolşevicii!

Albii au plecat în martie. Şi chiar în cele dintîi zile ale lui martie a venit de la Moscova o comisie ca să vadă ce a rămas din uzine. Din comisie făceau parte reprezentanţi şi de la OTK, şi de la HMU, şi de la Serviciul metalelor, şi de la Gomza, şi de la Ţepti, şi de la Ţepkape, şi de la Serviciul industrial, şi de la RKI, şi de la VTK etc., etc. — tot numai specialişti. La şedinţa care s-a ţinut la regiune s-a stabilit că doi ori doi fac patru, că situaţia de la uzine e mai mult decît catastrofală, că nu există nici materii prime, nici unelte, nici mînă de lucru, nici carburant, şi că e imposibil ca uzinele să fie puse în funcţiune. *Imposibil.* Eu, autorul, în-

soțeam această comisie, al cărei șef era tov. K., Lukici, după numele patronimic. Cînd s-a dat ordin pe eșalon să ne pregătim de plecare (noi alcătuiam detașamentul de pază al trenului și eram înarmați cu puști), eu, autorul, mi-am închipuit că ne reîntoarcem la Moscova, de vreme ce *nu se poate face nimic.* Dar noi am plecat la uzine, pentru că *nu există nimic imposibil,* nimic care să nu se poată. Am plecat acolo pentru că bolșevicul K., Lukici, după numele patronimic, a raționat foarte simplu, cum că dacă treaba ar fi fost făcută, n-ar mai fi fost nevoie să se facă nimic, și că brațele omului sînt în stare să facă orice.

Bolșevicii.

Scurtele de piele.

„Să fucționeze ernergic". Iată ce au făcut bolșevicii. Și naiba să vă ia pe voi toți — auziți, voi, sirop dulce-acrișor ?!

Puțul Nr. 3 de la Uzina din Taejevo. La 320 de metri adîncime, adică la un sfert de verstă sub pămînt, se făceau găuri de abataj ; oamenii forau cufundați pînă la brîu într-o apă aproape clocotită, în puțul săpat în rocă forau găuri de abataj ; artificierii puneau în găuri cartușe de dinamită, le spărgeau cu explozibil la 320 de metri adîncime, cufundați pînă la brîu într-o apă aproape clocotită. Artificierii trebuiau să dibuiască găurile în apă, să se cufunde în apă și să înfunde cartușele în ele, să pună sub cartușe detonatoarele cu fulminant de mercur și cu fitil învelit în gutapercă, și să dea foc la cîte cincisprezece-douăzeci cartușe odată.

Semnal de jos :
— Gata ?
Semnal de sus :
— Gata !
Semnal de jos :
— Dau foc !
Semnal de sus :
— Dă-i foc cu Dumnezeu !

Unul după altul se aprind fitilurile, una după alta sfîrîie licăririle albăstrui deasupra apei și se afundă în tubul de gutapercă, sub apă. Ultima licărire albăstruie a sfîrîit și s-a cufundat în apă.

Un salt în beznă și un semnal celor de sus :

— Dă-i drumul !

— Gata !

Și bena gonește în sus, în ploaie, în beznă, printre șuierături, cu șapte stînjeni pe secundă (asta-i limita ca să nu moară omul), fugind de moarte la lumină. Iar jos explodează cartușele de dinamită : primul, al doilea, al treilea.

În mina Nr. 3, la 320 de metri adîncime, forau găuri de abataj doi oameni.

— Gata ?

— Gata !

— Dau foc !

— Dă-i foc cu Dumnezeu !

Unul a isprăvit mai devreme și s-a urcat în benă. Celălalt a aprins ultimul fitil (licăririle albăstrii s-au afundat în apă sfîrîind) și s-a apucat de cablu.

— Dă-i bătaie !

Ori a călcat el greşit, ori s-a pripit mecanicul printre şuierăturile din ploaie şi din beznă, fapt e că bena a pornit-o în sus lăsîndu-l pe cel de-al doilea acolo, jos, tocmai cînd ultima licărire se afunda în apă.

Primul a semnalizat în sus :

— Stop ! Coboară bena !

Bena s-a smucit în beznă, suspendată în ploaie.

— Jos !

Atunci a semnalizat cel de-al doilea.

— Sus ! — căci n-avea nici un rost să mai moară unul.

— Jos ! strigă primul.

— Sus ! strigă cel de-al doilea.

Şi bena se zbuciuma în beznă. Fiecare dintre ei îşi sacrifica viaţa pentru fîrtatul său, acolo, la 320 de metri adîncime, unde dacă mori, eşti şi îngropat.

Se vede că mecanicul a înţeles ce se petrece în puţ. Şi atunci a slobozit bena în jos cu viteza morţii şi tot cu viteza morţii a scos-o la suprafaţă, în bubuiturile dinamitei din adînc, din moarte. Iar acolo sus, pe tustrei — şi pe mecanic şi pe cei doi artificieri — i-a pălit deodată setea ! Ei bine, atunci cînd nu exista nici un fel de revoluţie, cum oare se putea „fucţiona ernergic" ?

Scurtele de piele. Bolşevicii.

Seara, în casa Ordîninilor, la cămin, după ce s-a descălţat şi şi-a frecat cu desfătare degetele de la picioare, amorţite de cizme, urcîndu-se de-a buşilea în pat, Egor Sobacikin a citit îndelung o broşură, la lumina becului aflat la căpătîi, după care l-a întrebat pe vecinul său, adîncit în lectura ziarului „Izvestia" :

— Dumneata cum crezi, tovarăşe Makarov, ce determină viaţa omului — condiţiile de existenţă sau ideea ? Pentru că dacă stai să te gîndeşti, ideea cuprinde şi ea condiţiile de existenţă, nu ?

Kitai-Gorod

Noaptea, la Moscova, în Kitai-Gorod, dindărătul zidului chinezesc, în huditele şi curţile de piatră, sub felinarele de gaz — un deşert pietros. Ziua, în dosul zidului chinezesc, Kitai-Gorodul se foia cu milionul lui de oameni cu melon pe cap, şi cu milioane de alte lucruri de tot soiul, de capitaluri şi planuri, de suferinţe şi de vieţi, din cap pînă-n picioare aşa, cu melon şi cu servietă sub braţ, întocmai ca Europa. Noaptea, în schimb, în huditele şi în ogrăzile de piatră dispăreau meloanele, se înstăpîneau pustiul şi tăcerea, hălăduiau cîinii, felinarele abia pîlpîiau printre pietre, şi numai dinspre Zareadie şi înspre Zareadie umblau oameni, rari ca şi cîinii. Şi atunci, în pustietatea asta, din ogrăzi şi de sub porţi ieşea tîrîş : Kitai-ul fără melon, Imperiul Ceresc, care se întinde undeva în Răsărit, dincolo de Marele Zid de Piatră, şi priveşte lumea cu ochii lui oblici, semănînd cu bumbii de la mantăile soldaţilor ruşi. Acesta e Kitai-Gorod.

Şi iată al doilea Kitai-Gorod.

La Nijni-Novgorod, în Kanavino, dincolo de Makari, în lungul căruia se aşeza cu fundul ei masiv aceeaşi Ilinkă moscovită, în noiembrie, după milioanele de puduri, butoaie, bucăţi, arşini şi coturi de mărfuri schimbate în septembrie pe ruble, franci, mărci, lire sterline şi altele, după dezmăţul din octombrie, pe sub perdeaua ca o Volgă revărsată de vinuri, icre, „Veneţii" şi băuturi „evropeneşti", „tătăreşti", „chinezeşti", dimpreună cu ocale de spermatozoizi, în noiembrie, în zăpadă, din rîndurile de prăvălii şi gherete bătute în scînduri, din pustietate, priveşte cu nişte bumbi soldăţeşti în loc de ochi : Kitai-ul de noapte al Moscovei, adăpostit după zidul de piatră. Tăcere. Mister. Fără melon. Bumbi soldăţeşti în loc de ochi.

> Cel din Moscova — noaptea, de cu seară pînă dimineaţa. Cestălalt — iarna, din noiembrie pînă-n martie. În martie, apele Volgăi vor potopi Kanavino şi vor duce Kitai-ul în Caspica.

Şi iată al treilea Kitai-Gorod.

Iată-l. O văgăună, un pîlc de pini, zăpadă, iar mai departe — munţi de piatră, un cer de plumb, un vînt de plumb. Zăpada e afînată, şi de trei zile bate vîntul : semnele vremii spun că vîntul mănîncă zăpada. Sîntem în martie. Coşurile nu scot fum. Furnalul a amuţit, în secţiile uzinei e zăpadă şi rugină. Stăruie o tăcere de oţel. Iar din secţiile pline de funingine, din maşinile moarte şi ruginite, priveşte Kitai-ul ; şi surîd — aşa cum pot ei să surîdă — nişte bumbi soldăţeşti. Frezele şi strungurile tac. Presa hidraulică nu mai geme : puf ! puf ! În secţia de laminare, pe o bară ruginită stă un strat de zăpadă roşcată ; geamurile de sus sînt sparte. În sala turbinelor nu se aprind luminile noaptea, în sala cazanelor şuieră vîntul şi e beznă. Din turnătorie, acolo unde un obuz a muşcat dintr-un ungher, din cuptorul Martin, din cuptoarele reci se ivesc grav bumbii soldăţeşti, cu urechile mari, fără melon.

> Acolo, la o mie de verste, la Moscova, uriaşa piatră de moară a revoluţiei a măcinat Ilinka, şi Kitai-ul a ieşit din Ilinka şi a pornit-o tîrîş...

— Încotro ?

— A ajuns pînă-n Taejevo ?!

— Nu-i adevărat ! Nu-i adevărat ! Nu-i adevărat !

Albii au plecat în martie şi uzina a rămas în martie.

Albii au plecat cu lupte de artilerie, oamenii s-au risipit prin păduri, înspăimîntaţi de ciuma albă, şi numai Armata Roşie, în mantăluţe prăpădite, în cete mărunte şi cu miile ei de oameni mergea tot înainte şi înainte. Mult timp după plecarea albilor, în secţia de montaj a stat spînzurat de o macara un om, agăţat de coaste, legănat de vînt ; în puţuri, apa ajungea pînă la gît şi aici pluteau cadavre învineţite.

Vîntul de martie urla în vifornițe și mînca zăpada, și din zăpada de martie mîncată de vînt, în viroagele din jurul uzinei și în pădurile din jur răsăreau brațe de oameni, picioare și spinări, mîncate nu de vînt, ci de cîini și de lupi. În vîntul de martie pîrîiau însingurate mitralierele și bubuiau tunurile, ca și cînd un moșneag ar fi omorît niște muște pe pereți cu o pocnitoare...

— A ajuns la Taejevo ?!
— Nu-i adevărat ! Nu-i adevărat ! Nu-i adevăra-at !...

Fără echivocuri. Uzina a revenit la viață surprinzător de simplu, în virtutea unei *necesități economice*. Albii au plecat și, după ce a trecut spaima, din păduri au început să se adune muncitorii, și muncitorii *n-aveau ce mînca*. Asta-i tot. Stăpînirea s-a schimbat de opt ori, dar muncitorii aveau o singură mamă — mașina. La uzină nu era nici o autoritate și muncitorii s-au cooperativizat într-un artel. La uzină nu era combustibil, puțurile erau inundate ; dar în spatele uzinei se afla crescătoria de cai a Ordîninilor, și sub hipodrom se aflau straturi de cărbune. Oamenii au început să extragă cărbune de capul lor și, cum nu aveau timp să-l cocseze, turnătoria de fontă a fost pusă în funcțiune cu *antracit*. Mașinile erau într-un hal fără de hal, așa că înainte de toate a fost pusă în funcțiune secția de sculărie. Nu erau bani pentru plata

muncitorilor, și atunci s-a hotărît să se dea fiecărui muncitor și maistru cîte un pud de bare de fier pe lună, ca să facă pluguri, topoare și coase *pentru schimbul în natură*. Uzina a renăscut singură, *a autoînviat*. Nu e oare acesta un poem de o sută de ori mai măreț decît învierea lui Lazăr ?!

Arhip Arhipov și un inginer mărunțel, cu părul vîlvoi, într-un cojocel și cu o căciulă cu apărători pentru urechi, care avea o vorbă a lui : *ta-ra-ram* (revoluția — *ta-ra-ram*, scandal — *ta-ra-ram*, au venit albii — *ta-ra-ram*, mă dor dinții — *ta-ra-ram ;* de opt ori s-a schimbat stăpînirea și au fost opt ta-ra-ra-muri : primul ta-ra-ram, al doilea...), Arhip Arhipov și inginerașul acesta alergau prin uzină, pe la secții și prin puțuri, iar seara, la birou, întocmeau un proiect *din cele mai grandioase* — elaborau calibrele și toleranțele de normalizare. Vîntul răscolea fumul negru al cuptorului Martin, și noaptea furnalul pălălăia în surpături. În secții se auzea acum scrîșnetul metalului, tăcerea de oțel se risipise. Se poate „fucționa ernergic" !

Pe lista uzinelor în stare de funcționare, aflată la comisia pentru examinarea situației industriei noastre grele, uzina din Taejevo nu era trecută. Comisia a dat pe la Taejevo întîmplător ; treceau prin apropiere în timpul nopții, nu aveau de gînd să se oprească, dar au văzut furnalul arzînd și s-au oprit ; și comisia a găsit uzina din Taejevo ca una din singurele care...

Acolo, la o mie de verste, la Moscova, uriaşa roată de moară a revoluţiei a măcinat Ilinka, şi Kitai-ul a ieşit din Ilinka şi a pornit-o tîrîş...

— Încotro ?!

— A ajuns la Taejevo ?!

— Nu-i adevărat ! Nu-i adevărat ! Nu-i adevăra-at !

Ziua, la Moscova, în Kitai-Gorod jongla melonul, în frac şi cu servietă sub braţ ; noaptea îi lua locul Kitai-ul, Imperiul Ceresc de după Marele Zid de Piatră, fără melon, cu ochii ca nişte bumbi soldăţeşti. Ei bine, se va lăsa oare Kitai-ul schimbat pe melon, în frac şi cu servietă sub braţ ?! Nu cumva vine un al treilea să le ia locul, acela care

— Poate fucţiona ernergic !

Viforniţă. Martie. Ah, ce viforniţă, cînd vîntul mănîncă zăpada ! Şooia, şo-oia, şoooia !... Gviiuu, gvaau, haaau... gviiuu, gviiiiuuu... Gu-vu-zz ! Gu-vu-zz !... Glav-bum ! Glav-bumm !... Sooia, gviiuu, haauu ! Glav-bumm ! Gu-vuz ! Ah, ce viforniţă ! Ce înviforare ! Ce bine e !

Partea a treia a tripticului

(cea mai luminoasă.)

Deasupra rîpei, deasupra Vologăi, se înalţă kremlinul cu zidurile lui roşii, masive, părăginite, năpădite de bozii, brusturi şi urzici. Casele cele mai noi, zidite în kremlin pe vremea lui Nicolae I, case de zid, mari, cu multe ferestre, albe şi galbene, sînt sumbre şi măreţe în vechimea lor. Străzile kremlinului, pietruite cu bolovani uriaşi, sînt întortocheate, cu tot felul de hudiţe şi ulicioare, şi pe la colţuri se înalţă biserici. Multe arşiţi au pîrjolit kremlinul şi mulţi ani —ani goi — i-au tocit bolovanii străzilor.

Rusia. Revoluţia. Ţipă bufniţele ; ţipătul lor de bucurie are o rezonanţă lugubră pentru om. Amurg. Toamnă. În kremlin, în turlele lui sînt multe bufniţe. Amurgul şi toamna acoperă pămîntul de aur. Vîntul şuieră pe ulicioarele kremlinului : gu-vuuu-z !... Tabla de pe acoperişurile caselor vechi duduie : glav-bumm ! Pe caldarîmul pustiu, în vîntul cenuşiu, calcă un om în scurtă de piele. Vîntul poartă de-a rostogolul frunzele îngălbenite. Omul trece prin Zareadie, cu halele dărîmate, iese din împrejmuirea kremlinului printr-un loc unde zidul a fost surpat de artileria albilor, şi acolo, pe un alt dîmb, se înalţă spitalul, înconjurat de brăduleţi verzi şi zvelţi ca sfinţii lui Nesterov. Omul acesta e Arhip Ivanovici Arhipov. Vîntul toamnei cotrobăieşte peste tot, umflă hainele şi pricinuieşte tusea. La spital, în apartamentul medicului Natalia Evgrafovna, pereţii de bîrne miros a răşină, duşumeaua e aşternută cu linoleum, geamurile sînt mari şi largi, după moda cea nouă, şi pe linoleum se aşterne lumina tulbure a zilei, învăluind filodendronii uriaşi, masa încărcată

de hîrtii, soba din plăci albe de faianţă. Ziua e tulbure şi amurgul e tulbure, dar în cameră e lumină, şi azi s-a făcut pentru întîia oară focul în soba olandeză.

— Ia loc, Arhipov; uite colea, pe canapea.
— Mulţumesc. Stau aici, lîngă sobă.
Arhipov are o barbă ca a lui Pugaciov — neagră, bogată, zburlită, şi are ochii negri.
— Ascultă, Arhipov, dumneata nu vorbeşti niciodată despre tatăl dumitale. Aş vrea să vorbim despre asta... Doar eşti feciorul lui.
— Da. Şi eu aş vrea. E greu să smulgi rădăcinile vechi. Şi rădăcinile astea dor tare. Dar asta trebuie să treacă. Raţiunea spune că aşa trebuia el să moară, din timp; prin urmare, de ce să sufăr? Trebuie să trăiesc, să muncesc.
— Totuşi, ai rămas singur, singur pentru totdeauna!
— Da. Şi? Eu am fost întotdeauna singur, dar acum sînt împreună cu toţi ceilalţi prieteni ai mei. Cred că abia acum mă izbăvesc de toate prostiile.
Natalia Evgrafovna s-a ridicat de la masă şi a venit la sobă, lîngă Arhipov.
— Spune drept, nu te ia groaza?
— Ba bine că nu! E cumplit! Dar nu trebuie să sufăr. Bătrînul a murit fiindcă aşa trebuia. M-am gîndit mult la asta şi nu sufăr. Aşa trebuie. Arhipov luă în mîinile lui mîna Nataliei Evgrafovna. Mai bine vorbeşte-mi despre dumneata, Natalia Evgrafovna...
— N-am ce să-ţi spun. Ei bine?

— Atunci, am să vorbesc eu. Eu sînt tot timpul ocupat cu uzina, la comitetul executiv, cu revoluţia. Cînd a murit tata, m-am gîndit la mine. Mi-am zis că trebuie să muncesc şi munceam. Şi încă ceva. Am venit la dumneata ca să-ţi cer mîna. Cînd eram tînăr de tot, mă îndrăgosteam, mai greşeam cu femeile. Pe urmă mi-a trecut. Eu zic aşa, că o să avem copii. Amîndoi muncim, şi o să ne creştem copilaşii cum trebuie. Aş vrea să am copii deştepţi, şi dumneata eşti mai inteligentă decît mine. Dar să ştii că şi eu învăţ. Sîntem amîndoi tineri, sănătoşi. Arhipov lăsă capul în piept şi Natalia Evgrafovna nu-şi trase mîna din mîinile lui.
— Da, bine, vorbi ea cu întîrziere. Dar eu nu sînt fată. Copii — da, ăsta e singurul lucru... Eu însă nu pot să te iubesc aşa... mă rog, ştii dumneata...
Arhipov îşi săltă capul şi se uită în ochii Nataliei Evgrafovna: ochii ei erau limpezi şi calmi. Duse stîngaci la buze mîna ei şi o sărută pios.
— Uite-aşa. Nu-i nimic că nu eşti fată; om să fii.
— Are să fie ceva rece şi lipsit de intimitate, Arhipov.
— Cum? lipsit de intimitate? Nu înţeleg expresia asta.

Cerul a acoperit pămîntul, ferestrele s-au făcut una cu pereţii, cărbunii din sobă s-au pudrat cu cenuşă — soba trebuie închisă. În sufrageria cu pereţii tot de bîrne, pe faţa albă de masă

scînteiază nichelul ceainicului, al tăvii, al suporturilor pentru pahare. Arhipov bea din farfurioară, pe care o ține cu degetele rășchirate; sub haina de piele poartă o vestă, sub vestă — o rubașcă. Natalia Evgrafovna e îmbrăcată într-un jerseu roșu și o fustă neagră; cosițele și le-a adunat pe cap într-o cununiță. Linoleumul răspîndește sclipiri reci — afară e noapte, luna adastă tulbure printre nori — și în linoleum își oglindesc răceala tulbure luna, pereții, masa cu picioarele-n sus, bezna din cadrul ușii deschise și întunericul din odaie. Pe masă stă o lampă „ministerială".

— Mie îmi trebuie un om, îmi trebuie curățenie, rațiune!

Razele lunii au pătruns în încăpere și s-au așternut pe linoleum. Arhipov a atins fără să vrea umărul Nataliei Evgrafovna, lumina lunii a căzut asupra ei și ochii ei au dispărut în beznă. Natalia Evgrafovna s-a lipit tandru de Arhipov și a șoptit abia auzit:

— Dragul meu, numai pe tine te am...

De bucurie, Arhipov n-a știut ce să răspundă.

— Știi, scumpa mea, trebuie să trăim!

Bufnițele țipă cu o bucurie sălbatică și țipătul lor răsună lugubru. „Omul nu e un animal, ca să iubească așa ca un animal". Cerul a acoperit un pic pămîntul. Noapte. În kremlin țipă bufnițele. Vîntul șuieră prin ulicioare: gu-vuz! Casele mari de piatră, cu multe rînduri de ferestre, albe și galbene, se înalță sumbre în întuneric, mărețe prin vechimea lor. Străzile întortocheate, cu hudițe și ulicioare, sînt așternute cu bolovani de piatră și pe le colțuri se înalță biserici. Ani goi. Beznă. Noapte. Toamnă. Luna, verzuie, se tîrăște încet.

— Dragul meu, numai pe tine te am!

Natalia stă la fereastră, linoleumul răspîndește sclipiri reci, filodendronii se uriesesc în beznă. Pe fereastră cade lumina lunii. Azi s-a făcut prima oară focul în sobă și geamurile s-au aburit. Lumina fantomatică a lunii se fărîmițează și se reflectă în lacrimile de pe geam și în lacrimile din ochi.

— Să nu iubești și totuși să iubești! Eh, o să fie bine, și o să avem copii, și o să muncim, o să muncim! Dragul meu, numai pe tine te am! *Și n-o să fie* nici minciună, nici suferință.

În casa Ordîninilor, la cămin, după ce s-a descălțat și și-a desmorțit cu desfătare degetele scăpate din strînsoarea cizmelor, suindu-se de-a bușilea în pat, la lumina becului aflat la căpătîi, Egor Sobakevici a citit îndelung o broșură, și cînd a isprăvit-o, a cugetat:

— Și totuși, adevărul și bucuria vor triumfa! Nu se poate altfel.

Arhipov a intrat, a trecut fără o vorbă în camera lui și a luat în mînă dicționarul de cuvinte străine intrate în limba rusă, întocmit de Havkin: cuvîntul *intimitate* nu era trecut în dicționar.

— Dragul meu, numai pe tine te am!

CAPITOLUL VII (ultimul, fără titlu)

Rusia.
Revoluţia.
Vifornița.

EPILOG

ULTIMUL TRIPTIC (Material de esență)

Farmece

În octombrie, puiul de lup nu e mai mic decît un cîine de ispravă. E linişte. A trosnit un vreasc. În luminişul unde peste zi flăcăii au făcut corvoadă la tăiat copaci, a răzbit din rîpă un iz de putregai, de ciuperci şi de spirt tomnatec. Şi izul ăsta tomnatec de spirt spune fără de greş că s-a isprăvit cu ploile : o săptămînă va fi o revărsare de aur, şi pe urmă, o dată cu îngheţurile timpurii, va ninge. Tîrziu în toamnă, cînd pămîntul învîrtoşat amiroase a spirt, călătoreşte pe cîmpuri Dobrînea Nikitici [1]-Brîu-de-aur ; ziua pe platoşa lui scînteiază chinovarul plopilor, aurul mestecenilor şi albastrul cerului (un albastru tare ca spirtul), iar noaptea, întunecîndu-se ca oţelul brumat şi cu adausul ruginiu al pădurilor umezite de neguri, pla-

[1] Unul din eroii *bilinelor* ruseşti.

toşa i se desluşeşte încă lămurit, zăngănind sub săgetarea primilor ţurţuri de gheaţă şi scînteind din ţintele stelelor. Cele dintîi îngheţuri s-au arătat, dar din rîpă vine o ultimă boare de umezeală şi de căldură. În octombrie, puii de lup se desprind de mamele lor şi umblă singuri. Lupul iese la drumul din pădure, ocoleşte pe departe fumul focului mocnit, zăboveşte o vreme printre mestecenii doborîţi şi o porneşte în goană devale, pe ţarini, unde iepurii calcă semănăturile de toamnă. În noaptea neagră şi în liniştea neagră nu se vede satul de peste albia secată. În sat, în pătule, fetele s-au apucat să cînte cît le ţine gura şi au amuţit îndată, trimiţînd o tristă chiuială spre ţarini şi spre pădurea tomnatecă. Din pădure, prin rîpă, înspre biserica Sfînt Nicolae, Arina vine la Egorka. Lupul i-a ieşit în cale în marginea pădurii şi s-a ascuns în tufişuri. Arina trebuie să-l fi văzut, căci din tufişuri au fulgerat doi ochi verzi, dar ea nu s-a abătut din drum şi nici n-a iuţit pasul... În casa lui Egorka, tăciunită de funingine, mirosea a ierburi de leac — miros de toamnă. Arina a scormonit jarul în sobiţa de tuci, a aprins o lumînare de ceară, turnată din ceara de la prisaca lui Egorka şi a făcut lumină: casa era mare, bine zidită, cu laviţe pe lîngă pereţi şi cu un cuptor împodobit cu zugrăveli; de pe cuptor atîrnau tălpile lui Egorka-Chiorul, vrăjitorul. Egorka s-a întors pe partea cealaltă, a întins de pe cuptor capul lui alb, cu părul vîlvoi, şi a strigat răguşit de somn:

— Ai venit? A-a, a venit vrăjitoarea! Cît te-ai suci tu, cît te-ai învîrti, tot a mea o să fii, vrăjitoareo, c-am să te farmec...

— Uite c-am venit. Şi n-o să mă duc nicăieri de-aici de lîngă tine, diavol împieliţat. Şi-o să te prăpădesc, şi-o să-ţi beau sîngele tău de vrăjitor. O să te bag în groapă, diavol împieliţat ce eşti!

În tindă zumzăiau neliniştite albinele, dornice să se vadă în adăpostul de peste iarnă al ştiubeelor. Umbrele stîrnite de flacăra lumînării au încremenit prin unghere. Şi iarăşi a cîntat cocoşul. Arina s-a aşezat pe o laviţă şi pisicile, gheboşîndu-se, s-au urnit îndată şi i-au sărit în poală. Egorka s-a dat jos de pe cuptor, arătîndu-şi pentru o clipă tălpile lui ca şi coaja de ienupăr.

— Ai venit?! A-a, ai venit, vrăjitoareo! O să-ţi beau sîngele...

— Uite c-am venit, diavol împieliţat. M-ai fermecat, m-ai ameţit.

— Scoate-ţi ciubotele şi suie pe cuptor! Dezbracă-te!

Egorka s-a aplecat la picioarele Arinei, i-a tras cizmele şi i-a săltat fustele, şi neruşinata de Arina nu şi-a tras fustele la loc.

— M-ai fermecat, diavol împieliţat! Şi pe tine te-ai fermecat. Vezi c-am adus niscai ierburi, le-am lăsat în tindă.

— M-am fermecat, m-am fermecat! N-o să te duci nicăieri, a mea o să fii, n-o să te duci nicăieri, fată, n-o să te duci...

Sub şopron au lătrat cîinii : o fi trecut lupul pe-aproape... Şi iarăşi a cîntat cocoşul — era al treilea cîntat al cocoşilor.

Pînă să se asprească vremea, oamenii din Ciornîie Reciki au strîns tot rodul de pe cîmp şi s-au tras la hodină prin izbe, căci viaţa ţăranului conteneşte laolaltă cu a pămîntului. Femeile roboteau în harmane, iar fetele, după muncile verii, în aşteptarea vremii nunţilor, se preumblau în voie, zăboveau serile în harmane, dormeau grămadă noaptea prin pătule, aprinzînd focul în sobele de lut, care umpleau pătulele de fum, cîntau cît le ţinea gura pînă la trîmbiţarea cocoşilor, din care pricină şi flăcăii plecaţi peste zi la tăiat copaci în pădure, se îndesau seara în preajma pătulelor. Pe deasupra ţarinilor hălăduia Dobrînea, zvîrlind pumni de stele albe pe cerul de gheaţă al toamnei (din care unele cădeau pe pămîntul negru), şi pămîntul zăcea ostenit şi tăcut, oţelul pădurilor prinsese rugină, ca platoşa de oţel brumat a lui Dobrînea, albită de mucegaiul celor din urmă ceţuri, în clinchetul ţurţurilor de gheaţă. Seara, fetele cîntau cît le ţinea gura în pătul, şi au venit şi flăcăii cu o armonică ; fetele au zăvorît uşa, dar flăcăii au dat buzna înăuntru ; fetele au ţipat şi s-au îndesat prin unghere, pitindu-se în paie, dar flăcăii le prindeau, le frămîntau în braţe şi le sărutau. Cenuşa din sobă lucea cafeniu, fumul te orbea, paiele trosneau a iarnă.

Ci-vi-li-vi-li-vi-li,
S-alegi pe cine-i pofti...

a prins glas o fată într-un colţ, lăsîndu-se înfrîntă. Pe urmă, fetele s-au pornit să cînte în cor, adunîndu-se roată. Armonica a prins glas şi ea. Fetele cîntau fornăit, cu feţele încruntate :

Eh, cocori cu lungi picioare,
Nu găsirăţi drumul bun !

Mirosului de fum i s-a alăturat un miros de paie răscolite, de sudoare şi de oaie. În sat au trîmbiţat cocoşii. O stea a căzut pe pămînt.

Alexei Semionov Kniazkov-Kononov a ajuns-o pe Ulianka Kononova într-un ungher întunecos, în paie, unde mirosea a paie, a secară şi a şoareci. Ulianka s-a prăvălit pe spate, ferindu-şi gura. Alexei i-a pus genunchiul pe burtă, i-a dat braţele în lături, s-a prăvălit peste ea şi mîinile lui au atins pieptul Uliankăi, şi Ulianka şi-a dat capul pe spate ; buzele ei erau umede, sărate, răsuflarea fierbinte, şi totul mirosea a sudoare, amar şi dulce, şi îmbătător.

Ci-vi-li-vi-li-vi-li...

Dobrînea Brîu-de-Aur risipise pe gheaţa cerului stelele albe, pămîntul ostenit zăcea mut, satul dormea ghemuit la pămînt pe malul rîului, cu pădurea în dreapta, cu ţarinele în stînga şi în spate, cu izbele cu coperişurile de stuf tunse bătrîneşte, privind în vale cu ferăstruicile lor mici. Flăcăii au rămas peste noapte într-alt pătul, învecinat cu pătulul fetelor. După cel de-al doilea cîntat al cocoşilor, Alexei a ieşit afară. Luna lumina coperişurile ca o lumînare cu flacăra pîlpîită, pămîntul se acoperise de

brumă, sub picioarele flăcăului a trosnit pojghița gheții, copacii stăteau țepeni, și printre ei se deslușea tîrîndu-se ceața. Pătulul fetelor stătea alături, mut, în harman paiele scînteiau. Îndată după ce a ieșit Alexei, a scîrțîit și ușa de la pătulul fetelor, și în lumina lunii a ieșit Ulianka. Alexei stătea în întuneric. Ulianka s-a uitat liniștită în jur și și-a depărtat picioarele să-și lepede udul — în liniștea toamnei se auzea asta deslușit. Ulianka și-a petrecut mîna prin fustă peste locul de rușine și, cu un pas mare, s-a întors în pătul. Prin ogrăzi, cocoșii s-au îmboldit la cîntec — unul, doi, o mulțime. În seara aceea, Alexei a simțit pentru întîia oară cu adevărat femeia.

Cu două zile înainte de Procoave, peste noapte, a dat cea dintîi zăpadă — a nins cîteva ceasuri. Pămîntul a întîmpinat zorile în veșmînt de iarnă, cu zarea împurpurată. Numai că o dată cu zăpada s-a făcut cald, ziua a încăruntit ca o babă — vîntoasă și slută : și toamna a venit înapoi. În ajun de Procoave, în Ciornîie Reciki, pe malul rîului, s-a făcut focul în băi. În zorii zilei, fetele, lipăind desculțe prin zăpadă, cu poalele sumese, au cărat apă și au grijit pînă seara de focul din sobele fără horn. În case, cei vîrstnici pregăteau leșia și strîngeau rufele, iar în amurg s-au dus cîrd să facă baie de abur — bătrîni, bărbați, cumnați, feciori, flăcăiandri, mame, neveste, nurori, fete, copii. Băile nu aveau hornuri ; luminate de răsfrîngerile roșietice ale focului din sobe, trupurile albe de oameni, trupuri de bărbați și de femei, se învălmășeau în fum și în abur ; toți se spălau cu aceeași leșie, cel mai vîrstnic îi freca pe toți pe spate, apoi fugeau să se clătească la rîu, în frigul și umezeala înserării, în bătaia vîntului rece.

În ziua aceea, în zori, Aleoșka Kneazkov s-a dus la Sfînt Nicolae, la Egorka-Chiorul, vrăjitorul. Pădurea stătea mută, în faptul zilei, învăluită în ceață, înspăimîntătoare. Vrăjitorul Egorka șoptea de te treceau toți fiorii : „În baie, în baie, îți spun, în baie !..." Seara a pogorît jilavă și rece, vîntul șuiera pe toate glasurile. Seara, Aleoșka a stat de pîndă lîngă baia Kononovei-Gnedîh. Din baie a țîșnit ca ieșită din minți o fată în pielea goală, cu părul despletit, s-a repezit la rîu și de acolo a luat-o la fugă la deal, spre casă, și trupul ei alb s-a mistuit în întuneric. În două rînduri a ieșit din baie un bătrîn, s-a dus de s-a vîrît în rîu și iarăși s-a întors la abur. Mama a coborît la rîu cu copiii subsuoară. Pe urmă, Ulianka a rămas singură în baie, pentru curățenie. Alexei s-a strecurat în tindă și, cuprins de o mare spaimă, s-a apucat să șoptească ceea ce l-a povățuit Egor :

— Mă-ntorc cu spinarea la asfințit, cu fața la răsărit, mă uit și văd o săgeată de foc scoborînd din seninul cerului. Mă închin săgeții, mă rog ei și-o-ntreb : „Încotro zbori, săgeată de foc ?" „În pădurile întunecoase, în mlaștini, în scoarța crudă". „Alelei, săgeată de foc, zboară încotro te-oi trimite eu : zboară la Uliana Ko-

nonova şi săgetează inima ei focoasă, ficaţii ei negri, sîngele ei fierbinte, mijlocelul ei, buzele ei de dulceaţă, ca să-mi ducă dorul, să tînjească după mine în zi cu soare, la revărsatul zorilor, pe lună nouă, în bătaia vîntului, în zilele cu spor şi în zilele fără spor, ca să mă sărute pe mine, Lexei Semionov, să mă cuprindă în braţe, să aibă dragostile cu mine! Vorbele mele sînt pline şi fermecate ca marea cea mare, tari şi lipicioase, mai tari şi mai lipicioase decît cleiul, mai tari ca oţelul şi ca piatra. În vecii vecilor. Amin".

Ulianka freca podelele şi muşchii îi jucau uşor pe crucea şalelor. Deodată a pălit-o aşa ca o ameţeală — oare s-o fi ameţit farmecele? — a deschis uşa şi s-a rezemat ostenită de uscior, trăgînd în piept aerul rece; a zîmbit uşor şi şi-a întins oasele; urechile îi vîjîiau dulce, vîntul rece o mîngîia odihnitor. Din deal a strigat maică-sa:

— Ulianka-a! Hai încoace! Du-te şi mulge vacile!

— Îndată-ă! Şi, zorită, a trîntit cîrpa de vreo trei ori de podea, a aruncat o mînă de apă peste cărbuni, şi-a pus cămaşa, apoi, în vreme ce suia dealul, s-a pornit să cînte cu un glas ştrengăresc:

La Ozerki nu m-oi mărita,
De ruşine nu mă fac!
Cu boroana eu n-oi borona,
Nu voi să mă colbui nici de leac!...

Sub şopron, în grajdul întunecos, mirosea a balegă şi a sudoare de vacă. Vaca aştepta liniştită. Ulianka s-a lăsat pe vine; laptele ţîstuia în doniţă, ugerele erau moi; vaca a răsuflat odată adînc...

În ziua de Procoave, la liturghie, în biserica întunecoasă, printre sfinţii cu picioare subţiri şi chipuri înnegrite, Ulianka şi-a rostit ruga ei de fecioară:

— Prea sfîntă Născătoare de Dumnezeu, înveleşte pămîntul cu omăt şi pe mine înveleşte-mă cu un mire.

În anul acela a nins devreme, iarna s-a înstăpînit de timpuriu.

Discuţii

Vînturile stîrneau vifornițe albe, cîmpul s-a îmbrăcat în alb şi în nămeţi de zăpadă, de prin case suiau fuioare albastre de fum. Trecuse de mult primăvara aceea cînd ţăranii şi-au încărcat pe toţi ai lor în căruţe şi, după o scurtă slujbă de-a popii, s-au dus pe trei zile ca să devasteze conacele boiereşti — primăvară cînd focul a mistuit pentru totdeauna cuiburile boiereşti. Pe urmă au dispărut gazul, chibritele, ceaiul, zahărul, sarea, mărfurile, îmbrăcămintea şi încălţămintea de la oraş; trenurile s-au săltat ca nişte cai pe picioarele dindărăt, în spasmele morţii; banii pestriţi agonizau într-o sarabandă nebunească; drumul spre gară l-a năpădit patlagina.

A nins două zile, s-a lăsat ger, pădurea a încărunţit, cîmpul a albit, ciorile au prins glas ; o dată cu gerurile, vîntul şi zăpada, Dobrînea Brîu-de-Aur a pleşuvit — întîia zăpadă, afînată şi cuminte. În iarna aceea, molima şi-a fluturat cu rîvnă năframa neagră pe la casele oamenilor — tifos, vărsat negru, boleşniţă, aşa că odată cu întîia zăpadă au venit şi kirjacii[1] cu coşciugele. Era în amurg, într-o zi cenuşie de iarnă, şi coşciugele erau de brad, de toate mărimile ; stăteau claie peste grămadă în sănii. Oamenii din Ciornîie Reciki i-au văzut pe kirjaci de departe şi muierile le-au ieşit înainte la marginea satului. Coşciugele s-au vîndut într-un ceas. Kirjacul măsura femeile cu stînjenul şi mai adăuga un sfert de măsură. Cel dintîi a făcut tîrgul bătrînul Kononov-Kniazkov.

— Cîte parale ? a zis el. Acuma, nu strică să cumperi coşciuge... la oraş lipsesc. Îmi trebuie unul mie, unul babei şi pentru cine o mai fi nevoie.

Femeia lui Nikon i-a curmat vorba şi a întrebat, dînd din coate :

— Care-i preţul, mă rog ?

— Preţul e ştiut, noi le dăm pe cartofi, a spus kirjacul.

— Ştim noi că nu le daţi pe bani. Eu iau trei. Aşa scap şi eu de-o grijă, că dacă mori...

— Scapi de-o grijă, zău aşa, i-a curmat vorba, la rîndul lui, Kononov. Numai un pic de

[1] Cei de rit vechi. De la Kerjeneţ, afluent al Volgăi, regiune în care luase fiinţă unul din centrele celor care practicau ritul vechi.

răbdare, femeie, că eu-s mai bătrîn... Ia ia-mi tu măsura, drăguţă, ia vezi cît mi-s de lung. De, aşa-i e dat omului, să moară, să se ducă în împărăţia lui Dumnezeu.

Femeile plecau după cartofi, kirjacul lua măsura, flăcăuaşii săltau sicriele pe cap şi le duceau mîndri acasă. Acasă, oamenii le cercetau îndelung, se uitau dacă li se potrivesc pe măsură şi pe urmă le puneau în tindă, la vedere, unii cîte două, alţii cîte trei. Încătuşată de ger, zăpada se învineţise. În case s-au aprins lucinele, porţile curţilor din dos scîrţîiau şi s-au auzit paşi : nevestele se duceau la şure, să aducă fîn pentru vite peste noapte. Femeia lui Nikon i-a poftit pe kirjaci în casă. Cît au vîndut coşciugele, kirjacii s-au arătat stăpîniţi, n-au catadicsit să spună o glumă ; în casă, la ceai, după ce au deshămat caii, după ce s-au descălţat şi şi-au desfăcut cingătorile, s-au dovedit oaspeţi voioşi, glumeţi. Nikon Borisîci, stăpînul casei, preşedintele satului, cu barba pornind de sub ochi, şedea sub icoane, cioplea aşchii de luminat şi le vîra una după alta în crăcana lucinei deasupra covetei. Zicea, ospătîndu-şi oaspeţii dragi :

— Acuma, oricum, sîntem singuri... Dacă mori, coşciugul uite-l colea ; cînd te duci la vînătoare, nu dai de mîncare la cîini... Oricum, e vreme de răzmeriţă. Puterea sovietică — asta înseamnă că s-a zis cu oraşele... Ai noştri se gătesc să meargă după sare la Vîcegodsk...

Femeia lui Nikon, într-o bundiţă de catifea şi o fustă cu picăţele liliachii, cu broboada le-

gată ca între coarne, după obiceiul bătrînesc, cu sînii ieşiţi înainte ca nişte ugere, cu faţa bucălată, ca de vacă, şedea la război şi ţesea. Lucina fumega, luminînd feţele bărboase ale bărbaţilor, rînduite în jur, în întuneric şi fum (ochii scînteiau în răsfrîngerele-i roşietice). Pe cuptor stăteau culcate claie peste grămadă vreo zece femei. În colţ, după cuptor, într-un cotlon, behăia alene un viţel. Veneau mereu alţii, ca să-i vadă pe kirjaci, şi plecau cei veniţi mai înainte ; în uşă se îndesau vălătuci de abur şi frigul răzbea înăuntru.

— Dru-mul de fier ! mormăie cu cel mai mare dispreţ Nikon Borisîci. Dru-mul de fier — mă rog ! Crăpar-ar el să crape !

— Curată ocnă ! zice Klimanov drept răspuns.

— Nouă, bunăoară, nu ne trebuie, întăreşte moş Kononov. Domnilor, bunăoară, le trebuie, ca să meargă pe la ăi mai mari, ori în musaferie. Dară noi, bunăoară, putem sta şi singuri, fără burjui.

— Dru-mul de fier ! face Nikon Borisîci. Dru-mul de fier, mă rog... Aşa cum am trăit fără el, om trăi şi de-acum încolo. Păi da ! O dată pe an mă duceam la oraş cu trenul, o zi întreagă stăteam de veghe în gară, de vreo cinci ori îmi desfăceam desaga : „Spune ce-ai în desagă, că te ard cu patul armei !“ Într-un tîrziu ne-am urcat pe coperiş şi am pornit-o... Stai ! „Ia arată delegaţia !“ Păi ce sînt eu, muiere ?! Le-arăt hîrtia. M-am făcut foc. Mama voastră, zic, eu îmi duc flăcăii în Armata Roşie, ca să-i bată pe burjui, iaca-na. Noi sîntem cu bolşevicii, zic, cu sovietele ; voi ăţi fi comunişti ? Şi dă-i şi dă-i, că prea mă răzbise...

Noapte. Aşchia lucinei mocneşte, mocnesc şi ferăstruicile izbei lui Nikon, satul doarme cufundat în noapte, viforniţa învîrtejeşte zăpada albă, cerul e tulbure. În casă, în semiîntuneric, în jurul lucinei, în fumul de mahorcă, stau nişte ţărani cu bărbile pornind de sub ochi (ochii scînteiază în răsfrîngerile roşietice). Mahorca împîcleşte încăperea, jaratecul ţigărilor se mistuie prin unghere, bîrnele tavanului plutesc prin fum. Purecii de pe cuptor se înăbuşă pe trupurile femeilor. Nikon Borisîci spune cît se poate de grav :

— Comuniştii ! Şi cu o mişcare energică (cu ochii sticlind în lumina lucinei) : Noi sîntem pentru bolşevici ! pentru soviete ! ca să fie aşa, după voia noastră, ruseşte. Am stat sub stăpîni şi ne-ajunge ! Să fie aşa, ruseşte, după voia noastră ! Noi singuri !

— Altminterea, bunăoară, noi n-am avea nimic împotrivă, zice moş Kononov. Mă rog. Noi îi primim şi pe muncitorii din fabrici, bunăoară, las' să ne îmborţoşeze fetele, să se cunune, bunăoară, care dintre ei sînt cu meserie. Cît despre stăpîni, bunăoară...

Nunta

Iarnă. Decembrie. Ajun de Crăciun.

O tarla. Copacii, sub zăpadă şi promoroacă, împrăştie albastre scînteieri diamantine. În

amurg ţipă ultimul botroş, o cioară îi tot dă înainte cu pîrîitoarea ei. Şi e linişte. Printre uriaşii pini doborîţi, vreascurile ţes covoare ciudate. În tulbureala albăstrie, ca hîrtia de învelit căpăţînile de zahăr, noaptea se tîrăşte printre trunchiuri. Un iepure trece în salturi scurte, fără grabă. Deasupra stă cerul, cu vălătucii lui albaştri printre vîrfurile copacilor, şi cu stelele lui albe. În jur, nevăzuţi de cer, se rînduiesc ienuperii şi brazii sumbri, împreunaţi şi încîlciţi în subţirimi de crengi şi cetină. Freamătul pădurii se face auzit la răstimpuri egale, spăimîntător. Stivele galbene de lemne stau mute. Luna, ca un tăciune, suie pe cer în celălalt capăt al tarlalei. Şi e noapte. E un cer scund şi luna e roşie. Pădurea pare o îngrămădire de bulumaci grei, ferecaţi. Şuieră vîntul, şi şuieratul lui se aude ca scîrţîitul unui zăvor ruginit. În lumina tulbure a lunii, cetina pinilor doborîţi se înfăţişează bizar, ca nişte uriaşi arici zbîrliţi. E noapte.

Şi iată, în lumina lunii, în celălalt capăt al tarlalei, printre aricii pinilor, a urlat lupul, căci şi lupii îşi au sărbătorile lor şi se nuntesc şi ei. O lupoaică a scos un urlet leneş, ostenit, şi lupii au lins cu limbile lor fierbinţi zăpada. Alţii şi alţii, cu ochi crunţi, se arată în preajmă. Lupii se hîrjonesc şi se tăvălesc prin zăpadă, pe ger, în lumina lunii. Şi în vremea asta, căpetenia lor urlă, urlă într-una.

Noapte. Pe deasupra satului, în ajunul Crăciunului, cînd fetele îşi ghicesc ursita, în preajma dealurilor, pe ger, răsună cîntecul lor voios :

Ci-vi-li-vi-li-vi-li,
S-alegi pe cine-i pofti...

la care răspunde cu melodia-i tristă, printre lacrimi, în numele feciorei neprihănite, cîntecul fetelor :

Nu ştia, măicuţa, cum să ne rostuiască,
Dar pe mine, uite, vru să mă nuntească.
Mă duse degrabă în străină casă,
Şapte ani, zicîndu-mi, să nu dau pe-acasă.
Ani trecură trei. În a patra vară
La taica-n livadă pasăre ce zboară,
Lăcrimată-n cîntec, cu lacrimi de dor
Livada tătucăi am s-o înfăşor.
Scăldată-n mîhnire mama va umbla,
Prin tinda cea nouă durut va striga
Către-ai ei feciori, feciori-ciocîrlii :
Sculaţi voi, feciori, feciori-ciocîrlii,
Jalea cîntă azi la noi în livadă !
N-o fi oare dusa prin străini să şadă ?
Zise-ntîiul frate : ies eu pîn-afar.
Al doilea zise : puşca eu mi-o-ncar.
Al treilea zise : mă duc s-o împuşc.
Şi mezinul zise : mă duc s-o împu-uşc !

. . . .

Pe coama acoperişului stă un porumbel ; cearşaful de nuntă, feţele de pernă şi ştergarele sînt brodate cu flori, ierburi şi păsări ; şi nunta se desfăşoară ca un canon, brodată cu cîntece, bună înţelegere, veacuri şi obiceiuri.

Iată-i, parcă zugrăviţi pe perete : lîngă crăcana lucinei stă bătrînul, lucina arde şi luminează,

sub icoane — Uliana Makarovna, în strai alb de mireasă, pe masă — samovarul şi de-ale gurii. În jurul mesei — oaspeţii : Alexei Semionîci cu peţitoarele şi cu peţitorii.

— Mîncaţi, oaspeţi dragi ! zice bătrînul răstit.

— Mîncaţi, oaspeţi dragi ! zice mama, speriată şi cu un aer important.

— Mîncaţi, oaspeţi dragi, Lexei Semionîci ! zice Uliana Makarovna, sugrumată de emoţie.

— Dară Uliana Makarovna nu s-a ţinut cu alţi flăcăi, n-a păcătuit cumva, nu vi-e cumva străchioara spartă ?

— Nu, Lexei Semionîci... Sînt neprihănită...

— Şi dumneavoastră, cinstiţi părinţi, ce-i daţi fetei ?

— Apoi îi dăm binecuvîntarea părintească şi icoana Sfintei Fecioare din Kazan.

Şi nunta se petrece în Ciornîie Reciki, aşa cum s-a pomenit din veac, ca o liturghie, în izbele cu acoperişul de stuf, în şure, pe uliţă, peste ţarini, în păduri, în viscol, în zile şi nopţi : îşi cîntă cîntecele şi îşi sună zurgălăii, ameţită de bragă, zugrăvită ca şi coama acoperişului, în serile albastre ca hîrtia de învelit căpăţînile de zahăr. Capitolul cutare din Cartea obiceiurilor, versetul întîi şi mai departe.

Versetul 1. După ce s-a luat zălogul, s-a văzut casa, s-a căzut la învoială şi a trecut seara miresei, i se aduc mirelui darurile pe care le răscumpără el, şi peţitoarele aştern aşternutul cu cearşafurile şi pernele de zestre, brodate

cu flori şi cu fire de iarbă, şi atunci se învoiesc asupra zilei nunţii.

Versetul 2.

Versetul 3.

Oh, măicuţă, maica mea
De ce vrei a mă-nsura ?
Cu nevasta-n pat nu sui...
Păi dară unde s-o pui ?!

Şi dănţuiau, cu foc iute-n călcîie,
Rîdeau muieri şi fete cît să nască !
Juca şi izba — uuu ! — cuprinsă-n brîie
Ivindu-şi nuri de spiţă muierească...

— Ştie mireasa şartul cahlei ?

— Ştie mireasa a lega snopii ?

— Ştie ciocîrlia a-şi clădi cuibul ?

— Ei sînt neam de boiernaci, şi-au nevoie de pitaci. Na, ţine roata de brînză şi daţi bănuţii cu osînză.

— Tăiaţi vreo douăzeci de arşini de pînză !

Uuu ! Aaa ! Ooo ! În casă n-ai cum să-ţi mai tragi răsuflarea. În casă e veselie. În casă e mare larmă, sînt bunătăţi de tot felul şi e băutură, şi mesenii mai ies afară, sub şopron, la aer curat, să-şi mai zvînte sudoarea, să-şi mai adune gîndurile şi puterile.

E noapte. Stele clipesc toropite în ger. Sub şopron, în întuneric, miroase a bălegar, a căldură de dobitoace. E linişte. Numai în răstimpuri geme cîte o vită. Şi din sfert în sfert de ceas vine cu felinarul baba Aleoşkina, mama

mirelui, Alexei Semionîci, ca să vadă vaca. Vaca stă culcată, cu botul vîrît în paie ; încă de ieri au trecut-o toate sudorile, trebuie să fete dintr-o clipă în alta. Bătrîna o cercetează îngrijorată, clatină din cap a mustrare şi o blagosloveşte : hai că e vremea, murguţo ! Şi vaca icneşte, se opinteşte să fete. Potrivit unui obicei din bătrîni, bătrîna deschide uşa din dos, ca vaca să poată răsufla mai în voie. După uşă e un pîlc de vişini golaşi, mai departe e şura, şi cărarea ce duce la şură e toată numai paie căruntite de promoroacă. Şi din întuneric glăsuieşte bunicul :

— Mă uit, mă uit mereu. Ar trebui să trimitem după Egorka Polikarpîci, după Egorka-Chiorul, vrăjitorul. Vaca se chinuie, se chinuie...

— Dă fuga după el, drăguţă...

— Eu ? Hai că mă duc. Tu stai aici. Vezi că arde gerul.

Sub şopron e întuneric şi cald. Vaca geme adînc, mugeşte. Bătrîna apropie felinarul şi vede două copite mititele... Îşi face cruce şi şopteşte ceva... Moşneagul a luat-o pe cîmp, înspre pădure, la Egorka. Moşneagul e bătrîn şi moşneagul ştie că dacă nu te abaţi din drum, lupul nu se atinge de tine, măcar că s-a împerecheat şi e stîrnit. Sub şopron, în paie, scînceşte şi dă din copite viţelul ud de fătăciune. Felinarul arde slab, abia luminează ieslea şi stănoagele, găinile de sub acoperiş şi oile din ţarcul lor. Afară e linişte, pe cînd izba e toată un vuiet, cîntă şi dănţuie de zor.

Şi iarăşi din Cartea obiceiurilor :

Versetul 13. Şi cînd oaspeţii se duc în zorii zilei şi în casă rămîn numai mama mirelui şi peţitoarele, peţitoarele o dezbracă pe mireasă şi o aşează în aşternutul de nuntă, iar ele se culcă pe cuptor. Şi la tînăra nevastă vine bărbatul ei şi se culcă lîngă ea în aşternutul brodat cu flori şi cu fire de iarbă, şi o sămînţează bărbatul pe nevastă cu sămînţa lui, luîndu-i fecioria. Şi asta o văd mama şi peţitoarele, şi îşi fac cruce.

Versetul 14. În dimineaţa zilei următoare, mama şi peţitoarele scot tînăra nevastă în curte şi o spală cu apă încropită, şi după ce o spală, dau apa s-o bea vitele lor : vacile, caii şi oile. Şi tinerii însurăţei se duc la părinţii miresei şi li se cîntă cîntece de ruşine.

O tarla. Copacii stau neclintiţi, în straie de promoroacă şi zăpadă. Printre copaci, în tulbureala cenuşie, făcînd să trosnească vreascurile sub paşi, aleargă un moşneag cu părul alb, şi undeva departe, în tulbureala albastră, urlă lupul. Ziua e albă şi neclintită. Seara se stîrneşte vifornita. Şi a doua zi e iarăşi viforniţă. Şi urlă în viforniţă lupii.

În afara tripticului, la sfîrşit.

Ziua e albă şi neclintită. Spre seară se stîrneşte vifornita, o viforniţă rea de ianuarie. Urlă lupii.

Moşneagul cu părul alb stă pe cuptor şi le spune nepoţilor povestea cu mărul cel mustos: „Cîntă, cîntă, fluieraş! Mîngîie-l pe tăicuţa, mîngîie-o pe măicuţa. Căci pe mine, sărăcuţa, m-au răpus în pădurea întunecoasă, pentru o străchioară de argint, pentru un măr mustos". Vifornița își vîntură vălurile, spulberă zăpada, tulbureala şi frigul. Pe cuptor, în basm, în purici, în trupurile încinse e cald. „Trezeşte-mă, tăicuţă, din somnul cel greu, adu-mi apa vieţii". „Şi s-a dus el în pădure, a săpat pămîntul pe un dîmb cu flori, a stropit nuielușa cu apa vieţii şi iată că s-a trezit din somnul cel lung fata lui cea nespus de frumoasă". „Ivan ţareviciule, de ce mi-ai ars pielea de broască, de ce?!"

Pădurea stă dîrză, ca un şir de bulumaci, şi vifornița îşi năpusteşte furiile asupră-i. E noapte. Oare nu pădurea şi nu viforniţele au închegat legenda morţii vitejilor? Peste bulumacii pădurii se năpustesc alte şi alte furii, şi urlă şi ţipă ca muierile mînioase, şi se prăbuşesc fără suflare, şi după ele vin alte furii, nu mai puţine, ci tot mai multe, sporind precum capetele zmeului din poveste — două capete pentru un cap retezat, dar pădurea stă dreaptă ca Ilia Muromeţ — voinicul din poveste.

Kolomna,
Nikola-din-Posad,
25 dec. st. vechi, 1920.

C U P R I N S

Pilniak 5
Cuvînt înainte 17
Introducere 20
Oraşul Ordînin 21
Kitai-Gorod 41

Expunere

Capitolul I. *Aici se vînd roşi*
Olenka Kunţ şi mandatul 49
Moartea bătrînului Arhipov . . . 61

Capitolul II. *Casa Ordîninilor*
Două discuţii. Bătrînii 97
Deznodămintele 110

Capitolul III. *Despre libertăţi*
Cu ochii lui Andrei 115
Cu ochii Nataliei 130
Cu ochii Irinei 155

Capitolul IV. *Pentru unii mumă, pentru alții ciumă*
Provincie, mă rog. Mumele orașului . 165
Mănăstirea Vovideniei 173
Incendiul. Pentru alții ciumă . . 181

Capitolul V. *Cîteva morți (întîiul triptic)*
Moartea comunei 191
Prima moarte 198
Partea a treia a tripticului (cea mai sumbră) 211

Capitolul VI, penultimul. *Bolșevicii (tripticul al doilea)*
Scurtele de piele 234
Kitai-Gorod 239
Partea a treia a tripticului (cea mai luminoasă) 244

Capitolul VII, ultimul, fără titlu

Epilog

Ultimul triptic (Material de esență)
Farmece 251
Discuții 259
Nunta 263

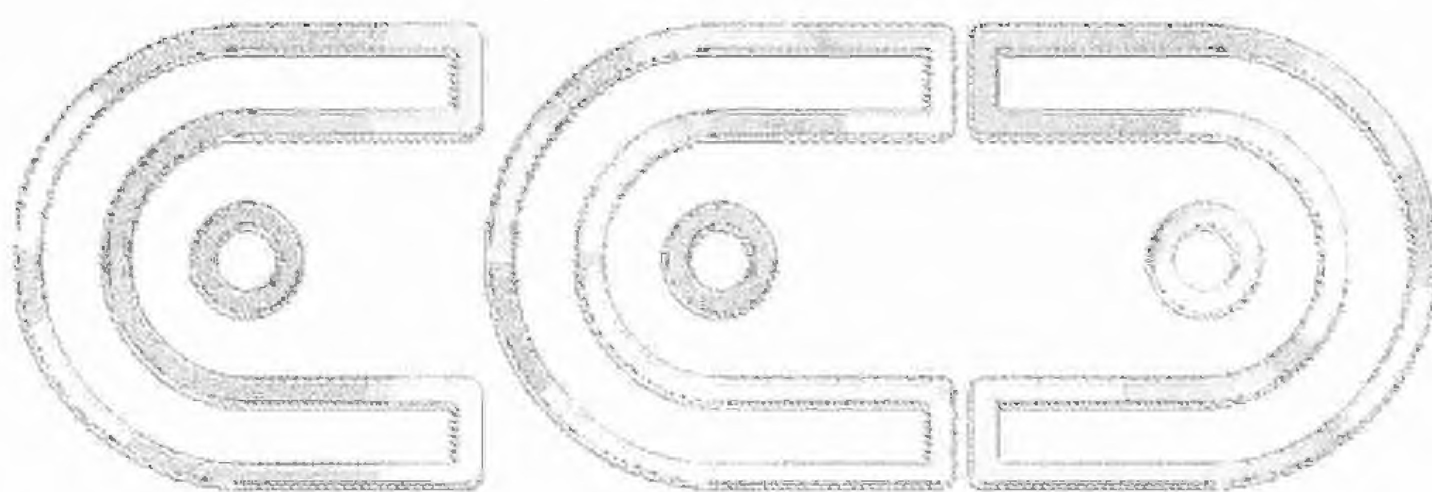

TIPARUL EXECUTAT LA:

I. P. „13 DECEMBRIE 1918"

Coli de tipar 8,5 — Comanda nr. 2364

Scanare și prelucrare digitală

AVENTURA

de

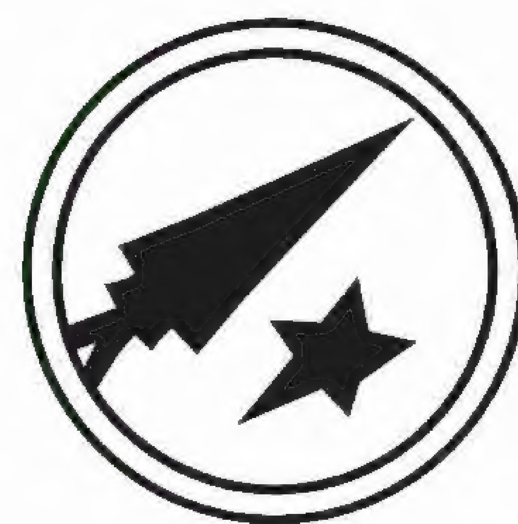

Anonim

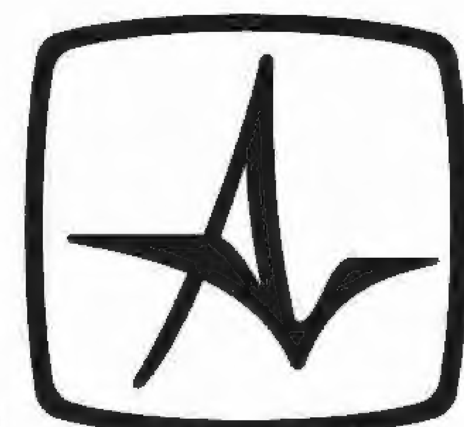
și

CAT Graur

COLECȚIA SFINX

Antwerpen

2024

